

MTA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

1014 Budapest, Országház u. 30.; Budapest, 1250 Pf. 9
telefon: (1) 224 6754; fax: (1) 224 6752
e-mail: titkarsag@btk.mta.hu; honlap: www.btk.mta.hu

I. A kutatóközpont egészét érintő kutatási és tudományszervezési eredmények 2014-ben

A kutatóközpont létrejöttének harmadik esztendejére megszilárdult az az intézményi háttér, amely folyamatos, kiegyensúlyozott működési keretet nyújt a közel 400 munkatársnak. Az elmúlt esztendőben nagy erőfeszítéseket tettek költségvetési támogatásuk lehetőség szerint minél nagyobb mértékű kiegészítésére, az akadémiai belső pályázatok, valamint minden egyéb elérhető hazai és nemzetközi pályázati forrás kiaknázására.

Tevékenységük mindenekelőtt a kutatóintézetek beszámolóinak alapján jellemezhető, ám ezek közül két szempont, a *párbeszéd a társadalommal* és a *nemzetközi együttműködés* eredményei külön összegzést érdemelnek: az első a hazai kapcsolódások révén a kutatóközpont társadalmi beágyazottságát mutatja, a második pedig a külföldi együttműködések által a nemzetközi tudományos élet részeként vállalt feladataikra utal.

A kutatóközpont hazai és nemzetközi együttműködése bővítése érdekében kötött szerződéseinek száma fennállása első két éve (2012: 2; 2013: 4) után az elmúlt évben ugrásszerűen megemelkedett (2014-ben 19 megállapodás aláírása) – így összességében jelenleg 25 (11 hazai és 14 nemzetközi) szerződés van érvényben.

A *hazai partnerekkel* kötött megállapodások főbb jellemzői: stratégiai együttműködés kialakítása, konferenciák szervezése, közös kiadványok készítése. Ezek révén két új kutatócsoport befogadására került sor (médiakutatás, vidéktörténet), két egyetemmel (Szeged, Piliscsaba), két vidéki városi önkormányzattal (Szombathely, Balatonfüred), három budavári intézménnyel (HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Magyar Nemzeti Levéltár, Budapesti Történeti Múzeum), egy kiadóval (Helikon: őstörténeti kiadványsorozat), valamint egy közép vállalattal (ÉMI Építésügyi Minőségellenőrző Innovációs Nonprofit Kft.: régészeti ásatások szponzorálása) került sor szerződés aláírására.

A *nemzetközi együttműködések* terén a szomszédos országokkal elsősorban hungarológiai témakörökben érdekeltek: Romániában három ilyen szerződésük van (Kolozsvár, Nagyvárad, Erdélyi Okmánytár); a szlovák, cseh, bosznia-hercegovinai, horvát akadémiai és egyetemi partnerekkel főként a történetírás terén kooperálnak. Két legtávolabbi partnerük: nyugaton a középkori történelemmel kapcsolatosan a Nantes-i Egyetem; keleten turkológiai témakörben a Türk Akadémia (Kazahsztán); széles régészeti kitekintéssel rendelkeznek (Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Majnafrankfurt; Institut za Archeologiju, Zágráb), valamint középkori zenetörténeti adatbázis fejlesztéséhez is társultak (Association for Central European Cultural Studies, Prága).

Ami a kutatóközpont *társadalmi hasznosságát* illeti: az MTA BTK Történettudományi Intézet vezető szerepet vállalt a kormány Árpád-ház Programjának előkészítésében. Az MTA BTK Régészeti Intézet nagy figyelemmel követi nyomon a magyarországi régészeti örökség sorsát, részt vesz az örökségvédelemmel kapcsolatos jogalkotást megelőző egyeztetésekben, így például 2014-ben a kulturális örökségvédelmi törvény módosításában. A nagyközönség élénk figyelme kísérte a Magyar Nemzeti Múzeum Karoling- és honfoglalás kori új kiállítását, ahol szakkurátorként az intézet munkatársai is közreműködtek.

Az év során számos *hazai rendezvény* kapcsolódott a BTK és tagintézetei nevéhez: az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya 2014. április 10-én emlékülést szervezett Erdélyi János születésének 200. évfordulója alkalmából. A Művészeti Gyűjteményben április 8. és június 8. között időszaki kiállítás nyílt *Ybl. Az Akadémia bizalmi építésze* címmel. A kiállítást kiadvány, illetve tudományos konferencia kísérte, utóbbi „*Életmódja: építész*” címmel az MTA BTK Művészettörténeti Intézet és Budapest Főváros Levéltára együttműködésében. Ugyanők rendezték a Petőfi Irodalmi Múzeummal *A zsoltártól a rózsaszín regényig – Fejezetek a magyar női művelődés történetéből* című kiállítást.

A *Magyar Tudomány Ünnepe*hez kapcsolódott novemberben az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztályának tudományos ülése „*Vándorlás, változás, kontinuitás – évezredek tanulságai a jövőnek*” címmel, valamint a *Bölcsész tudástár – az MTA BTK adatbankja* címmel rendezett kerekasztal-beszélgetés. Országos jelentőséget kapott a „*Bronzkor kutatásának helyzete Magyarországon*” című konferencia decemberben.

A *40 éves Zenetudományi Intézet 30 éve az Erdődy-palotában* című kiállításon mutatták be a zenetörténeti és zenefolklorisztikai kutatásokat egyaránt végző intézmény elmúlt évtizedeinek történetét. A Zenetörténeti Múzeum a tárgyév folyamán összesen mintegy tízezer látogatót fogadott; 112 szervezett tárlatvezetés résztvevőinek többsége rövid hangversenyt is hallhatott (89 hangversenyre került sor). Kiemelt rendezvény volt június 21-én a Múzeumok Éjszakája, amelyen a 18 órától éjfélig tartó programoknak összesen 1800 látogatójuk volt.

Az év legfontosabb *hazai rendezésű nemzetközi konferenciái* közül mindenekelőtt a Jagelló- és Zrínyi-konferenciák, az első világháború kitörésének 100. évfordulójához kapcsolódó előadások, a Holokauszt 70. évfordulójáról megemlékező konferenciák emelkedtek ki (a vézskorszakról szám szerint három rendezvény is szólt).

Történész és irodalomtörténész munkatársaik jelentős részt vállaltak a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeummal és a Nemzeti Közszolgálati Egyetemmel közösen rendezett „*Határok fölött – Nemzetközi tudományos konferencia Zrínyi Miklós halálának 350. évfordulóján*” című megemlékezés szervezésében, amelyen a magyarok mellett elsősorban horvát és osztrák kollégák vettek részt (Budapest, 2014. november 18–20.).

Nemzetközi vonatkozásban feltétlenül említést érdemel a CIEPO (*Comité International des Études Pré-Ottomanes et Ottomanes*) 21. szimpóziuma, amelyet szintén Budapesten rendeztek 2014. október 7–11. között az ELTE, a Szegedi Egyetem és az MTA BTK közös szervezésében, amelyre mintegy 160 oszmanista érkezett a világ minden tájáról.

Művészettörténeti és építésztörténeti szempontból is emlékezetes a 2014. november végi nagyszabású Lechner-konferencia és az azt kísérő *Lechner, az alkotó géniusz* című kiállítás (nyitva 2015. május 31-ig), melynek katalógusa magyar és angol nyelven jelent meg (társszervező az Iparművészeti Múzeum).

A kutatóközpont több *külföldön megvalósult eseményből* is kivette részét. Széles szakmai közönséget vonzottak az Európai Régészek Szövetségének (EAA) isztambuli éves gyűlésén az újkőkori és bronzkori kutatásokkal foglalkozó munkacsoportokban az MTA BTK Régészeti Intézet munkatársai által szervezett szekciók (*Approaching Different Settlement Patterns between the Northern Balkans and Northwestern Europe in the Neolithic*, *Bayesian Chronologies for the European Neolithic*, *Bringing down the Iron Curtain: paradigmatic changes in research on the Bronze Age in Central and Eastern Europe*).

Jól érzékelhető az MTA BTK Történettudományi Intézet jelenléte a nemzetközi Anjou-kutatásokban, több munkatársuk hangadóként vett részt az École française de Rome, az Agence Nationale de la Recherche és a Seconda Università di Napoli által rendezett nápolyi nemzetközi konferencián. Ugyancsak meghatározó szerepet játszottak az első világháború kitörésének századik évfordulójához kapcsolódó nemzetközi tudományos rendezvényen, a szarajevói *The Great War: Regional Approaches and Global Contexts* című, 20 országból 150 szakértőt mozgósító konferencián. Ehhez a témához kapcsolódott az *Emlékezés egy nyár-éjszakára* című interdiszciplináris konferencia is (Budapest, 2014. szeptember 15–17.).

Az MTA BTK Néprajztudományi Intézet gondozásában az egy évvel korábban az Egyesült Államokban rendezett *Smithsonian Folklife Festival* eseményeiről képekben gazdag, szép kiállítású kétnyelvű (angol/magyar) könyv jelent meg: *Magyar Örökség Washingtonban – A 2013. évi Smithsonian Folklife Festival magyar programja – Hungarian Heritage: Roots to Revival The Hungarian Program of the 2013 Smithsonian Folklife Festival, Washington, D.C.* Balassi Intézet – MTA BTK, Budapest, 2014. Ugyancsak az ő munkatársaik szervezték a *Határok, határmentiség a Kárpát-medencében* című konferenciát a *Hármas határok vizsgálata Magyarország délnyugati, délkeleti és északkeleti térségében* elnevezésű OTKA-projekt keretében.

Az Akadémia *információ-telekommunikációs és infrastrukturális* pályázatainak a kutatóközpont 2014-ben is kiemelkedő sikerrel szerepelt. Ennek révén nem csupán a kutatómunka megbízható számítástechnikai és egyéb műszeres hátterét tudják biztosítani, ennek köszönhető, hogy egyfajta társadalmi közhasznúság is kiolvasható a tavaly létesített MTA BTK Adatbank (<http://www.btk.mta.hu/adatbazisok-adattarak.html>) iránt tapasztalt nagyfokú érdeklődésből. Jelenleg mintegy félszáz részadatbázis alkotja a portált, s arra törekszenek, hogy egységes felületű, közös keresőmotor fejlesztésével könnyítsék meg a szakemberek és az érdeklődő laikus felhasználók tájékozódását (egyetlen példa csak: a népzenei és néptáncfelvételek éves látogatószáma 126 000 volt).

Az Akadémiától elnyert *mobilitási forrásokból* immár második éve olyan, az egyes intézetek kutatói létszámához arányosított (belső pályázati rendszeren alapuló) *peregrinációs keretet* működtetnek, amely a munkatársak utazásainak anyagi hátterét biztosítja: számos nemzetközi konferenciára, hazai és külföldi terepmunkára és egyéb együttműködési formára (többek között vidéki és külföldi kutatók meghívására) tudják fordítani, melyeknek eredményei azonnal hasznosulnak, és hozzájárulnak a kutatóközpont egészének teljesítményéhez.

Az intézetközi összetételük és interdiszciplináris témaköreik révén közvetlenül a kutatóközpont főigazgatója alá tartozó öt témacsoport közül kettő külön figyelemre méltó: kis forrásigénnyel nemzetközi téren is maradandó értéket alkotnak a *REFO500 kutatócsoport* tagjai, míg a *Magyar Őstörténeti Témacsoport* arra mutat példát, miként lehet viszonylag rövid időn belül megfelelni – a hivatásos kutatók számára egy paradigma- és szemléletváltásról tanúskodó konferenciakötet, a laikus nagyközönség számára pedig egy tudományos ismeretterjesztő kiadványsorozat indításával – az akadémiai kutatások iránti nagyfokú társadalmi elvárásnak.

II. Közvetlenül a kutatóközpont vezetése alá tartozó kutatócsoportok kutatási eredményei, ezek jelentősebb publikációi

MTA BTK MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TÉMACSOPORT

1014 Budapest, Országház u. 30.; 1250 Budapest, Pf. 9

honlap: www.arpad.btk.mta.hu

Fő tevékenységük a magyar őstörténet kutatásának előmozdítása, amely egyfelől saját erőforrásokra támaszkodó munkával, másrészt külső erőforrások szervezésével valósul meg. 2014-ben az előző évben megalapozott tevékenységek kiteljesítése, illetve már üzemelő projektjeik folytatása, fejlesztése volt a cél. Ennek jegyében a MŐT-höz köthető tudományos és ismeretterjesztő könyvkiadás, az elektronikus felületek fokozottabb kihasználása, a nyilvánosság jobb elérése, valamint új tudományos eredmények elérése volt a legfontosabb célkitűzésük.

A MŐT a korábbiakhoz hasonlóan folytatta a havonta jelentkező nyilvános előadásainak sorozatát, melynek keretében 8 alkalommal összesen 15 előadót láttak vendégül. A korábbiakhoz képest előrelépést jelent, hogy külföldi kutatókat is meghívtak. A rendezvény sikerességét mutatja, hogy a rendezvények videofelvételeit eddig több ezren tekintették meg.

2014-ben a MŐT ismét közreműködött egy többnapos konferencia megszervezésében: a Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK Régészeti Tanszékével közösen valósította meg a *Hadak útján. A népvándorlaskor fiatal kutatóinak XXIV. konferenciája* (Esztergom, 2014. november 4–6.) című rendezvényt.

A tudományos munka elősegítése tekintetében nagy lépés, hogy az avar és a honfoglalás kori lelőhelykatasztert elektronikus formában is közzétette honlapján. Az adatbázist folyamatosan bővítik, így ismeretanyaga már túllépett az alapjait képező nyomtatott munkákon: <http://arpad.btk.mta.hu/adatbazisaink.html>.

A MŐT munkatársai több ásatást vezettek, illetve vettek azon részt (2014. augusztus: magyar őstörténeti régészeti expedíció az Urál vidékén, Cseljabinszkban; 2014. augusztus 18. – szeptember 11.: solt-tételhegyi ásatások; az MTA BTK Régészeti Intézettel közösen, 2014. szeptember 1. – szeptember 30.: Solt–Teleki kastély).

2014-ben *Őseink nyomában* címmel elkészült és bemutatásra került a MTV által gyártott film a 2013. évi uráli expedícióról és konferenciáról, melyet itthon kétszer vetített a Duna TV, és kb. 70 000 ember látta. Az év második felében elkészítették az orosz feliratos változatot, mely 2014 októberében Szyktivkarban a *Finnugor nyelvű népek filmfesztiválján* közönségdíjat nyert.

A MŐT tagjai 2014-ben összesen 34 tudományos és 12 ismeretterjesztő publikációt tettek közzé, valamint 24 tudományos és 23 ismeretterjesztő előadást tartottak.

A csoport két és fél kutatói státusszal működik, hozzájuk csatlakozik további három személy a MTA BTK TTI munkatársai közül. A MTA BTK kutatói közül további 20 fő támogatja a munkát, valamint a hazai felsőoktatási és közgyűjteményi szférából további 20–25 fő alkotja a csoport külső tagságát. A Pázmány Péter Katolikus Egyetemmel 2013-ban aláírt együttműködés eredményeképpen 2014-ben a MŐT közös ásatást bonyolított le a PPKE munkatársaival Oroszországban, közös, háromnapos konferenciát szerveztek, és közös

könyvkiadásra is sor került. A Helikon Kiadóval közösen jelentettek meg egy sikeres ismeretterjesztő kötetet. Támogatták a tételhegyi kutatások eddigi eredményeit közlő kötet megjelenését. A MÖT meghívására két vezető ukrán kutató tartott előadást Magyarországon, a csoport tagjai pedig Oroszországban, Kazahsztánban, Romániában és Ausztriában tartottak előadásokat.

A 2014-ben megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Magyar őstörténet. Tudomány és hagyományörzés. Szerk.: Sudár Balázs – Szentpéteri József – Petkes Zsolt – M. Lezsák Gabriella – Zsidai Zsuzsanna. Budapest: MTA BTK, 440. (2014) (MTA BTK MÖT Kiadványok 1.)
2. Avarok pusztái. Tanulmányok Lőrinczy Gábor 60. születésnapjára. Szerk.: Anders Alexandra – Balogh Csilla – Türk Attila. Martin Opitz Kiadó – Budapest: MTA BTK, 690. (2014) (MTA BTK MÖT Kiadványok 2.)
3. A honfoglalók viselete. Szerk.: Sudár Balázs – Petkes Zsolt. Budapest: Helikon – MTA BTK MÖT, 188. (2014) (Magyar Őstörténet 1.)
4. Település-történeti kutatások. Solt–Tételhegy, Kiskunfélegyháza–Amler-bánya. Szerk.: Somogyvári Ágnes – Szentpéteri József – V. Székely György. Kecskemét, 5–272. (2014) (Archaeologia Cumanica 3.)

MTA BTK MÉDIATUDOMÁNYI ÉS MÉDIATÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT

1014 Budapest, Országház u 30.; 1250 Budapest, Pf. 9

honlap: www.btk.mta.hu/mediatudomanyi-es-mediatorteneti-kutatosoport.html

A kutatócsoport interdiszciplináris keretek között vizsgálja a médiatörténet egyes kérdéseit, elsősorban, de nem kizárólagosan a 19–20. századra összpontosítva. Legjelentősebb szakmai vállalkozásuk a *Médiatudományi Könyvek* című sorozat útjára indítása, melynek eddig négy kötete jelent meg.

Az előző évben megfogalmazott célkitűzést megvalósítva – új kollégák bevonásának köszönhetően – tovább bővült kutatási témáik köre, amelyek eredetileg elsősorban a hazai felekezeti sajtó történetének, illetve a szövegfolklorisztika és a médiatörténet érintkezési területeinek vizsgálatán alapultak.

Az első témakörben a 20. század első felének katolikus sajtójával foglalkoztak. Ennek kapcsán a következő tanulmányok születtek: *A katolikus sajtó és az első világháború hatásai; A katolikus nagygyűlések mint médiaesemények az 1920-as években; „A rendes mederben javul a miniszterelnök állapota” A KSV-lapok, az Esti Újság és Gömbös Gyula utódlásának kérdése.* Szakmai tapasztalataik azt igazolták, hogy a felekezeti sajtó történetének szinte teljes feltáratlansága miatt indokolt vizsgálódásaik időhatárainak kiterjesztése. Ezért új elemként a reformkori katolikus sajtó kutatására is vállalkoztak (az elkészült tanulmányok: *Az első magyar katolikus politikai sajtótermék a reformkorban. „Qui ante ad agendum quam ad cognoscendum venimus”; Lonovics József szentszéki delegációjának hazai sajtóvisszhangja. „Vallási catechizmusunk van, polgári nincs!”*); illetve az 1945 utáni felekezeti sajtótörténetre is figyelmet fordítottak (tanulmányok: *Az újrakezdés reménye. A katolikus újságírás 1945 után; A Mindszenty József hercegprímás elleni sajtótámadások 1945–1946; Az Új Ember papírügye 1945-ben*). A folklorisztikai kutatások keretében készültek el *Az I. világháború*

eseményei, a frontélet megjelenítése a képes családi lapokban, illetve az Uralkodói reprezentáció a képes családi lapokban 1867–1918 között című munkák.

A tematikai bővítés egyik területe a történeti kutatás terén az 1850-es évek neoabszolútista sajtópolitikájának tanulmányozása volt, amelynek eredménye a *Bécs és a sajtó az 1850-es években*, illetve *A bécsi sajtópolitika működése a gyakorlatban* című tanulmány. A Horthy-korszak különböző kormányzati politikusai részéről jelentkező kultuszépítő törekvések összehasonlító vizsgálatát célozta a *Vezérképek, vezérkultuszok a Horthy-korszakban* című feldolgozás. Az 1945 utáni évek sajtótörténetének legfőbb tendenciáit levéltári alapú kutatások alapján igyekezett feltárni, pontosítani *A magyar sajtópolitika a koalíciós időszakban. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány időszaka*, valamint a *Politika, társadalom, gazdaság a Magyar Rádióban 1949–1952. Az 1949-es év legfontosabb eseményei és azok propagandája* című tanulmány.

A történeti kutatások mellett – az interdiszciplinaritás jegyében – igyekeztek a határterületek felé is nyitni. Az egyik súlypontot a 19. század és kiemelten a dualizmus korszakának irodalomtörténete jelentette. Ágai Adolf és Kecskeméti Aurél 1855–1856 között publikált tárcaszövegeinek elemzése alapján készült el a műfaj történeti szempontból is érdekes eredményeket hozó *A Wochenplauderei mint beszédmód*, valamint – részben későbbi forrásokat elemezve – *A tárcairó látásmódja: modernitás és/mint megfigyelés a tárcavonal alatt a 19. század második felében* című tanulmány. A helyi sajtó országos jelentőségű publicistáinak tevékenységét két munka elemezte: *Márai Sándor írásai az 1915-ös kassai napilapokban*; *Mihályi Ödön újságírói indulása, különös tekintettel a kassai sajtóorgánumokra*. Schöpflin Aladár kritikusi tevékenységét és annak médiatörténeti vetületeit a *Schöpflin Aladár útja a modernséghez. A pályakezdés orgánuma: a Vasárnapi Ujság* című munka vizsgálta.

A másik társtudomány, amelyet igyekeztek bevonni a kutatásaikba, a jogtörténet volt, hiszen a sajtószabályozás elemzése szintén új eredmények elérésének lehetőségével kecsegtet. A 19. század viszonyaival foglalkozik a szintén kiterjedt alapú kutatásokon nyugvó, *A magyar sajtószabadság hőskora (1790–1875)* című munka. A Horthy-kor sajtószabályozásának egyes rész kérdéseit két tanulmány vizsgálta: *Az 1929. évi sajtójogi törvényjavaslat elemzése*; *Az Országos Magyar Sajtókamara megalakulásának körülményei 1938–1939*.

2014. május 13-án tartották az első világháború magyarországi médiatörténetének különböző nézőpontjaival foglalkozó konferenciát, felvillantva, hogy a világégés milyen hatást gyakorolt a sajtó és a könyvkivitel jogi szabályozására, a katonasajtóra, a szlovák nemzetiségi lapokra, a képes családi folyóiratokra, és hogyan befolyásolta a katolikusok lapindítási törekvéseit, illetve Horthy Miklós 1919 utáni vezérkultuszát.

Munkájuk részeként elkészült a két világháború utáni korszak egyik legfontosabb médiatörténeti forráscsoportjának digitalizálása és online elérhetővé tétele. Az 1927 és 1947 között megjelenő *A Sajtó* című folyóirat sajtójoggal, sajtótörténettel, az újságírás társadalmi, gazdasági, technikai feltételeivel foglalkozott, és bőségesen dokumentálta a kor sajtóéletének eseményeit. A lap kereteit meghaladó szakmunkákat *A Sajtó Könyvtára* című könyvsorozat 22 kötetében adták ki. Ezek digitalizálása szintén megtörtént. Az adatbázis a <http://apps.arcanum.hu/sajto> címen érhető el, valamint megtekinthető az MTA BTK Adatbankja segítségével.

A kutatócsoport szoros szakmai együttműködésben tevékenykedik a Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatudományi Intézetével, továbbá folyamatos kapcsolatban áll az MTA Művelődéstörténeti Osztályközi Állandó Bizottság Sajtótörténeti Munkabizottságával, amelynek ülésein a kutatócsoportot állandó meghívott képviseli. Szakmai kapcsolatokat építettek ki az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Szegedi Tudományegyetem és a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára kutatóival.

A 2014-ben megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Médiatudományi Könyvek. Sorozatszerkesztő: Koltay András – Klestenitz Tibor. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2014.

MTA BTK NEMZETTUDAT-KUTATÁS MULTIDISZCIPLINÁRIS KUTATÓCSOPORT

1014 Budapest, Országház u 30.; 1250 Budapest, Pf. 9

honlap: <http://www.btk.mta.hu/multidisziplinaris-kutato csoport.html>

A kutatócsoport egy OTKA-projekt (K 108670) keretében végzi munkáját, *Művészetek és tudomány a nemzetépítés szolgálatában a 19. századi Magyarországon* címmel. A 2013 szeptemberében alakult kutatócsoportban hét akadémiai intézet 25 kutatója dolgozik együtt.

Magyarországon eddig a nemzetépítés kulturális vetületeiről átfogó, interdiszciplináris kutatás nem készült. Ezért a projekt elsődleges célja, hogy a nemzetépítés és a humán tudományok, illetve a művészetek diskurzusa közötti összefüggést feltárja. Másodszor a tudományok és művészetek professzionalizációjának a folyamatát vizsgálja, mivel az intézményrendszer kiépülése a nemzet- és államépítés tágabb folyamatában értelmezhető. A harmadik cél a tudományok és művészetek által előállított emlékezhelyek elemzése.

A kutatócsoport az év során öt konferenciát rendezett, emellett hét műhelyvitát is tartott, amelyen egy-egy készülő tanulmány kéziratát tárgyalta meg. A rendezvények közül kiemelkedik a 2014. június 10-én megtartott konferencia, amelynek előadásai a különböző művészeti ágak és tudományterületek 19. századi nemzetépítésben játszott szerepét, a tény és fikció kölcsönhatását, elmosódó határait elemezték. Ugyancsak jelentős szakmai érdeklődés mellett került megrendezésre 2014. december 2-án a magyarországi ókor- és koraközépkor-kutatás 19. századi kialakulásával foglalkozó konferencia. A két tanácskozáson elhangzott előadások a témacsoport önálló kiadványsorozatában jelennek meg.

A hét különböző diszciplínát és akadémiai intézetet átfogó kutatócsoport szorosan együttműködik a hazai egyetemi kutatóhelyekkel is. Tagjai közül számosan részt vesznek a felsőoktatásban, illetve külföldi konferenciák rendszeres előadói (2014-ben például Londonban, Cambridge-ben, Párizsban és Bécsben). A kutatócsoport az elmúlt év során több külföldi vendégelőadót is fogadott. A kutatócsoport intenzív tudományos kapcsolatokat épített ki a finnországi Jyväskylä-i egyetem történelem tanszékével is. A kutatócsoport honlapján rendszeresen tájékoztatja a szélesebb tudományos közösséget eredményeiről és részletes beszámolókat közöl konferenciáiról.

A 2014-ben megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Dávidházi, Péter: A Tribute to the Great Code: Voltaire's Lisbon Poem, Mikes's Letter CXC VIII and the Book of Job. In: Tóth, Sára – Fabiny, Tibor – Kenyeres, János – Pásztor,

- Péter (eds.): *Northrop Frye 100: A Danubian Perspective*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 109–139. (2014)
2. Horkay-Hörcher Ferenc: A Hitel tudományközi kontextusai. In Hites Sándor (szerk.): *Jólét és erény: Tanulmányok Széchenyi István Hitel című művéről*. Budapest: Reciti Kiadó, 9–27. (2014)
 3. Papp Gábor: Önképzés és régiótudat. Magyarország az európai építészeti diskurzus és a 19. századi szaksajtó. *Képes világ*. Tudományos konferencia a 19. századi magyarországi illusztrált sajtóról. *Tanulmányok Budapest múltjából XXXIX*. Budapest, 305–316. (2014)
 4. Paraizs Júlia: A többes szerzőség poétikája: Petőfi *Coriolanus*-fordítása. In *Ki vagyok én? Nem mondom meg...* *Tanulmányok Petőfiről* (szerk. Szilágyi Márton). Budapest: Petőfi Irodalmi Múzeum, 58–102. (2014)
 5. Varga, Bálint: Multilingualism in urban Hungary, 1880–1910. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, DOI: 10.1080/00905992.2014.942619. Published online: 08 Aug 2014.
 6. Varga Bálint: Vármegyék és történettudományi reprezentáció a dualizmus kori Magyarországon. *Történelmi Szemle* 56 (2014) 2. 179–202.

MTA BTK REFO500 REFORMÁCIÓTÖRTÉNETI MUNKACSOPORT

1118 Budapest, Ménesi út 11–13.
honlap: <http://www.refo500.nl/en>

Az MTA BTK a 2012. április 28-án aláírt szerződés értelmében a REFO500 Stiftung nemzetközi konzorcium partnere lett. Az alapítók kialakítottak egy, a legmagasabb tudományos kritériumot megkövetelő elit társaságot, a REFORC-ot, azaz a *Refo Research Consortiumot* (<http://www.refo500.nl/rc/pages/220/reforg.html>), amelynek célja néhány kiemelt kutatási projekt támogatása és népszerűsítése a nemzetközi interdiszciplináris kutatásban. Az MTA BTK angol nyelvű, az emigráció és reformáció viszonyáról, hagyományairól és interdiszciplináris összefüggéseiről szóló kutatási projektje szintén része a konzorciumnak (*Reformáció és migrációs kultúra: a magyar református emigráció ötszáz éve – Reformation and the Hungarian Culture of Migration: Five Centuries of Survival of Reformed Hungarians all over the World*; <http://www.refo500.nl/rc/pages/386/reformation-and-the.html>).

Az MTA BTK részvételének célja kettős: részint az európai reformáció történetének magyar vonatkozásait és specifikumait dolgozza fel és teszi publikussá e nemzetközi fórumon, részint a magyar tudományosságnak biztosít nemzetközi figyelmet, együttműködési lehetőségeket és tudományos publicitást.

Három jelentős szakmai esemény szervezésére került sor. A hazai tudományosság által kiemelt figyelemmel kísért Dózsa György emlékévként tudományos munkálataihoz kapcsolódott a *Revolt, Violence and Memory: Peasant Uprisings in Late Medieval and Early Modern Europe* című nemzetközi tudományos tanácskozás. Az angol nyelvű tanácskozás (Budapest, 2014. május 25–26.) lehetőséget nyújtott arra, hogy nemzetközi tudósokat, a hazai és a külföldi REFO500-as partnerintézmények szakembereit hívjanak meg.

Elsősorban a kora újkor magyar kutatóit szólította meg az a nemzetközi nagykonferencia („*Jelentem versben mesémet*”: *Fikció és rejtett értelem a régi magyar irodalomban*, Szekszárd, 2014. május 21–24.), amely főként irodalomtörténeti megközelítéseket reflektált, a fikcionalizálás kora újkori poétikai módozatait vizsgálta mind prózai, mind lírai korpuszon. 2014. november 28-án került sor a *Culture of Migration II: Post-confessional Era from the Nineteenth to the Twenty-first Century* című, angol nyelvű tudományos tanácskozásra, amely a REFORC által elfogadott és támogatott projekt munkálataihoz kapcsolódott. Ez alkalommal a poszt-konfesszionális korszak migrációs és perzekúciós tapasztalatait értékelték az előadások komparatív nézetben és interdiszciplináris megközelítésben.

A munkacsoport vezetője részt vett a IV. REFORC konferencián (Bologna, 2014. május 15–17.), melynek a Fondazione per le Scienze Giovanni XXIII adott otthont. A konferencián előadást tartott és egy szekció elnöki tisztét is ellátta. Továbbá részt vett a REFORC tanácskozásán, amelyen a REFO500-on belüli szakmai események szervezését vitatták meg. Fontos visszajelzésnek számít az, hogy a REFORC számára az MTA BTK az egyik legfontosabb kelet-európai partner, amelynek jelentős szerepet szán a jövőre irányuló tudományszervezési stratégiáiban. A munkacsoport vezetője képviselte az MTA BTK-t azon a varsói tanácskozáson (*Refo500 Meeting Central and Eastern European Institutions*, 2014. szeptember 22–24.), amely a kelet-európai partnerek szorosabb közreműködésének kidolgozását készítette elő. Tudománydiplomáciai szempontból jelentős siker, hogy a munkacsoport vezetőjének közbenjárása és közvetítése révén sikerült egy újabb intézményt, a kolozsvári Lucian Blaga Egyetemi Könyvtárat megnyerni a REFO500 számára. A kolozsvári intézmény beléptetése a konzorciumba azért is fontos, mert nemcsak egy stratégiai partnert nyertek, hanem közvetlen kutatási céljaik megvalósítása is közelebb került ezáltal.

Az MTA nemzetközi konferencia szervezést támogató pályázatán 250 000 Ft-ot nyertek, melyet a „*Jelentem versben mesémet*” című szekszárdi konferencia szervezésére fordítottak.

A 2014-ben megjelent jelentősebb tudományos publikációk

Tóth, Zsombor: *Ad Martyras... Persecution, Exile and Martyrdom: Early Modern Martyrological Discourses as Invented Traditions*. In: Keszeg, Vilmos (ed.): *Á qui appartient la tradition? / Who Owns the Tradition?: Actes du colloque Á qui appartient la tradition? Á quoi sert-elle? La tradition entre culture, utilisateur et entrepreneur / The Acts of the Symposium Who Owns the Tradition? What is Its Purpose?* Cluj–Napoca: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 22–41. (2014) (<http://real.mtak.hu/14988/7/admartyras.pdf>)

MTA BTK – NEB VIDÉKTÖRTÉNETI TÉMACSOPORT

1014 Budapest, Országház u 30.; 1250 Budapest, Pf. 9

honlap: <http://www.btk.mta.hu/videktorteneti-temacsoport.html>

Az MTA BTK és a Nemzeti Emlékezet Bizottsága (NEB) között megkötött, 2014. szeptember 1-jétől érvényes, öt évre szóló megállapodás szerint elkezdődött a szakmai munka: kutatás, műhelytanácskozás, konferencia, publikáció; ezek során a vidéken élő kutatótársakkal együtt építik ki a munkacsoportokat.

Kutatásaik súlypontját az 1940-es évektől bekövetkezett struktúraváltoztató jelentőségű társadalomtörténeti események vizsgálatára helyezik. A radikális állami beavatkozások következtében megindult változások, illetve az azokat átélő, adott esetben elszenvedő

emberekkel történtek vizsgálatában különös jelentőséget kapnak a vidéki Magyarország konkrét tereihez és időkeretéhez kötött, az összehasonlítást tudatosan alkalmazó kutatások.

A következő résztémák szerepelnek a célkitűzéseikben: szovjetizálás; iparosítás és kollektivizálás; elit- és tulajdonváltás; állami erőszak és társadalmi reakciók; egyéni és kollektív traumák; a vidéki „középosztály” utótörténetei; munkavállalás, munkakultúra; demográfiai viselkedés és devianciák; erkölcs, hagyomány, közösségformák; egyházi társadalom; iskolai szocializáció; közegészségügy és tömegkommunikáció; a paraszti társadalom ön- és idegenképeinek változásai; „kivetkőzés”; a nómenklatúra társadalomtörténete; a „kisemberek” mindennapi stratégiáinak kutatása (ellenállás és alkalmazkodás, mobilitás, felhalmozás, második gazdaság).

A témacsoport szeptember 23-án tartotta első munkamegbeszélését több mint harminc kutató jelenlétében. *A Politikai hatalomváltás és társadalmi tapasztalat, 1944–1945 – regionális vizsgálatok* című, egyéves kutatási program (26 fő) alapján elkészült a hat munkacsoport tematikája: 1) A szovjet megszállás tapasztalata – társadalmi viselkedésformák; 2) Elit- és tulajdonváltás. Intézmények, szervezetek, képviselők rekrutációja; 3) Az archontológiától az egyéni és kollektív életpályáig; 4) Egyház és társadalom; 5) A földtulajdon mint politikai, társadalmi és gazdasági kérdés; 6) Üzem- és munkaformák.

Vidékkutatói eredmények és kérdések címmel műhelymegbeszéléseket tartanak megjelenés előtt álló kéziratokról, valamint publikációkról. November 25-én Nagy Netta (padláslesöprés) és Rigó Róbert (elitváltás, 1938–1948) könyvét és kutatási eredményeit elemezték; december 2-án szemináriumot rendeztek egy vértesi falu második világháborús történeteinek kutatási kérdéseiről.

Az MTA BTK Néprajztudományi Intézetből öt, az MTA BTK Történettudományi Intézetből négy munkatárs, valamint a NEB által alkalmazott kutatók mellett levéltárosok, egyetemi oktatók tartoznak a témacsoporthoz.

A 2014-ben megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Horváth Gergely Krisztián (szerk.): *Víz és társadalom Magyarországon a középkortól a XX. század végéig*. Balassi Kiadó, Budapest, 2014, 725.
2. Ö. Kovács, József: *The Forced Collectivization of Agriculture in Hungary, 1948–1961*. In *The Collectivization of Agriculture in Communist Eastern Europe. Comparison and Entanglements*. Eds. Iordachi, Constantin – Bauerkämper, Arnd. CEU, Budapest–New York, 2014, 211–242.

MTA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

FILOZÓFIAI INTÉZET

1014 Budapest, Úri u. 53.

telefon: (1) 224 6778; fax: (1) 224 6784

e-mail: FI.Titkarsag@btk.mta.hu, honlap: www.fi.btk.mta.hu I.

I. A kutatóhely fő feladatai 2014-ben

Az intézet előzetesen három kiemelt kutatási célt tűzött ki maga elé: (a) nemzetközi konferencia megszervezése az egyetemes erkölcs lehetőségének témájában; (b) a holokauszt-évforduló rendezvényeihez kapcsolódó konferencia megszervezése; (c) a Magyar Filozófiai Archívum és a Magyar filozófiai lexikon hosszú távú projektek a tárgyévre ütemezett munkálatainak elvégzése.

(a) A tervezett erkölcsfilozófiai konferencia az elnyert pályázati támogatás révén jelentős nemzetközi részvétellel valósult meg. A konferenciára épülő angol nyelvű tanulmánykötet szöveggondozása, szerkesztése a tárgyévben elkészült, a kötet kiadására, bemutatójára a következő évben kerül sor.

(b) A holokauszt-évforduló kapcsán az intézet jellegéhez illeszkedve a kulturális emlékezet elméletét állították a középpontba. A hosszabb lélegzetű előadások és részletes viták inspirációt nyújtottak újabb kutatási tervek, ötletek kidolgozására.

(c) Az igazgatói pályázatban is említett feladatok közül elindultak az MTA BTK archívumi hálózatán belül az intézetben felállítandó Magyar Filozófiai Archívum előkészítő munkálatai. A projektről számos tárgyalás zajlott le többek közt az MTA megújult vezetésével, a magyar filozófiatörténet szakértőivel, az MTA KIK főigazgatójával és a Szegedi Egyetemi Könyvtár hasonló profilú szakemberével. A MANDA közmunkaprogramja segítségével megindult a könyvtárban a digitalizálási munka, amely kapcsolódik az archívumprojekthez.

A lexikon szerkesztősége a terveknek megfelelően elvégezte a lehetséges címszavak összegyűjtését, javaslatot tett filozófiai tudományterületek közötti súlyozásukra, a szócikkek struktúrájára.

Az intézetnek szintén az igazgatói pályázatban megfogalmazott célja volt még, hogy kutatói potenciálját erősítse és fiatalítsa, támogassa a hazai és nemzetközi tudományos életbe történő integrációt és az interdiszciplináris projekteket, valamint tovább erősítse a kelet-közép-európai szálát nemzetközi kapcsolatain belül.

(d) Az év végére a Lukács Archívum két elismert kutatója intézeti állományba került. A már megszokott fiatal kutatói pályázat mellett új feladatként jelentkezett az újonnan belépő posztdoktorok beillesztése az intézeti struktúrába, hiszen erre az alkalmazási formára eddig nem volt példa az intézetben. Rendszeressé vált az egyetemi hallgatók fogadása nyári szakmai gyakorlatra az ERASMUS-program keretében.

(e) A tudományos életbe való betagozódás legfontosabb eszköze a heti rendszerességű intézeti szeminárium és az ahhoz tartozó working papers sorozat volt. Az év során a keddi szemináriumokon számos kutató adott elő itthonról és külföldről, többek között Brazíliából, az USA-ból, Németországból, Lengyelországból és Szlovákiából. A legjobb előadások között válogatott a working papers szerkesztett és szakmailag felügyelt digitális sorozata, melyből

ebben az évben is, akárcsak tavaly, hét előadás jelent meg az intézeti honlapon. Ugyanezt a célt szolgálta a Gyakorlati Filozófia és Eszmetörténet Kutatócsoport által indított két rendezvénysorozat: a Társadalomfilozófiai vitakör és az angol nyelven zajló Aesthetics Reading Group, mely főként a Közép-európai Egyetemmel folytatott együttműködést mélyítette el.

(f) Az intézet OTKA-támogatással indította el az Eötvös József levelezés kiadását. Az interdiszciplináris (filozófiai–történeti–irodalomtörténeti) projektben fő partnere az MTA BTK Történettudományi Intézet.

(g) A kelet-közép-európai szál erősítését a tárgyévben lengyel felekkel elnyert két akadémiai bilaterális pályázattal sikerült elősegíteni.

II. A 2014-ben elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

A Filozófiatörténeti Kutatócsoport kutatásai jelentős részben két nagy tematika köré szerveződtek: az egyik *A magyar filozófiatörténet narratívái (1792–1947)* című OTKA-kutatás, a másik az erkölcsfilozófia és a politikai filozófia története, amelyen belül kiemelendő az OTKA által támogatott Eötvös József projekt, valamint a varsói bilaterális projekt.

A magyar filozófiatörténet narratívái (1792–1947) című OTKA-kutatásban elkészült a Szontagh Gusztáv emlékirataiból válogatott, filozófiatörténeti szempontból releváns írásainak egyéb Szontagh-dokumentumokkal (akadémiai beadványok, levelek, jegyzetek) kibővített, sajtó alá rendezett szövegtörzs, a kutatásvezető részletes bevezető tanulmányával és jegyzeteivel. Az eredmények hozzáférhetők a projekt honlapján. A kutatás másik részében a csoport érintett tagjai intenzíven dolgoztak Rozgonyi József *Dubia de initiis transcendentalis idealismi Kantiani (1792)* című munkájának, a magyar Kant-vitát megindító vitairatnak magyar fordítással együtt való kommentált kiadásán. Elkészült a latin szöveg tudományosan gondozott, ártírt, javított változata, mely ugyancsak elérhető a projekt honlapján (<http://members.iif.hu/sze6115/NARRATIVAK/>).

A kutatásnak a 19–20. század fordulójával foglalkozó ágában összefoglaló elemzés jelent meg, amely egyrészt párhuzamosan elemzi az osztrák és a magyar filozófiatörténetet és ezáltal relevánsan hozzájárul mind a magyar mind, az osztrák filozófia történetéhez, másrészt újszerűen közelíti meg a magyar filozófiatörténet-írásra jellemző „önostorozó” hagyományt, melyet többek között a magyar filozófia vélt vagy valós hiányának problematikája, vagy éppen a magyar kultúra filozófia-ellenességének képzete jellemez. Összecsend ezeket az eredményeket az a Palágyi Menyhért Marx-kritikájával foglalkozó, a tudományfilozófia módszereit alkalmazó elemzés, amely megpróbálja rehabilitálni Palágyi írását a máig élő vasárnapi körös és lukácsista tradícióval szemben, amely Palágyit értéktelennek, sőt „reakciós” tartja.

Kutatások folytak még az ókori filozófia (Epiktétosz és Plótinosz), a 17–18. és a 20. századi európai filozófia (Leibniz, Kant Heidegger, Wittgenstein) területén, valamint a kopernikuszi fordulatról. Ez utóbbi témában a csoport az Ismeretelméleti Kutatócsoporttal közösen konferenciát szervezett *A kopernikuszi fordulat fél évezred távlatában* címmel. A csoport

tevékenységére jellemző volt a filozófiatörténet interdisciplináris megközelítése, melynek révén lehetővé vált, hogy egyrészt számos területen együttműködés alakuljon ki az MTA BTK más intézményeinek kutatóival, másrészt a Kopernikusz-konferencia során természettudósokkal is együtt dolgozzanak. A csoport kutatói számos hazai és nemzetközi publikáció mellett hazai és nemzetközi konferenciákon, egyetemi előadásokon tették közre eredményeiket.

A kutatócsoportnak a Gyakorlati Filozófia és Eszmetörténet Kutatócsoporttal közösen végzett munkájához kapcsolódik *A nemesi örökség szerepe a közép-európai polgárosodás kiformálódásában* című bilaterális akadémiai pályázati támogatás elnyerése. A varsói partnerrel (IFiS PAN) való együttműködés nem új keletű, már több közös kutatási programban is részt vettek. A tárgyévben megkezdett kutatás keretében először a lengyel projektvezető tartott bevezető előadást a közös kutatás módszertani kereteiről és hipotéziseiről körüljáró, majd a kutatás minden lengyel és magyar résztvevője, valamint a magyar és lengyel projektvezető egyetértésével meghívott külső előadók részvételével sor került a kutatás első, az egész kutatás témáját átfogó konferenciájára Varsóban.

A kutatócsoport munkájához kapcsolódóan, de önálló profillal, autonóm kutatásként kezdődött meg a beszámolási évben *A fenomenológia keletkezése* című OTKA-projekt (PD 105101). A kutatás a kortárs európai filozófia (az ún. kontinentális filozófia) történetét vizsgálja, tovább bővítve ezzel az intézet kutatási profiljait a filozófiatörténeti irány organikus kiterjesztéseként. A kutatás eredményeiről már megjelent magyar publikáció, a nemzetközi publikációk még megjelenés vagy bírálat alatt állnak. A kutatási projekt révén növekedtek az intézet nemzetközi kapcsolatai. A projekt kutatója hat külföldi konferencián tartott tudományos előadást angol vagy német nyelven, egy kutató tartott vendégelőadást a szlovákiai akadémiai társintézményből az akadémiaközi mobilitás támogatásával.

A *Gyakorlati filozófia és eszmetörténet kutatócsoport* legkiemelkedőbb tudományos eredménye egy nyugati sztenderdek szerint zajló, angol nyelvű nemzetközi konferencia megszervezése (*Is there a Universal Morality?/Van-e egyetemes erkölcs?*), lebonyolítása, és az előadásokból kiadandó tanulmánygyűjtemény előkészítése, valamint az angol nyelvű kéziratok begyűjtése és lektorálása volt. A résztvevők a környező országokból, valamint a Notre Dame University-ről, az USA-ból érkeztek.

A csoport további jelentős előrelépése a *Filozófiatörténeti kutatócsoporttal* együttműködésben a varsói társintézménnyel elindított bilaterális kutatási program a nemesség hagyománya és az állampolgárság összefüggéseiről. Egy másik varsói együttműködés keretében (Humane Philosophy Project) a kutatócsoport vezetője a világhírű brit filozófussal, Roger Scrutonnal közösen tartott előadást.

Ugyancsak fontos előrelépést jelent két rendezvénysorozat, melyet a csoport posztdoktori kutatóinak és fiatal kutatójának bevonásával indított. A Társadalomfilozófiai Vitakör a kortárs politikai- és társadalomfilozófia, valamint a társadalomtudományok aktuális kutatási eredményeiből szemezget, meghívott előadóval és korreferenssel. Az Aesthetics Reading Group esztétikai témában folytat elmélyült vizsgálódásokat, angol nyelven, nemzetközi résztvevőkkel (elsősorban a Közép-európai Egyetem tanára és diákjai részvételével). Mindkét rendezvénysorozat sok külsőt vonz be az intézet falai közé.

Fontos kiadvány jelent meg *A bölcsészettudományok hasznáról* címmel az MTA BTK támogatásában.: A kétnyelvű, angol–magyar tanulmánykötet a filozófia szükséges

önreflexióját kitágítva a bölcsészettudományok szerepének újragondolására vállalkozik a 21. század kihívásai tükrében.

A csoport tagjai aktívan részt vettek a *Magyar Filozófiai Archivum* tervével kapcsolatos egyeztetéssorozat munkáiban, s a terv részletesebb kidolgozásában. Fontos publikációk születtek az Eötvös József és Erdélyi János emlékévkapcsán, valamint a Széchenyiekről és Bibórol. Ezek a nevek jelzik, hogy az intézet kutatásaiban a magyar filozófiai és politika-filozófiai gondolkodás feltárása döntő szerepet játszik. A kutatást elősegíti a magyar filozófiatörténetet vizsgáló, régebben elkezdett OTKA-kutatás, az Eötvös József levelezését kiadását célul kitűző, a tárgyévben elnyert támogatásból a következő évben induló OTKA-kutatás, valamint a BTK közös OTKA-projektjében való részvétel, ahol a 19. századi kulturális nemzetépítésről esik szó. (Mindhárom kutatásban részt vesznek a *Filozófiatörténeti kutatócsoport* tagjai is.)

Az *Ismeretelméleti kutatócsoport* tagjai mind a hazai, mind a nemzetközi tudományos életben aktívan szerepeltek: számos nemzetközi és hazai konferencián tartottak előadást, illetve tették közzé írásaikat. Az intézetben folyó munkálatokból is kivették a részünket: mind a lexikon, mind pedig a magyar filozófiai hagyományt vizsgáló, az intézetben folyó OTKA-kutatásban a csoport tagjai számottevő szerepet vállaltak. A kutatások nemzetközileg is számottevő irányokhoz kapcsolódnak, melyek részben egyéni, részben közös programként is formát öltenek. Amint azt a csoport neve is sugallja, a megismerés és a tudás fogalmi kulcsszerepet játszottak a csoporton belül végzett munkában. Az eltelt néhány évtizedben zajló kognitív fordulat eredményeképp számos korábbi kérdés új megvilágításba került. Ekképp a tudásátadás és -befogadás, az észlelés, a társas és fizikai környezet szerepe a megismerésben új megvilágításba került. Szerencsés konvergenciák mutatkoztak az egyes kutatási területek és projektek között. A történeti episztemológia keretében került görcső alá (Galilei írásai kapcsán), hogy a napközéppontú asztronómia megjelenése hogyan alakította át a Hold-alatti szféra fizikájának vizsgálatánál használatos alapvető princípiumokat, az észlelés és bizonyíték (*evidence*) episztemikus fogalmainak értelmezését a kora modern időszakban. Ehhez kapcsolható a fizika története során felmerült ismeretelméleti és metafizikai problémák vizsgálata, valamint Wittgenstein matematika-filozófiájának tanulmányozása ismeretelméleti szempontból.

Szintén jelentős kutatási irányt jelent a korszerű tudástranszfer architektúrájának feltérképezése és fejlesztése. Ennek kapcsán került sor a tudás változásának, növekedésének, és számítógépes *augmentálásának*, ezen belül a fogalomalkotás és tudásszervezés online környezeteinek, e-didaktikájának, az egyéni és kollaboratív konceptualizációnak és a fogalmi tanulás vizuális és hálózati eszközeinek vizsgálatára, fejlesztésére. Az említett kutatásokban szerepet kapott a tudásszociológia aspektusa, amennyiben a tudományos intézményrendszer kiépülésének és a kognitív folyamatoknak vizsgálata együtt képezte a vizsgálódás tárgyát, illetve, amikor történeti keretben ugyan, de a filozófia és a tudomány képviselőinek kontinuum diskurzusterére derült fény Lukács és kortársai esetében. A társas-közöségi aspektushoz kapcsolódik, noha azon messze túl is mutat Wittgenstein filozófiai terápiájának újragondolása, melynek konklúziója a kultúrrelativizmus–univerzalizmus kérdéskörében Wittgenstein relativista interpretációja ellen érvel, illetve a *közös emberi cselekvésmód* fogalmához szolgáltat újabb adalékot, mégpedig a fordíthatóság kérdése felől megközelítve. A filozófia kognitív fordulatának tanulmányozása kapcsán a tudat fogalmának vizsgálatával egyfelől világossá vált, hogy noha számottevő tudományos tény áll rendelkezésünkre a jelenséggel kapcsolatban, a mai napig nincs konszenzus a fogalom értelmezésében. E sajátos helyzet a filozófia számára is komoly kihívást jelent: nevezetesen újra élesen felveti a kérdést

szaktudomány és filozófia viszonyát illetően, ezzel a filozófia feladatának újragondolását, s nem utolsósorban bizonyos kulcsfogalmak újraértelmezését is szükségessé teszi. Mivel a filozófia önértelmezésének és szaktudományokhoz való viszonyának ismeretelméleti vonatkozásai a fentebb említett kutatási irányokat is közvetlenül érintik, a jövőben tematikus műhelybeszélgetések keretében igyekezünk azokat tárgyalni. A csoport a tudományszervezés terén is aktívan tevékenykedett.

A csoport tagjai a filozófiatörténeti csoporttal együttműködve szervezték a Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozat keretében megrendezett *A kopernikuszi fordulat fél évezred távlatában* című konferenciát. A konferencián Kopernikusz *Commentariolus*ának, a napközéppontú rendszer első, még vázlatos kifejtését tartalmazó írás keletkezésének kapcsán a kopernikuszi fordulat tudománytörténeti, filozófiai és episztemológiai következményeit taglalták az előadók. A csoport támogatásával pályázatot készítettek az MTA szakmódszertani pályázatára *Következő Generációs Technológiák a Hálózati Tanulásban* címmel. Ugyan a pályázat nem nyert támogatást, de a megírás során létrehozott hálózatot a továbbiakban is fenntartják. A hálózati tanulás témaköre összeköti a tudás–szervezés, a tanulás, a konceptualizáció ismeretelméleti problémáit olyan gyakorlati filozófiai kérdésekkel, melyek a tudás társadalmi pozíciójának változását, a személyes és közösségi tudás viszonyának átalakulását érintik. A vizualitás és az ún. *embodied learning* ma olyan interdiszciplináris kutatási terület, melyen az empirikus kutatások találkoznak a kurrens filozófiai és episztemológiai problémákkal. Ezekkel olyan EU-s projektekhez kapcsolódnak, mint a *6 Linked Education*, az ún. *kreatív osztálytermek módszertana*, vagy az *Experience-Centered Learning*.

A *Tudományfilozófiai és tudománytörténeti kutatócsoport* a tárgyévben szemináriumsorozatában a csoport kutatási témáihoz kapcsolódó meghívottaknak a kéziratait tárgyalta meg rendszeresen. A csoport előadássorozata keretében változatos kutatóhelyekről hívtak meg elsősorban külföldi vendégeket. (A tárgyévben kilenc külföldi vendégelőadót fogadtak.) Ez utóbbinak folytatását az erre a célra elnyert NKA-támogatás biztosította a tárgyévben. A kutatócsoport a CEU–IAS-sal közösen konferenciát szervezett a fikcionalizmus témakörében Simon Blackburn, Matti Eklund és Daniel Hutto nemzetközi híré filozófusok részvételével; részt vett a Pécsi Tudományegyetemen a *Social and Historical Epistemology Summer School* szervezésében Martin Kusch és Hans-Jörg Rheinberger nemzetközi híré professzorok részvételével; ugyancsak a Pécsi Tudományegyetemen vettek részt az *International Arnold Hauser Colloquium in the Sociology of Art and Knowledge* című konferencia rendezésében.

A *Vallástudományi és eszmetörténeti kutatócsoport* egyik munkatársa a magyar filozófiával kapcsolatos munkálataiban az intézet támogatásával megjelent kötetet szerkesztett Pauler Ákos filozófiájáról, elemezte Molnár Tamás konzervativizmusát és Mihelics Vid társadalomfilozófiáját. Feldolgozta Szent Ágoston pedagógiai eszméit, a hazugságról alkotott felfogását, morálfilozófiai alapelveit, s a *theologia tripartita* augustinusi értelmezését. A kutatócsoport másik tagja a tárgyévben megjelent tanulmányaiban és elhangzott számos konferencia-előadásában a vallás és a politika viszonyának egyes vonatkozásait elemezte a judaizmus és antijudaizmus szempontjából.

A *Fizika filozófiája intézetközi kutatócsoport* az intézet kezdeményezésére a BTK és a Wigner Fizikai Kutatóközpont közös vállalkozása, melynek két-két tagja a nevezett kutatóhelyek munkatársa. A kutatócsoport két témakörben folytatott kutatásokat az idei naptári évben. Az egyik a lokális kauzalitás, a másik a determinizmus formális elméleteinek témaköre. Az első

témakörben két tanulmány jelent meg tanulmánykötetben, és további négy áll elfogadás vagy bírálólat alatt referált nemzetközi folyóiratban, az utóbbi témakörben egy tanulmány megjelenése várható. A kutatócsoport intézeti olvasószemináriumot tartott a bayesianizmus témakörében. A kutatócsoport a *Valószínűség, kauzalitás és determinizmus* témakörben 2014-ben nyert el egy bilaterális akadémiai hároméves együttműködési támogatást; NKM-104/2014; a projekt honlapja: <http://bp-k.tumblr.com>. Az együttműködésben lengyel (krakkói) oldalról három, magyar oldalról négy kutató vesz részt, ebből ketten az intézetből. Az első évben eddig két műhelybeszélgetést rendeztek: az elsőt az intézetben 2014. szeptember 8–9-én, a másodikat Krakkóban a Jagelló Egyetemen 2014. december 8–9-én. A műhelybeszélgetések egyre nagyobb nemzetközi visszhangot kapnak, a krakkóira már számos harmadik országbeli kutató is bejelentkezett. A közös kutatás eredményei a bayesianizmus, a 7 determinizmus, a Borel-paradoxon stb. témakörben a 2015-ös év elején jelennek meg referált, nagy tekintélyű nemzetközi szaklapokban.

b) Tudomány és társadalom

A művelt nagyközönséget számos, az előző évhez képest jelentősen nagyobb számú ismeretterjesztő előadással, rádióműsorral, ismeretterjesztő írással érte el az intézet főként a vallási élettel és a bölcsészettudományok szerepével kapcsolatos területeken.

Kiemelendő a tudomány és társadalom kapcsolatában az intézet tevékenysége kapcsán az új *Alaptörvényre* vonatkozó vitákba való bekapcsolódás, a tudományokról szóló vita, a bölcsészettudomány védelmében elmondottak és a holokauszt emlékévként tiszteletére rendezett ünnepi ülészek.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi kapcsolatai 2014-ben

A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemmel aláírt megállapodás és egyedi jelentkezés alapján a beszámolási évben négy filozófia szakos hallgatót fogadott az intézet szakmai gyakorlat céljából. Ezenfelül a következő nemzetközi együttműködéssel járó, az előző évben benyújtott pályázatok elnyerésére, és a közös kutatómunka megkezdésére került sor:

Valóság, kauzalitás, valószínűség, MTA bilaterális pályázat. (Partner: *Instytut Filozofii UJ*, Krakkó, kapcsolattartó Leszek Wronski.)

A nemesi örökség szerepe a közép-európai állampolgárság kialakulásában MTA bilaterális pályázat. (Partner: *Institute of Philosophy and Sociology of PAN*, Varsó, kapcsolattartó: Rafał Smoczyński.) A Human Philosophy Project (Varsó-Oxford) keretében az intézet igazgatója Roger Scrutonnal tartott közösen előadást.

Projektén kívül, egyéni pályázat keretében, a fenomenológia keletkezéstörténetét kutató kutatáshoz kapcsolódóan járt szlovák vendégkutató az intézetben.

A nemzetközi és hazai kapcsolatok napi működését jól jelzi az intézet kutatóinak aktivitása a hazai és nemzetközi konferenciákon, illetve az intézet szemináriumsorozata és konferenciaszervező tevékenysége. Nemzetközi konferenciákon a térség országai mellett Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban tartottak előadást az intézet kutatói. A nemzetközi és a hazai tudományos nyilvánosságban való arányos megjelenést jól tükrözi, hogy a beszámolási évben tizenkét nemzetközi és tizenegy hazai konferencia szervezésében

vett részt az intézet, vagy valamelyik intézeti munkatárs, kutatók pedig az előző évinél jóval több alkalommal, 73 hazai és 70 nemzetközi konferencián vettek részt előadással. Az intézet saját kutatószemináriumán számos hazai és külföldi vendég fordult meg.

IV. A 2014-ben elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

A *Filozófiatörténeti kutatócsoport*ban folytatódott *A magyar filozófiatörténet narratívái* (1792–1947) című OTKA-kutatás. *A fenomenológia keletkezése* című OTKA kutatási projekt (PD 105101) a tárgyévben indult az intézetben. A *Gyakorlati filozófia és a Filozófiatörténet kutatócsoport* tagjai közül négyen részt vesznek a BTK nagy, a *Történettudományi Intézetben* futó, 2013-ban *Művészetek és tudomány a nemzetépítés szolgálatában a 19. századi Magyarországon* címmel elnyert OTKA-kutatásban.

A *Tudománytörténet és tudományfilozófia kutatócsoport* a korábban kizárólag saját forrásból és magánszponzori adományokból finanszírozott szemináriumsorozatára az előző tárgyévben 700 000,-Ft támogatást nyert az intézet az NKA Ismeretterjesztés és Szépirodalom Kollégiumától. A támogatási cél zömében a tárgyévben valósult meg.

A BTK belső pályázati forrásaiból (*peregrinációs keret*) 1 260 000 Ft-tal tudta támogatni az intézet a kutatók külföldi tanulmányútjait. A tudományos eredmények nemzetközi megjelenítésének elősegítésére létrehozott keretből elnyert összeggel elsősorban az egyetemes erkölcs lehetőségét taglaló angol nyelvű tanulmánykötet nyelvi lektorálását végeztették el. Konferenciaszervezésre és könyvkiadásra beadott pályázataik nyertek.

Az év legnagyobb pályázati eredménye az Eötvös József levelezésének kiadására vállalkozó, nagyszabású OTKA-projekt támogatása volt. A projekt keretében a kutatások a következő tárgyidőszak elején indulnak el.

V. A 2014-ben megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Tamás Demeter: *Morals before Objectivity: On the Relation of Moral Cognition and Moral Philosophy in Hume*, In: Anita Traninger, Kathryn Murphy (szerk.) *The Emergence of Impartiality: Towards a Prehistory of Objectivity*. Leiden, Boston, Köln: Brill Academic Publishers, 335–359. (2014)
2. Frenyó Zoltán (szerk.): *Pauler Ákos filozófiája*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Filozófiai Intézet, 228 (2014)
3. Gángó Gábor: *El cuento de hadas como cultura, ilustración y violencia*. In Hernández, Isabel & Llamas, Miriam (szerk.), *Los hermanos Grimm en contexto: reescritura e interpretación de un legado universal*. Madrid: Editorial Síntesis, 55–65. (2014)
4. Gángó Gábor: *Kemény Zsigmond és az „eszmék történésete”*, In Szegedy-Maszák Mihály, Dobás Kata, Pintér Borbála (szerk.), *A sors kísértései: Tanulmányok Kemény Zsigmond munkásságáról születésének 200. évfordulójára*. 419 p. Budapest: Ráció Kiadó, 85–93. (2014)
5. Horkay Hörcher Ferenc: *A bölcsészettudományok hasznáról. Esszék, tanulmányok/Of the usefulness of the humanities. Essays*. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 208 (2014)

6. Hörcher Ferenc: Communal Values in the New Hungarian Fundamental Law: The Habermas/Ratzinger Debate and the Use of the Humanities in Constitutional Interpretation, In Ellen Bos, Pócza Kálmán (szerk.), *Verfassunggebung in konsolidierten Demokratien: Neubeginn oder Verfall eines Systems? [Constitution Building in Consolidated Democracies: a New Beginning or Decay of a Political System]*. 382 p. Baden-Baden: Nomos, 346–364. (2014)
7. Kondor Zsuzsanna, Rainer Totzke: Gestaltpsychologische Bildanalyse. In *Netzwerk Bildphilosophie* (szerk.), *Bild und Methode: Theoretische Hintergründe und methodische Verfahren der Bildwissenschaft*. Köln: Herbert von Halem Verlag, 269–276. (2014)
8. Kovács Gábor: How to create a nation?: Visualisations of community and national consciousness from the premodern times to the age of globalization. *Creativity Studies* 7:(1) 46–54. (2014)
9. Laki János: Kulturális relativizmus és tudomány. In Faragó-Szabó István, Gyöngyösi Megyer, Takó Ferenc, Tóth Olivér István (szerk.), *Világunk határai*. 375 p. Budapest: Eötvös Collegium Filozófia Műhely, 101–122. (2014)
10. Mester Béla: Erdélyi János és a magyar filozófia nyelve, *Irodalomtörténeti Közlemények* 118:(4) 507–518. (2014)
11. Mester Béla: Vita a magyarok őstörténetéről Világos után. In Sudár Balázs, Szentpéteri József, Petkes Zsolt, Lezsák Gabriella, Zsidai Zsuzsanna (szerk.), *Tudomány és hagyományörzés*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 351–363. (2014)
12. Neumer Katalin: Magyar filozófia, osztrák filozófia, filozófia II., *BUKSZ- Budapesti Könyvszemle* 2014:(3) 230–264. (2014)
13. Szabó Gábor: Noncommutative causality in algebraic quantum field theory. In M C Galavotti, D Dieks, W J Gonzalez, S Hartmann, Th Uebel, M Weber (szerk.), *The Philosophy of Science in a European Perspective*, Vol. 5. Berlin: Springer, 543–554. (2014)
14. Szücs László Gergely: Az európai önrendelkezés és a lokális kontextusok: Néhány gondolat Jürgen Habermas Európa-víziójáról. In Szántó Veronika (szerk.), *A szabadság iskolája: Köszöntő kötet Ludassy Mária 70. születésnapjára*. Budapest: L'Harmattan, 149–157. (2014)
15. Turgonyi Zoltán: Van-e élet Sade után?: Avagy: a természet közömbösebb, mint gondolnánk. In Szántó Veronika (szerk.), *A szabadság iskolája: Köszöntő kötet Ludassy Mária 70. születésnapjára*. Budapest: L'Harmattan, 251–261. (2014)
16. Varga Péter András: Kontrafaktuális filozófiatörténet? A »Mi lett volna, ha...?« kérdések használata a történettudományban és jelentősége a filozófiatörténet-írásban. *Magyar Filozófiai Szemle* 58:(4) 31–59. (2014)
17. Zuh Deodáth: Hauser Arnold és a tudás rétegzett elméletei. In Ungvári Zrínyi Imre (szerk.), *Megértés, értelmezés, kultúra: Válogatott tanulmányok Veress Károly köszöntésére*. Kolozsvár: Presa Universitară Clujană, 331–372. (2014)

MTA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET

1118 Budapest, Ménesi út 11–13.

telefon: (1) 279 2776; fax: (1) 385 3876

e-mail: igazgato.iti@btk.mta.hu; honlap: <http://www.iti.mta.hu>

I. A kutatóhely fő feladatai 2014-ben

Az intézet 1956. januári felállítása óta folyamatosan meghatározó szerepet játszik a magyarországi irodalomtudományban. Ma is több száz hazai és külföldi kutatóval dolgozik összehangoltan, közös projektek kezdeményezőjeként és részeseként; munkatársai részt vesznek a hazai irodalomtudományi intézményrendszer működtetésében, a szakmai testületek irányításában, a tudományos minősítésben, valamint a diszciplináris utánpótlás graduális és posztgraduális képzésében. Kézikönyvei, könyvsorozatai, saját folyóiratai és ezek honlapjai, valamint internetes fóruma segítségével az intézet teret ad az új kutatási eredmények közreadásának és megvitatásának. Rendszeresen szervez közös szakmai rendezvényeket az irodalomtudományt művelő hazai és határon túli magyar egyetemi tanszékekkel, a szomszédos országok e tudományágat művelő akadémiai testvérintézeteivel, az érintkező bölcsészettudományi kutatási ágak hazai akadémiai kutatóintézeteivel, valamint a közgyűjteményekkel.

A magyar *irodalomtörténet* korszakainak, irányzatainak, műfajainak, alkotóinak rendszeres, kiterjedt tanulmányozásával az intézet a magyar irodalomtörténet átfogó szintézisben való megírását készíti elő.

Az irodalomtörténeti szintézis elkészítésének egyik feltétele az irodalmi szövegek igényes *textológiai* feldolgozása. Az intézet több évtizede készülő és újonnan megindított sorozatai *kritikai kiadásban*, a ma elérhető legkorszerűbb módszertani eljárásokkal és a rendelkezésre álló ismeretek legteljesebb tudományos összegzésével (keletkezés-, tárgy-, szöveg- és befogadástörténet, utóélet stb.) adják közre a klasszikus magyar írói életműveket a középkortól a modern irodalomig, gondoskodva a nemzeti kulturális örökség irodalmi szövegeinek minőségbiztosított feldolgozásáról és megőrzéséről. Jelentős irodalmi és művelődéstörténeti forrásmunkák, ritka nyomtatványok és kéziratok gyakran hasonmás kiadásban, illetve jegyzetelt szövegkiadásként látnak napvilágot.

Az intézet nemcsak a magyar nyelvű, hanem a magyarországi latin nyelvű és a magyarországi nemzetiségek nyelvén íródott alkotásokat is tanulmányozza, és kiterjeszkedik a szomszédos népek és a kultúra egyes területein mintaadó szereppel bíró nyugat-európai nemzetek irodalmaival való kapcsolatrendszer kutatására is (mind a genetikus, mind a tipológiai komparatisztika művelésével). A munkatársak az irodalom története mellett *az irodalmi gondolkodás, az irodalomtudomány, a kritikai megítélő elvek történetét* is tanulmányozzák: az irodalomfogalom és -értelmezés koronkénti eltérései a grammatikai, a retorikai, a poétikai, az esztétikai, a nyelvfilozófiai keretek változásainak leírása által válnak megérthetővé, ennek kapcsán sor kerül az irodalmi képzés, az irodalmi intézményrendszer tanulmányozására és az irodalmi gondolkodásnak teret adó ismeretelméleti, filozófiai, teológiai nézetek eszmetörténeti tanulmányozására is.

Az intézet az *irodalomelméleti* kutatásnak mind a strukturalista, mind a posztstrukturalista irányzatait műveli. A főbb témák ezen a területen a *műfaj- és fordításelmélet, a narratológia,*

a *tropológia*, a *referencia* és a *szövegimmanencia viszonya*, valamint az irodalomtörténet-írás és az irodalomtudomány *módszertani kérdései* és új irányzatai.

Az intézet a magyar nyelvű tudományos és kulturális életet szakmai érvei és speciális kompetenciái alapján alakítja és tematizálja, emellett nagy tekintélyű részese a tudományterület nemzetközi diskurzusának.

II. A 2014-ben elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

Az intézet közös, az összes osztályt bevonó és foglalkoztató szakmai vállalkozása, az irodalomtörténeti szintézis előkészítése terén 2014-ben jelentős eredmények születtek. Az intézet igazgatója és egyben a Reneszánsz Osztály munkatársa elkészítette a szintézis főszerkesztői koncepcióját, egy közel 3,5 szerzői ív terjedelmű szöveget. A koncepció első, kéziratot változatát szeptember és október során, egyenkénti értekezleteken vitatta meg előbb a kötet szerkesztők közössége, majd az intézet minden egyes tudományos osztálya. Az intézet minden kutatója megismerte a koncepciót, és reflektált viszonyt, személyes viszonyulást alakított ki hozzá. A viták során elhangzott észrevételeik és javaslataik nyomán sor került a koncepció átdolgozására. Ezt a továbbformált koncepciószöveget 2014 novemberében a Miskolci Egyetem irodalomtörténészei, a XIX. századi részletes kötettervet pedig a *Vetésforgó* szegedi értekezletén a XIX. század kutatásában működő hazai intézetek, tanszékek, kutatócsoportok, doktori iskolák képviselői is megvitatták. A szélesebb szakmai közvéleményt az irodalomtörténeti vállalkozás célképzeteiről, szemléleti alapjairól, periodizációjáról első ízben tájékoztató koncepciószöveg az év végén nyilvános publikálásra került (*Az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében elkészítendő magyar irodalomtörténet megalapozása*, ItK, 118 [2014]/6, 747–783). A szöveg az irodalomtudományi szakma rangos műhelyeiben való további megvitatás szándékával és reményében vált publikussá.

A textológia terén 2014-ben – a kiadásokhoz szükséges pénzügyi keretek korlátozott volta és a pályázati struktúrák kedvezőtlen átalakulásai ellenére – jelentős újdonságokat publikáltak és szerkesztettek az intézeti kutatók. Intenzíven folytak a kritikai kiadások munkálatai. A *Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum* neolatin szövegkiadó sorozat személyi összetételében felfrissített szerkesztőbizottsága szükségesnek látta a közel negyven éve az intézetben szerkesztett sorozat kiadási, átírási és szerkesztési elveinek érdemi átdolgozását és olyan szabályzatban való rendszerezését, amely termékenyen beépíti az elmúlt évtizedek szemléleti, módszertani és technológiai változásainak releváns eredményeit. A szabályzat átdolgozásának oroszlanrészét a Reneszánsz Osztály két munkatársa végezte el. A több szerkesztőbizottsági értekezleten, végül pedig az MTA I. Osztálya Textológiai Munkabizottságának ülésén véglegesített szabályzat nyomtatásban is megjelent (*Módszertani ajánlás a Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum sorozathoz*, ItK, 118 [2014]/5, 698–714). Ugyancsak a Reneszánsz Osztályon készült el a németalföldi humanista Nicasius Ellebodus Magyarországon írott Arisztotelész-kommentárjának kritikai kiadását közlétező kötet (*In Aristotelis Librum de Poetica Paraphrasis et Notae*, Bp., Typotex, 2014), amely a kora újkori magyarországi humanizmus egyik legjelentősebb forrását teszi hozzáférhetővé a nemzetközi kutatás számára. A régi magyar költészet kritikai kiadásának referenciasorozatában (*Régi Magyar Költők Tára: XVIII. század*) elkészült a 15. kötet 35 ívnyi lektorált kézírata (*Közköltészet, 3/B: Társadalmi költészet*), amely 2015-ben jelenik meg. Többkötetnyi szöveg kiadásra előkészítése folyt *Arany János műveinek kritikai kiadás-*

sorozatában, amelynek a költő közelgő, 2017-es születési bicentenáriuma ad kiemelt jelentőséget. A megemlékezés komplex eseménysorozatának kellő előkészítése, illetve a szövegkiadások munkálatainak és főként publikálásának töretlen biztosítása megköveteli a sikeres, kiadási pályázatok elnyerésére is támaszkodó, célorientált menedzselést. Idén kezdett új ciklust (2014–2018) az *Arany János kritikai kiadása* című OTKA-projekt, amely a szövegkiadások folyamatos elkészítését és megjelenését szavatolja. Megjelent az Arany-életműsorozat XVIII. kötete (*Arany János összes művei*, XVIII, *Arany János levelezése 1862–1865*, Bp., Universitas, 2014), és befejeződött a XIX. kötet lektorálása. Folytatódtak két másik kimagasló életmű, a Kölcsey- és a Berzsenyi-szövegek kritikai kiadásának munkálatai (*Kölcsey Ferenc minden munkái; Berzsenyi Dániel összes munkái*). A Kölcsey-levelezés IV. kötetének lektorált kézírata kiadásra kész, míg a Berzsenyi-levelezés kritikai kiadása elkészült és megjelent (*Berzsenyi Dániel levelezése*, Bp., Editio Princeps, 2014). A Modern Magyar Irodalomtörténeti Osztály két munkatársa a Babits kritikai kiadáshoz köthető munkát végezte: egyikük az életrajzi kronológiát rekonstruálja, másikuk a versek hányatott sorsú első kötetének sajtó alá rendezésén dolgozik. Ez utóbbi kötet textológiai apparátusának véglegesítése, a keletkezéstörténeti jegyzetek kiegészítései, illetve a mutatók elkészítése megtörtént, a lektorálás folyamatban van, így a kötet 2015-ben publikálható. Jó ütemben folytatódtak a Babits-kutatás megkerülhetetlen kézikönyvének, a Babits-kronológia újabb kötetének munkálatai is. A 2013-ban publikált második kötet után az életrajzi kronológia harmadik kötete van soron, amely az 1915–1920 közötti időszakot mutatja be. Terjedelmi okokból a kötetet két részre bontották: 2014-ben az 1915–1918 közötti korszakról referáló III/A kötet jelent meg, míg a III/B kötet megjelenítése 2015-re várható. Az Irodalomelméleti Osztályon Mikszáth Kálmán és Kosztolányi Dezső életművének a kritikai kiadása van folyamatban. Az osztály vezetőjének szakmai részvételével és irányításával készült el és került publikálásra a Kosztolányi-életműsorozatban *A szegény kisgyermek panasza* (Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 2014); egy további kötetet, az *Aranysárkány* c. regényt az osztállyal és az ide telepített OTKA kutatócsoporttal együttműködő egyetemi műhelyben készítették el. A további vállalások intézeti részét képezi egy újabb, publikálásra előkészített kézirat (*A rossz orvos – Béla, a buta*), amely lektorálás alatt áll, és várhatóan 2016-ban jelenik meg.

A nem kritikai elmélyültségű, ugyanakkor tudományos igényű, kiterjedt forrásvizsgálatokon alapuló, jegyzetelt és kommentált kiadások terén is számos textológiai teljesítményt tud maga mögött az intézet. A Reneszánsz Osztály munkatársa az általa szerkesztett *Bibliotheca Hungarica Antiqua* c. sorozatban jelentette meg Pécsi Lukács *Az keresztény szüzeknek tisztességes koszorója* című, Nagyszombatban kiadott, 1591-es szövegének hasonmás kiadását (Bp., Balassi Kiadó, 2014). A XIX. Századi Osztály munkatársa Petelei István teljes novellisztikáját dolgozta fel. Miután 2007-ben két kötetben tette közé a Petelei által kötetbe szerkesztett és publikált novellákat, egy újabb kutatási projekt keretében a szerzői kötetekbe eredetileg fel nem vett, különböző korabeli sajtóorgánumban megjelent novellák összegyűjtésére és kiadására vállalkozott. Az ezt a jelentős munkálatot lezáró forráskiadvány idén meg is jelent (*Petelei István összes novellái III–IV.: Sajtómegjelenések és kéziratok 1878–1906*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2014). A Modern Magyar Irodalomtörténeti Osztály fiatal munkatársa Avilai Szent Teréz magyarra fordított leveleinek kiadását végezte el egy külső társszerkesztővel közösen (*Avilai Szent Teréz Levelei I–II.*, Székesfehérvár, Magyar Sarutlan Kármelita Rendtartomány, 2014). Krúdy Gyula prózájának gyűjteményes összkiadását az Irodalomelméleti Osztály munkatársa készíti; 2014-ben a sorozat 24. kötetét jelentette meg, 2013-as impresszummal: *Krúdy Gyula összegyűjtött művei, 24, Elbeszélések 8, 1900. május–1900. december* (Pozsony, Kalligram, 2013).

A XVIII. Századi Osztály legambiciózusabb textológiai vállalkozása a mind terjedelmében, mind pedig újszerű felhasználási lehetőségeiben egyedülálló Mikes-szótár. A készülő szótár komplex informatikai támogatottságú alkotás, amely nyilvános online változatban működik. 2014-ben elkészült az online megjelenítés végleges változata, amelynek a tesztelése befejeződött (<http://mikesszotar.iti.mta.hu/kereses.html>). Továbbá az év folyamán elkészült 3050 új szócikk, a keresési segédlet, illetve megkezdődött a korpusz lektorálása.

Az irodalomtörténeti korszakok, alkotók, irányzatok, műfajok komplex értelmezésének eredményei, amelyek gyakran a textológiai munkálatokkal együtt vagy ezek szükségszerű következményeként jönnek létre, a 2014-es esztendőre vonatkozóan is kimagaslóak. A Reneszánsz Osztály vezetője által szerkesztett *Humanizmus és Reformáció* sorozat 35. köteteként jelent meg az osztály munkatársa által írt tanulmánykötet (*Asztrológia, orvoslás és fiziognómia Galeotto Marzio műveiben*, Bp., Balassi, 2014), amely az itáliai humanista életművének magyar esztétörténeti kontextusok felől is releváns értékelését végzi el. Ugyanez a munkatárs a Reneszánsz Osztály egy másik fiatal tagjával szerkesztette meg a *Latinitas Polona: A latin nyelv szerepe és jelentősége a történelmi Lengyelország kora újkori irodalmában* (Bp., Reciti, 2014) című tanulmánykötetet, amely a Varsói Egyetem Lengyelországi és Kelet-közép-európai Antik Hagyományok Kutatóközpontja (OBTA UW) és az intézet közötti együttműködésnek köszönhetően látott napvilágot. A hagyományosan az intézet köré csoportosuló Balassi-kutatás újabb kimagasló eredményét jelenti a Reneszánsz Osztály munkatársának 2014-ben megjelent Balassi-monográfiája (*Balassi Bálint – Magyar Amphión*, Bp., Balassi Kiadó, 2014), amely a költői életmű textológiai, poétikai és esztétörténeti vonatkozásait vizsgálja újszerűen és értelmezi nagy erudícióval. A Reneszánsz Osztály egy másik munkatársa tanulmánykötetet publikált (*Átszítált idő: Tinóditól Tandoriig*, Bp., Pesti Kalligram, 2014), amely impozáns szemlébe rendezi sokirányú érdeklődésének eredményeit a XVI.-tól a XX. századig. A XVIII. Századi Osztály 2014-es munkásságában két kimagasló, az intézetben is értékes életművet és tudományos kutatói tradíciót maga mögött hagyó irodalomtörténészről emlékeztek meg méltó módon. A Mikes-életmű kutatásának magyar és idegen nyelvű publikációk és fordítások által népszerűsített eredményei közt a legutóbbi Hopp Lajosnak állít emléket; a Mikes-kutató francia nyelvű tanulmányait teszi közzé rangos sorozatban: *Un épistolier et traducteur littéraire à l'orée des Lumières : Kelemen Mikes. Recueil d'essais*, Szeged, JATEPress, 2014 (Felvilágosodás – Lumières – Enlightenment – Aufklärung, 3). A kötet megszerkesztése és publikálása a XVIII. Századi Osztály vezetőjének és a Bibliográfiai Osztály egyik munkatársának a közös munkája. Tarnai Andor akadémikusra, az intézet egykori munkatársára és osztályvezetőjére emlékezik vissza a tudós halálának 20. évfordulójára kiadott kötet („*Jól őrizd helyedet*”: *Emlékezések Tarnai Andorra*, Bp., Reciti, 2014), amely a XVIII. Századi Osztály két munkatársának szerkesztésében, az intézet igazgatójának a szakmai hozzájárulásával készült el. A XIX. Századi Osztályon a közelmúltban indított és szerkesztett *Hagyományfrissítés c.* sorozat második kötete jelent meg (*Jólét és erény: Tanulmányok Széchenyi István Hitel című művéről*, Bp., Reciti, 2014), amely a Széchenyi István *Hitel* című művének szentelt konferencia (2012. november 29.) anyagát teszi közzé; a konferenciát szervező intézeti munkatárs egyben az új kötet szerkesztője is. A XIX. Századi Osztály vezetője idegen nyelvű, a hagyományos nyomtatott kultúrától a digitális textológia irányába tartó paradigmaváltás jelentőségét vizsgáló tanulmánykötetet jelentetett meg (*New Publication Cultures in the Humanities: Exploring the Paradigm Shift*. Amsterdam, Amsterdam University Press, 2014), amelyben intézeti munkatársak írásai is helyet kaptak. Irodalomtudomány és filozófia határmezsgyéjén helyezkedik el és e horizontból indítványoz dialógust a Modern Magyar Irodalomtörténeti Osztály munkatársának elméleti igényű monográfiája (*Meredek sziklagerincen: Husserl és a válság problémája*, Bp., L'Harmattan, 2014). Hasonlóan

elméletileg reflektált és komparatív igénnyel készült értelmezését adja József Attila és Szabó Lőrinc költészetének az osztály másik fiatal munkatársának könyve (*Megvont határok: Tér, táj, énkoncepció József Attila és Szabó Lőrinc 1930-as évekbeli költészetében*, Bp., Ráció, 2014). Az osztály egy harmadik munkatársa a Kossuth- és József Attila-díjas költő, esszéíró és műfordító Vasadi Péter életművéről írt kismonográfiát (*Vasadi Péter*, Bp., Balassi Kiadó, 2014). Az Irodalomelméleti Osztály munkatársa, a hazai autobiográfia-kutatások szaktekintélye monográfiát publikált ebben a témakörben (*Önéletrajzi töredék, talált szöveg*, Bp., Balassi Kiadó, 2014). Az osztály egy másik munkatársa egy, a Horatius életművét elmélyülten vizsgáló tanulmánykötetet szerkesztett (*Horatius arcai*, Bp., Reciti, 2014), illetve ugyanez a munkatárs egy külső társszerkesztővel közösen publikált tematikus tanulmánykötetet (*Közelítések a szatírához*, Bp., L'Harmattan, 2014). Az osztály vezetője szerkesztette azt a tisztelgő tanulmánykötetet (*A Nemzet Kalogánya: Kálmán C. György 60. születésnapjára*, Bp., Reciti, 2014), amelynek írásai az osztály egyik meghatározó személyisége előtt tisztelegtek. Azonos gesztus jegyében született az a hasonló jellegű kötet (*Cseh ködképek fürkészője: Írások Berkes Tamás 60. születésnapjára*, Bp., Reciti, 2014), amelyet a Közép- és Kelet-európai Osztály két munkatársa szerkesztett, és amely az osztályvezető személyét és munkásságát méltatta.

A nemzetközi tudományosságba való bekapcsolódás, sőt jelentős szakmai hozzájárulás tényét igazolja a Közép- és Kelet-európai Osztályon működő turkológiai kutatócsoport munkatársai által szerkesztett és a neves Harrassowitz Kiadónál megjelentetett *Archivum Ottomanicum* 31. kötetének közzététele. A kiadvány a Vámbéry Ármin halálának 100. évfordulója alkalmából szervezett nemzetközi konferencia (*Vámbéry Ármin és kora*, Budapest, 2013. szeptember 13.) anyagát adta közzé. A Genfben a Droz Kiadó gondozásában megjelenő *Bibliographie Internationale de l'Humanisme et de la Renaissance* című nemzetközi reneszánsz bibliográfia részére pedig – mint már két évtizednél hosszabb ideje minden évben – a Reneszánsz Osztály munkatársa gyűjtötte össze a magyar anyagot, hozzávetőleg négy nyomdai ív terjedelemben.

Az intézet 2014-ben is átadta saját alapítású, egy kivételével néhai munkatársairól elnevezett, az adott tudományterületeken a legrangosabbnak számító tudományos díjait: a régi magyar irodalom kutatásáért járó Klaniczay Tibor-díjat, a XVIII. századi kutatásokért adható Faludi Ferenc Alkotói Díjat (a Magyar Jezsuita Rendtartománnyal közösen), a XIX. századi szaktanulmányokat honoráló Martinkó András-díjat, a kritikátörténet kiemelkedő kutatói munkáját elismerő Tarnai Andor-díjat, valamint a fiatal textológusok kiemelkedő teljesítményéért megítélhető, 2013-ban alapított Kiss József-díjat (az MTA Textológiai Munkabizottságával és a Petőfi Irodalmi Múzeummal közösen).

b) Tudomány és társadalom

A tudományos eredmények népszerűsítésében az intézet 2014-ben is jelentős részt vállalt. A kutatók számos előadást tartottak a nagyközönségnek (könyvbemutatók, kerekasztalok), tekintélyes mennyiségű ismeretterjesztő írást publikáltak (cikkek, interjúk, emlékbeszédek, nekrológok), a média nyilvánossága előtt is többször beszámoltak legújabb kutatási eredményeikről, tv- és rádióinterjúkat adtak, s az internetes híryanagban is gyakran bukkantak fel. Több kutató foglalkozik előadó-művészettel, pl. az intézet egyik főmunkatársa egyúttal a *Musica Historica* együttes vezetője, több CD zenei szerkesztője és kiadója.

2014-ben a költő és hadvezér Zrínyi Miklós halálának 350., illetve a drámaíró és költő William Shakespeare születésének 450. évfordulójáról emlékezett meg a szakma és a közélet. Az intézet Reneszánsz Osztályán alapítása óta folynak azok a – még Klaniczay Tibor által

kezdeményezett – kutatások, amelyek a Zrínyi-életmű megismerését célozzák, Shakespeare tekintetében pedig az adja a közvetlen érintettséget, hogy a XIX. Századi Osztályon folyamatban van Arany János Shakespeare-fordításainak kritikai kiadásban való sajtó alá rendezése. Így az intézet mindkét évforduló egész éven át tartó szakmai és népszerűsítő rendezvényein érdemben képviseltette magát. A Reneszánsz Osztály munkatársa, Zrínyi Miklós életművének elismert szakértője két alkalommal is vállalta ismeretterjesztő előadások megtartását. Előbb Budakeszin (2014. november 20.), a *Budakeszi Protestáns Kör* előadássorozatának keretében tartott előadást *A vadász és ekhó (A lírikus Zrínyi és a Balassi-hagyomány)* címmel, majd Gödöllőn (2014. december 18.) az *Értelmiségi találkozók* előadássorozat részeként beszélt az érdeklődőknek Zrínyi Miklós első házasságáról. Hasonlóképpen a magas kultúra legjelentősebb tradícióinak a nem szakmai közönséghez való eljuttatását szolgálta a XIX. Századi Osztály vezetőjének, a neves Shakespeare-értelmezőnek az ismeretterjesztő előadása („*Hogy mit tud ez, a Szekszpír Villiam*”: *Tisztelgés a 450 éve született drámáiról előtt*), amelyre a *Shakespeare Gálán* került sor 2014. március 23-án. Az osztály egy másik munkatársa rész vett a Kossuth Rádió egy műsorának elkészítésében, amely szintén az osztályon és az intézetben folyó tudományos munkának a bemutatását és népszerűsítését szolgálta. Végül az osztály egy harmadik munkatársa az Arany kritikai kiadás munkálatairól írásban számolt be az *Élet és Tudományban* (*Nyomozás alapszöveg után: Arany János műveinek kritikai kiadása*, *Élet és Tudomány*, 69 [2014], 1318–1320). Az intézet a határon túli magyar irodalomkedvelő közönséget is megszólította, számukra is érvényes kulturális üzenetet tudott megfogalmazni. A Modern Magyar Irodalomtörténeti Osztály vezetője kisebb erdélyi turnét szervezett 2014. június 14–17. között, amelynek során három fontos helyszínen, Sepsiszentgyörgyön, Marosvásárhelyen, illetve Kolozsváron tartott ismeretterjesztő előadást a 2012-ben, intézeti hozzájárulással megjelentetett *Ulysses-fordításról*. Előadása szuggesztív címet kapott: *Joyce Erdélyben*.

Az intézet igazgatója több olyan esemény résztvevője, szervezője és kezdeményezője volt, amely az intézet arculatépítését szolgálta, illetve a tudomány és társadalom dialógusra épülő viszonyát építette és mélyítette el. Az intézet és a Faludi Ferenc Akadémia szervezésében került sor 2014. június 10-én, Budapesten arra a könyvbemutatóra, amelyen az intézet igazgatója mutatta be a Tarnai Andor halálának 20. évfordulója alkalmából megjelentetett „*Jól őrizd helyedet*”: *Emlékezések Tarnai Andorra* c. kötetet. A Pomogáts Béla 80. születésnapja alkalmából az intézetben tartott ünnepségen (2014. október 28.) ugyancsak ő mondott születésnapi köszöntőt. Az MTA BTK a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából *Bölcsész tudástár – az MTA BTK adatbankjai* címmel rendezett kerekasztal-beszélgetést Budapesten 2014. november 12-én. Az intézet igazgatója képviselte az intézetet, és mutatta be az intézetben gondozott és fejlesztett adatbázisokat.

Az intézetben folyó magas szintű tudományos munkát a szakma mellett a széles társadalom is figyelemmel kíséri és értékeli. A Kiss József-díjat 2014-ben a XVIII. Századi Osztály munkatársa kapta meg a XVIII–XIX. századi magyar közköltészet forrásainak feltárásában és kiadásában végzett textológiai munkájának elismeréseként. A Modern Magyar Irodalomtörténeti Osztály fiatal munkatársa pedig a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Móricz Zsigmond életművéről szóló 2014-es tanulmányíró pályázatának I. díját nyerte el, a *Ki a barbár?* című pályamunkájával.

2014-ben is jelentős volt az intézet részvétele az internetes tartalomszolgáltatásban. Az intézeti honlap (<http://www.iti.mta.hu>) folyamatosan tudósít az eseményekről, konferenciákról, emlékülésekről, felolvasásokról, könyvbemutatókról, a kutatók munkásságáról, az osztályok és szerkesztőségek eredményeiről. Az intézet hálózati recenziós

fóruma és nonprofit open access kiadója (<http://www.reciti.hu>) jelentős átalakuláson ment át, hiszen a korábbi évekhez mérten impozáns gyarapodást mutat: az év során 23 könyvet és 43 recenziót tett közzé. A Reciti nemcsak intézeti, hanem külső megkereséseknek is eleget tett 2014-ben, tehát olyan kiadóvá lépett elő, amely teljesen indokoltan részesül a hazai szakmai-tudományos piac megkülönböztetett figyelmében. A honlap nemzetközi olvasóköre tovább növekedett, s a portál intenzíven hozzájárult a magyar szakirodalom megvitatásához, nemzetközi megismertetéséhez, egyben hivatkozásaihoz. Egy intézeti folyóirat, az *Irodalomtörténeti Közlemények* szerkesztőségi honlapja a 118 lezárt évfolyam minden szövegéhez teljes körű, ingyenes és nyilvános hozzáférést biztosít, megfelelően a szerkesztőségi oldalon történő open access közzététel feltételének is.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi kapcsolatai 2014-ben

A 2014-es év számos tudományos rendezvénye az intézet vagy az egyes osztályok kezdeményezésére jött létre, ám az irodalomtudományi szakma intézményközi vagy nemzetközi együttműködését testesítette meg, s ezáltal meglévő hagyományos rendezvénysorozatot folytatott vagy pedig folytatásra váró hagyományt teremtett meg. A Reneszánsz Osztály ebben az évben is a hazai és külföldi egyetemi műhelyekkel (intézetekkel, tanszékekkel, doktori iskolákkal és programokkal) közösen szervezte meg éves nemzetközi nagykonferenciáját („*Jelentem versben mesémet*”: *Fikció és rejtett értelem a régi magyar irodalomban*, Szekszárd, 2014. május 21–24.), amely az intézet Refo500-as tagságának egyik eseménye is volt. A tanácskozás ezúttal elsősorban poétikai megközelítéseket reflektált, amelyek a fikció, az allegorézis, a disszemináció kora újkori módozatait vizsgálták meg mind prózai, mind lírai korpuszon. Az elhangzott előadások írott változatát tematikus kötetbe szerkesztve jelentetik meg a szervezők az intézeti kiadónál. A XVIII. Századi Osztály a Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájával közösen XVIII. századi fordításirodalmunk történetének szentelt konferenciát 2014. október 1–3-án Miskolcon. A konferencia címében (*Nunquam autores, semper interpretes: A magyarországi fordításirodalom a 18. században*) megjelölt témafelvetés rendkívül tartalmas tanácskozást tett lehetővé, amely nemcsak a fordítási hagyományokat, hanem az egyéni fordítói habitusokat is úgy elemezte, hogy ezek nyelvi, poétikai és fordításelméleti beágyazottságát érdemben tárta föl. Az első ülés megnyitó előadói, majd moderátori szerepét az intézet igazgatója látta el. Az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya 2014. április 10-én egész napos emlékülést szervezett Erdélyi János születésének 200. évfordulója alkalmából. A konferencián a XVIII. Századi Osztályról egy, míg a XIX. Századi Osztályról két munkatárs tartott előadást. A XIX. Századi Osztály egy másik munkatársa a *Hagyományfrissítés* sorozatban szervezett egynapos tudományos konferenciát *Írónőink* címmel (2014. május 23.). A Modern Magyar Irodalomtörténeti Osztály három jelentős eseményt szervezett 2014-ben. 2014. június 3-án került sor a *Vajdaság-workshop – Előadások és kerekasztal a vajdasági magyar kultúra helyzetéről és lehetőségeiről* c. tanácskozásra, amelynek előzménye és éltető hagyománya az a szakmai kapcsolat, amely négy évtizede jelentős tudományos eredményekben kifejeződő együttműködést tart fenn az osztály és az Újvidéki Egyetem Magyar Irodalomtudományi Tanszéke között. Az eseménynek az intézet adott otthont. A nemzetközi kapcsolatok fenntartása mellett a Modern Magyar Irodalomtörténeti Osztály a belső szakmai építkezésre is gondot fordított. Önkéntes gyakornokoknak rendszeresen lehetővé tette a bekapcsolódást az osztály szakmai életébe, a legfontosabb tudományos kérdések megvitatásába, így a fiatalok részt vehettek a projektek vagy elkészült szövegek megvitatásában. Ezt a kezdeményezést egy olyan rendezvénnyel (*Minikonf – Fejezetek egy kézikönyvbe: Bemutatkoznak a Modern Magyar Irodalomtörténeti Osztály önkéntes*

gyakornokai) tetézték meg, amely lehetővé tette, hogy a gyakornokok féléves tapasztalataikról tudományos igényvel, szakmai közönség előtt számoljanak be. Az eseményre 2014. június 10-én került sor, az intézet tanácstermében. Az első világháború kitörésének centenáriuma sem kerülhette el az osztály figyelmét, hiszen az általuk kutatott irodalomtörténeti korszakban a nagy háború meghatározó jelentőségű és maradandó hatású esemény volt, amely olyan irodalmi, eszmei, kulturális és társadalmi kontextusokat teremtett, amelyek az egész XX. századi magyar irodalmat érintették. Ebből a felismerésből kiindulva került sor az „Emlékezés egy nyár-éjszakára” (Budapest, 2014. szeptember 15–17.) című, 1914-re emlékező interdiszciplináris konferenciára, amelyet a Modern Magyar Irodalomtörténeti Osztály szervezett és az intézet fogadott be. Az irodalomtörténeten, textológián és filológián kívül az intézet az irodalomtudomány másik paradigmáját, az irodalomelméletet is kimagasló szinten műveli, vezető pozícióját e tekintetben is betölti a szakmán belül. Ezt igazolja a 2014. december 2-án sorra került intézeti konferencia is, amely *Az irodalomelmélet új kérdései 2.* címet viselte, és érthető módon az intézet Irodalomelméleti Osztálya kezdeményezte, szervezte és rendezte meg, 2013 óta már második alkalommal.

Az intézet osztályai által kezdeményezett vagy szervezett konferenciákon kívül számos olyan tudományos eseményre is sor került, amelyet intézeti szintű kezdeményezés előzött meg, vagy olyan akadémiai rendezvény volt, amelyhez az intézet is érdemben járult hozzá. Novemberben került sor a Zrínyi Miklós halálának 350. évfordulójáról megemlékező nemzetközi – a magyarok mellett elsősorban horvát és osztrák kollégákat megmozgató – konferenciára (*Határok fölött*, Budapest, 2014. november 18–20.), amelynek előadói között az intézet igazgatója és a Reneszánsz Osztály munkatársai is szerepeltek. A horvát és a magyar emlékezeti és értelmezői tradíciókból építkező tudományos tanácskozáshoz jelentős szakmai közreműködéssel járult hozzá az intézet, amely Zrínyi életművének kutatását prioritásként tartja számon. Az esemény előkészítésében, szervezésében és lefolytatásában ugyancsak jelentős részt vállaltak. Az intézet a *Művészetek és tudomány a nemzetépítés szolgálatában a XIX. századi Magyarországon* OTKA-kutatócsoporttal együtt *A nemzeti kultúra intézményei és használati módjai a XIX. században* c. tanácskozással emlékezett meg Kerényi Ferenc születésének 70. évfordulójáról 2014. november 25-én. Az eseménynek az intézet adott otthont, a tudományos tanácskozásban előadókként, szekcióelnökként vagy hozzászólókként az intézet munkatársai is aktív szerepet vállaltak. A konferencia megnyitóbeszédét, az esemény házigazdjaként, az intézet igazgatója mondta.

Nemzetközi vonatkozásban említést érdemel a CIEPO (*Comité International des Études Pré-Ottomanes et Ottomanes*) 21. szimpóziuma, amelyet Budapesten rendeztek meg 2014. október 7–11. között három hazai intézmény, az ELTE, a Szegedi Egyetem és az MTA BTK közös szervezésében. Az intézet turkológiai kutatócsoportjának munkatársai jelentős szerepet vállaltak az esemény előkészítésében és megszervezésében. Az MTA BTK a Refo500 konzorcium tagjaként nemzetközi tanácskozást hívott össze *Culture of Migration II: Post-confessional Era from the Nineteenth to the Twenty-first Century* címmel Budapesten 2014. november 28-án. Az idegen nyelvű tanácskozást az intézet tudományos titkára, egyben a Reneszánsz Osztály munkatársa szervezte meg; az intézet három osztályáról négy előadó tartott angol nyelvű előadást, az intézet igazgatója pedig angol nyelvű megnyitóbeszédet mondott.

A határon túli magyar kutatóhelyekkel állandó az együttműködés; az intézet rendszeres befogadóként segíti a Domus-ösztöndíjasok budapesti kutatásait. A világ hungarológiai műhelyeinek (tanszékek, kutatóintézetek) munkáját összekapcsoló *Nemzetközi Magyarságtudományi Társaságban* a Reneszánsz Osztály munkatársa a főtitkári tisztséget

tölti be. A Modern Magyar Irodalomtörténeti Osztály 1974 óta, közel négy évtizede szervez közös szimpóziumokat az Újvidéki Egyetem Magyar Irodalomtudományi Tanszékével (a konferenciasorozat és együttműködés nemcsak az intézet történetében, hanem az egész magyar tudományos életben is különlegesnek számít). Idén a már említett *Vajdaság Workshop* (Budapest, 2014. június 3.) adott alkalmat a találkozásra és együttműködésre.

2014-ben az intézet két kutatója végzett hosszabb vendégtevékenységet külföldi intézményeknél. A Reneszánsz Osztály munkatársa a marburgi (Németország) Herder-Institut ösztöndíjasa volt egy hónapig, ahol komparatív témájú, a kora újkori politikai diskurzusok archeológiáját vizsgáló kutatási projekten dolgozott. A XIX. Századi Osztály munkatársa a cambridge-i (Egyesült Királyság) Trinity College ösztöndíjasa volt négy hónapig. Ottléte alatt a magyarországi Shakespeare-recepciót vizsgáló projektjéhez gyűjtött szakirodalmat és primér forrásokat.

Az intézet nemzetközi aktivitását a fentiekén túl nagyban fokozta az is, hogy az MTA BTK által pályázati úton elnyert, kutatói mobilitást biztosító pénzkeretből való részesedésünk lehetővé tette, hogy az intézeti kutatók hazai vagy külföldi konferencia-részvételét, tanulmányútját, szakmai kurzusát vagy vidéki illetve külföldi kutató kollégáknak az intézetbe való meghívását támogassuk. A támogatásokat a kutatók pályázati úton nyerték el, az intézetigazgató és az osztályvezetők bírálata és rangsorolása nyomán. A 2014-es év első és második félévében hirdették meg a mobilitási pályázatokat, így az év során kétszer adatott meg a lehetőség utazás vagy rendezvényszervezés támogatásának elnyerésére.

A mobilitási pályázatból történő támogatásnak köszönhetően nem kevesebb, mint 11 intézeti munkatárs kapott lehetőséget arra, hogy részt vegyen a Reneszánsz Osztály éves nemzetközi nagykonferenciáján („*Jelentem versben mesémet*”: *Fikció és rejtett értelem a régi magyar irodalomban*, Szekszárd, 2014. május 21–24.). A Közép- és Kelet-európai Osztály munkatársa a Szláv Történeti és Filológiai Társaság kétnapos, kétnyelvű (magyar és orosz) tudományos felolvasóülésén vett részt és tartott sikeres előadást Szombathelyen, a Savaria Egyetemi Központban 2014. június 20-án. Az intézeti munkatársak külföldi konferenciákon való részvétele is nagymértékben hagyatkozott erre a támogatásra. A XVIII. Századi Osztály munkatársa a *Digital Humanities 2014* címmel megrendezett nemzetközi konferencián vett részt (Lausanne, 2014. július 8–11.). A konferencián a tudományterület legújabb és legrangosabb nemzetközi kutatásait, projektjeit ismerhette meg, ami egy kimagasló intézeti projekt, az online Mikes-szótár további fejlesztéséhez volt nélkülözhetetlen tapasztalat. A turkológiai kutatócsoport munkatársa, aki egyben a Török–Magyar Baráti Társaság titkára, az 1853–1856. évi orosz–török háború magyar hőseire, Kmety Györgyre (Iszmail pasa) és Guyon Richárdra (Hursid pasa) emlékező konferencián vett részt (Törökország, Karsz, 2014. május 19–24.). A Modern Magyar Irodalomtörténeti Osztály munkatársa az *Exils et transferts culturels dans l'Europe moderne (Száműzetés és kulturális transzferek a modern Európában)*, Párizs, 2014. június 6–7.) c. konferencián vett részt, és tartott francia nyelvű előadást. Az osztály két másik munkatársa az *Átmenetdiskurzusok* c. nemzetközi konferencián vett részt előadással (Bukarest, 2014. december 16–17.). A konferencia jó alkalom volt arra is, hogy az osztály megerősítse szakmai együttműködését a Bukaresti Egyetem Hungarológiai Tanszékével. Ugyanezt a támogatást vette igénybe több intézeti munkatárs külföldi továbbképzés vagy belföldi és külföldi könyvtári és levéltári kutatások elvégzéséhez. Így a XVIII. Századi Osztály munkatársa a genfi (Svájc) *Institut d'histoire de la Réformation* által szervezett 2014. évi nyári egyetemi kurzus második modulján vehetett részt 2014. május 26–30. között. Az osztály egy másik tagja belföldi kutatóúton (Kalocsa, 2014. május 20–22.) vett részt, melynek során a Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtárban elsősorban Rozsnyai Dávid

kéziratait, valamint Francesco Petrarca néhány művének nyomtatott kiadásait vizsgálta meg. Hasonló természetű forrásfeltáró kutatást végzett a Reneszánsz Osztály munkatársa Kassán (2014. február 14–21.) a Központi, a Városi, továbbá a Múzeumi Levéltárban. Az osztály egy másik munkatársa Cambridge-ben kutatott (2014. június 15–21.), ahol Szőnyi Nagy István kora újkori mártírológiájának latin és közvetett angol, illetve francia kéziratos és nyomtatott forrásait gyűjtötte össze. Végül a Közép- és Kelet-európai Osztály munkatársa a közép-európai szocreálról készülő monográfiájához tárt fel primér forrásokat és gyűjtött szakirodalmat prágai útja alkalmával (2014. június 26–30.).

Több intézeti kutató tagja olyan nemzetközi fórumoknak és társaságoknak, amelyekben nemcsak a saját osztályuk vagy az intézet szakmai érdekeit mozgathatják előre, hanem az egész magyar tudományos társadalmat népszerűsítik. A XIX. Századi Osztály vezetője az *Academia Europaea* tagja, illetve tagja az *International Shakespeare Conferences in Stratford-upon-Avon* tanácsadó testületének. További kutatók képviselik az intézetet az *AIRC (ICLA)*, a *Grimmelshausen-Gesellschaft*, az *International Association for Neo-Latin Studies*, a *Görres Gesellschaft*, valamint az *Osztrák–Magyar Akadémiai Vegyes Bizottság* munkájában.

Sokan tagjai az akadémiai szakbizottságoknak (*Irodalomtudományi Bizottság, Textológiai Munkabizottság, Sajtótörténeti Munkabizottság, Informatikai Irodalomtudomány Munkabizottság, AKT Társadalom-, Gazdaság- és Humán Tudományi Szakbizottság*) és más tudományos testületeknek (*MAB Társadalomtudományi Szakbizottsága, Magyar Irodalomtörténeti Társaság, Nemzetközi Magyarástudományi Társaság, Magyar XVIII. Század-kutató Társaság, Hungaria Latina – Magyar Neolatin Egyesület, OTKA MIF zsűri, Magyarországi Dante Társaság* stb.), illetve több egyetem kari és doktori tanácsának. Többen töltenek be elnöki vagy elnökségi tisztséget más szakmai szervezetekben (*Mészöly Miklós Egyesület, Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság, Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése, Ókortudományi Társaság, Musica Historica Kulturális Egyesület*), illetve további művészeti egyesületek, például a *Magyar Írószövetség, a Magyar Szépirodalmi Társasága, a Magyar Műfordítók Egyesülete, a József Attila Kör, a Furtwängler Társaság* és a *Lesznai Anna Társaság* tagjai.

2014-ben is megjelentek az intézeti folyóiratok teljes évfolyamai (*Irodalomtörténeti Közlemények, Literatura, Helikon, Magyar Könyvszemle*); ezek szerkesztésében főként intézeti munkatársak vesznek részt. A szerzők és a szerkesztők felajánlásából működött az intézet hálózati fóruma, a *Reciti* (<http://www.reciti.hu>). Az intézet kutatói más tudományos és szépirodalmi folyóiratok szerkesztőségének is tagjai (pl. *Lymbus, Irodalomtörténet, Alföld, Budapesti Könyvszemle, 2000, Jelenkor, Új Forrás, Vigilia, Aspecto, Kaleidoscope, Élet és Tudomány, Publicationes Universitatis Miskolcensis: Sectio Philosophica, Magyar Műhely, Irodalomismeret* stb.). A nemzetközi folyóiratok közül intézeti szerkesztők közreműködésével készül az *Archivum Ottomanicum, a Turkologischer Anzeiger, a Neohelicon, a Hungarian Studies, a Hungarian Journal of English and American Studies, a Deutsche Shakespeare Jahrbuch, a World Literature Studies* (Pozsony), illetve a horvát *Povijesni prilozi*.

IV. A 2014-ben elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

Az intézet 16 nyertes pályázatot tudhatott magáénak 2014-ben, amelyek elsősorban kutatási projekteket vagy ezek eredményeinek a publikálását tették vagy teszik lehetővé. Olyan nyertes pályázatok is voltak, amelyek nemzetközi konferenciák megszervezését és ezáltal kapcsolatháló kialakítását, együttműködések megalapozását biztosították. A posztdoktori

támogatások révén a kutatói állományt sikerült megnövelni főként azokon az osztályokon, ahol az alacsony létszám miatt a nagy formátumú projektek kivitelezhetősége kérdésessé vált. A 2014-ben elnyert pályázatok részint az intézeti munka tudományos értékét igazolják, részint pedig a meggyőző tudományszervezési stratégiákat képezik le hitelesen.

- *Arany János kritikai kiadása*, támogató: OTKA, futamidő: 2014.02.01–2018.01.31., megítélt összeg: 14 584 000 Ft.
- *Komparatiztikai kutatások Kelet-Európában: regionalizmus, intertextualitás, történelmi tapasztalat*, támogató: OTKA, futamidő: 2014.09.01–2018.08.31., megítélt összeg: 9 903 000 Ft.
- *Horatius arcai*, támogató: OTKA, futamidő: 2014.09.01–2014.12.31., megítélt összeg: 500 000 Ft.
- *Humanista történetírás és neolatin irodalom a 15–18. századi Magyarországon munkacímű tanulmánykötet kiadása*, támogató: NKA, futamidő: 2014.09.01–2015.06.30., megítélt összeg: 500 000 Ft.
- *Augustinus Moravus Olomucensis 500. Proceedings of the International Symposium to Mark the 500th Anniversary of the Death of... munkacímű mű kiadására*, támogató: NKA, futamidő: 2014.09.01–2015.06.30., megítélt összeg: 600 000 Ft.
- *„Jelentem versben mesémet” c. konferencia*, támogató: MTA, futamidő: 2014.03.26–2014.12.31., megítélt összeg: 250 000 Ft.
- *Posztdoktori támogatás – Petneházi Gábor*, támogató: MTA, futamidő: 2014.01.01–2014.12.31., megítélt összeg: 5 172 000 Ft.
- *Posztdoktori támogatás – Nagy Csilla*, támogató: MTA, futamidő: 2014.09.01–2014.12.31., megítélt összeg: 1 597 333 Ft.
- *Posztdoktori támogatás – Kovács József*, támogató: MTA, futamidő: 2014.09.01–2014.12.31., megítélt összeg: 1 607 720 Ft.
- *Posztdoktori támogatás – Kovács Eszter*, támogató: MTA, futamidő: 2014.09.01–2014.12.31., megítélt összeg: 1 624 000 Ft.
- *Posztdoktori támogatás – Máté Ágnes*, támogató: MTA, futamidő: 2014.09.01–2014.12.31., megítélt összeg: 1 724 000 Ft.
- *Szerb–magyar nemzetközi kapcsolatok*, támogató: MTA, futamidő: 2014.01.01–2014.12.31., megítélt összeg: 150 000 Ft.
- *Kalavszky Zsófia, fiatal kutató nemzetközi konferencián való részvételének támogatása*, támogató: MTA, futamidő: 2014.04.17–2014.12.31., megítélt összeg: 199 000 Ft.
- *Hegedűs Béla: A' magyar Páméla / Die Neue Pamela*, támogató: MTA, futamidő: 2014.01.01–2014.12.31., megítélt összeg: 550 000 Ft.
- *Szlovák–magyar nemzetközi kapcsolatok*, támogató: MTA, futamidő: 2014.01.01–2014.12.31., megítélt összeg: 450 000 Ft.
- *Peregrinációs keret – beépült MTA támogatás*, támogató: MTA, futamidő: 2014.01.01–2014.12.31., megítélt összeg: 3 060 000 Ft.

V. A 2014-ben megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Ács Pál: *Átszitált idő: Tinóditól Tandoriig*. Budapest: Pesti Kalligram. (2014) (<http://real.mtak.hu/18685/>)

2. Ács Pál: *The Good and Honest Turk: A European Legend in the Context of Sixteenth-century Oriental Studies*. In Herbert Karner, Ingrid Ciulisová, Bernardo J García García (szerk.), *The Habsburgs and Their Courts in Europe, 1400–1700: Between Cosmopolitanism and Regionalism*. Leuven: Leuven University Press, 267–282. (2014) (<http://www.courtresidences.eu/index.php/publications/e-Publications/>)
3. Angyalosi Gergely: *Irányzatok a 20. századi irodalomkritikában*. ALFÖLD: irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat, 65:(3), 38–43. (2014) (<http://real.mtak.hu/18527/>)
4. Balogh Magdolna: *Pamat' a nostalgia v súčasnom pol'skom románe*. WORLD LITERATURE STUDIES, 6 (23):(2), 53–63. (2014) (<http://real.mtak.hu/18527/>)
5. Balogh Magdolna, Kalavszky Zsófia (szerk.): *Cseh ködképek fürkészője: Írások Berkes Tamás 60. születésnapjára*. Budapest: Reciti Kiadó. (2014) (<http://reciti.hu/2014/2402>)
6. Berkes Tamás: *Máchovo dílo ve středoevropském kontextu*. In Róbert Kis Szemán, Andor Mészáros (szerk.), *Na úprku před sebou samými: Češi a jejich literatura očima současné maďarské bohemistiky*. Praha: Akropolis, 25–36. (2014) (<http://real.mtak.hu/id/eprint/18583>)
7. Békés Enikő: *Asztrológia, orvoslás és fiziognómia Galeotto Marzio műveiben*. Budapest: Balassi Kiadó. (2014)
8. Békés Enikő, Szilágyi Emőke Rita (szerk.): *Latinitas Polona: A latin nyelv szerepe és jelentősége a történelmi Lengyelország kora újkori irodalmában*. Budapest: Reciti Kiadó. (2014) (<http://reciti.hu/2014/1898#more-1898>)
9. Csörsz Rumen István: *A Népdalok és mondák közköltészeti forrásai*. IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK, 118:(5), 611–628. (2014) (<http://real.mtak.hu/18673/>)
10. Dávidházi Péter: *A Tribute to the Great Code: Voltaire's Lisbon Poem, Mikes's Letter CXCVIII and the Book of Job*. In Sára Tóth, Tibor Fabiny, János Kenyeres, Péter Pásztor (szerk.), *Frye 100: A Danubian Perspective / Northrop Frye 100: Dunai távlatból*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan, 109–139. (2014) (<http://real.mtak.hu/id/eprint/18388>)
11. Dávidházi Péter (szerk.): *Exploring the Paradigm Shift: New Publication Cultures in the Humanities*. Amsterdam: Amsterdam University Press. (2014) (<http://real.mtak.hu/id/eprint/18387>)
12. Deczki Sarolta: *Meredek sziklagerincen: Husserl és a válság problémája*. Budapest: L'Harmattan. (2014) (<http://real.mtak.hu/18486/>)
13. F. Molnár Mónika: *The Crisis of the Ottoman Empire Seen by 17–18th-century Italians*. In Antonello Biagini, Giovanna Motta (szerk.), *Empires and Nations from the 18th to the 20th Century: Volume I*, Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 39–48. (2014) (<http://real.mtak.hu/id/eprint/18545>)
14. Fórizs Gergely: *Erdélyi János irodalmi kánonjának eszmei alapjai az 1840-es években*. IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK, 118:(4), 491–506. (2014) (<http://real.mtak.hu/18668/>)
15. Hajdu Péter (szerk.): *Horatius arcai*. Budapest: Reciti Kiadó. (2014) (<http://reciti.hu/2014/2500>)

16. Hajdu Péter: *The Mad Poet in Horace's Ars Poetica*. CANADIAN REVIEW OF COMPARATIVE LITERATURE, 41:(1), 28–42. (2014) (<http://real.mtak.hu/11555/>)
17. Hites Sándor (szerk.): *Jólét és erény: Tanulmányok Széchenyi István Hitel című művéről*. Budapest: Reciti Kiadó. (2014) (<http://reciti.hu/2014/2062>)
18. Jeney Éva: *Le Monastère noir : histoire ou littérature ?* LETTRE AUX AMIS, 176, 2–10. (2014) (<http://real.mtak.hu/18755/>)
19. Kappanyos András: *Egy filológiai regény vége*. HOLMI, 26:(11), 1369–1384. (2014) (<http://real.mtak.hu/18530/>)
20. Kecskeméti Gábor: *Az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében elkészítendő magyar irodalomtörténet megalapozása*. IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK, 118:(6), 747–783. (2014) (<http://real.mtak.hu/19685/>)
21. Kecskeméti Gábor: *Electronic Textual Criticism: A Challenge to the Editor and to the Publisher*. In Péter Dávidházi (szerk.), *New Publication Cultures in the Humanities*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 91–98. (2014) (<http://real.mtak.hu/19684/>)
22. Korompay H. János: *Erdélyi és Arany: két életmű találkozása*. IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK, 118:(4), 476–482. (2014) (<http://itk.iti.mta.hu/megjelent/2014-4/korompay.pdf>)
23. Kőszeghy Péter: *Balassi Bálint: Magyar Amphión*. Budapest: Balassi Kiadó. (2014)
24. Nagy Csilla: *Megvont határok: Tér, táj, énkoncepció József Attila és Szabó Lőrinc 1930-as évekbeli költészetében*. Budapest: Ráció Kiadó. (2014) (<http://real.mtak.hu/18420/>)
25. Szénási Zoltán: *Vasadi Péter*. Budapest: Balassi Kiadó. (2014) (<http://real.mtak.hu/19527/>)
26. Szolláth Dávid: *Le débat avec le maître : Les essais de Miklós Mészöly sur Camus*. In Horváth Krisztina, Maár Judit (szerk.), *Camus de l'autre côté du Mur : Réceptions de l'œuvre camusienne. Cahiers de la nouvelle Europe*. Paris: L'Harmattan, 209–216. (2014) (<http://real.mtak.hu/18604/>)
27. Tóth Zsombor: *Ad Martyras... Persecution, Exile and Martyrdom: Early Modern Martyrological Discourses as Invented Traditions*. In Keszeg Vilmos (szerk.), *À qui appartient la tradition ? / Who Owns the Tradition?: Actes du colloque À qui appartient la tradition ? À quoi sert-elle ? La tradition entre culture, utilisateur et entrepreneur / The Acts of the Symposium Who Owns the Tradition? What is Its Purpose?* Cluj Napoca: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 22–41. (2014) (<http://real.mtak.hu/14988/7/admartyras.pdf>)
28. Török Zsuzsa: *Petelei István Összes novellái III–IV*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó. (2014) (<http://real.mtak.hu/18653/>)
29. Tüskés Gábor: *Elbeszélő irodalom és reformáció: Egy interdiszciplináris kutatási terület problémái, eredményei és feladatai*. IRODALOMTÖRTÉNETI KÖZLEMÉNYEK, 118:(2), 163–188. (2014) (<http://www.itk.iti.mta.hu/megjelent/2014-2/tuskes.pdf>)
30. Tüskés Gábor, Bretz Annamária, Kecskeméti Gábor (szerk.): *„Jól őrizd helyedet”: Emlékezések Tarnai Andorra*. Budapest: Reciti Kiadó. (2014) (<http://reciti.hu/2014/2048>)
31. Z. Varga Zoltán: *Önéletrajzi töredék, talált szöveg*. Budapest: Balassi Kiadó. (2014) (<http://real.mtak.hu/18403/>)

32. Veres András, Jeney Éva (szerk.): *A Nemzet Kalogánya: Kálmán C. György 60. születésnapjára*. Budapest: Reciti Kiadó. (2014) (<http://reciti.hu/2014/1878>)
33. Veres András, *József Attila mint irodalomkritikus*. LITERATURA, 40:(4), 315–334. (2014) (<http://real.mtak.hu/18731/>)

MTA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
MŰVÉSZETTÖRTÉNETI INTÉZET

1014 Budapest, Országház u. 30.; 1250 Budapest, Pf. 29
telefon: (1) 375 0493; fax: (1) 356 1849
e-mail: arthist@arthist.mta.hu; honlap: <http://www.arthist.mta.hu>

I. A kutatóhely fő feladatai 2014-ben

- A művészettörténet-tudomány kézikönyv-sorozatának folytatása
- Újkori mentalitástörténet
- A 19. századi magyar építészet és műemlékvédelem szellemi és politikai háttere
- A múzeumok és a modernizáció kapcsolata a 19. századi Erdélyben
- Kortárs művészetelméleti forráskiadási tevékenység
- Gyűjteményfejlesztési és digitalizációs tevékenység

II. A 2014-ben elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

A művészettörténet-tudomány kézikönyv-sorozatának folytatása

Az intézet 2012-ben újraindította a magyarországi és magyar művészet történetét a legújabb tudományos eredmények alapján feldolgozó vállalkozását, és 2013-ban megjelentette *A magyar művészet a 19. században. Építészet és iparművészet* című kézikönyvet. E hiánypótló kötet a magyar művészet tán leginkább dinamikus időszakának korszakalkotó urbanisztikai és életmódbeli forradalmát foglalja össze, új, könnyebben kezelhető, a szakembereknek és a közönségnek is megfelelő módon. 2014-ben szerkesztés alatt állt a kiadvány második, a festészetet és szobrászatot bemutató kötete, valamint előkészítették az első kötet angol nyelvű változatát. Az újraindítás kedvező tapasztalatai nyomán – az alapfeladatoknak megfelelően – megkezdték a magyarországi reneszánsz művészetének, valamint az elmúlt több mint fél évszázad (1945–2010) vizuális kultúrájának feldolgozását. A készülő kiadvány *A magyar művészet a 19. században. I. kötet. Építészet és iparművészet* című kézikönyv folytatása. A második kötet követi az első tagolását: klasszicizmus (1800–1840), romantika (1840–1870) és historizmus (1870–1900) fejezetekre oszlik. A fejezetek első része a művészeti intézményrendszert (oktatás, múzeumok, műgyűjtemények, művészeti közélet stb.) mutatja be, majd a festészet, a sokszorosító médiumok és a szobrászat történetét tárgyalja. A műfajok szerinti ismertetést (történeti festészet, tájképek, életképek, portré stb.) a műfaj egy-egy kiemelkedő műalkotásával foglalkozó képleírás gazdagítja. A kézikönyv tehát többféle módszert, feldolgozásmódot ötvöz: az intézménytörténetre, a műfaj történetre és az eseménytörténetre egyaránt hangsúlyt helyez. Megismerteti az olvasóval a történet- és művészettörténet-írás újabb irányzatainak (gender, képkutatás, tömegkultúra-kutatás stb.) eredményeit, és figyelmet szentel a korábbi kézikönyvekben kevésbé feltárt területekre (sokszorosított grafika, könyv- és sajtóillusztráció, egykorú eseményábrázolás, fotótörténet) is. A kiadványt kb. 800 reprodukció, képjegyzék, bibliográfiai apparátus és névmutató teszi szemléletessé. A kézikönyv mind az intézmény- mind a műfaj történetnél kiemelt figyelmet fordít a külföldi előzmények, hatások és analógiák bemutatására, a magyar művészet nemzetközi kontextusba helyezésére.

Gyűjtéstörténet az újkori Magyarországon

Az intézet kutatásainak középpontjában az újkorban kialakult, s napjainkra gyakran határon túlra került főúri, főpapi gyűjtemények kutatása áll. Az intézet egyik tudományos munkatársa a 17. század elejének egyik legjelentősebb emléke, Lippay György pozsonyi érsekkertje kapcsán jutott új eredményre: a kert létrehozásában fontos szerepet játszó személyek a korabeli természettudományok (részint a jezsuita rend kötelékében tevékenykedő) művelői közül kerültek ki. Az eredmények rávilágítanak a bécsi és nagyszombati egyetemen tevékenykedő, részben fontos római kapcsolatokkal rendelkező, az érseki udvarban is megjelenő tudósok – köztük Zacharias Traber (1611–1679) matematikus, Gervasius Mattmiller (1593–1668) császári udvari mérnök és optikus, valamint a polihisztor Ioannes Procopius Polycarpus Bonannus (1610?–1664) – körének szellemi–tudományos beágyazottságára, ennek jelentőségére a kert létrehozásában, továbbá arra, hogy az érsekkert kialakítását meghatározó megrendelői elképzelések szorosan összefüggtek a római bíborosi körök által kultivált szellemi áramlatokkal és divatjelenségekkel, és ezek több esetben a mintakövetés példáiban megnyilvánultak meg. A kutatómunka további fontos eredménye a 17. század elején kialakult érseki gyűjtemény mindeddig teljességgel hiányzó inventáriumszerű forrásainak feltárása.

Az intézet munkatársai kutatásokat végeztek a 16. századi all'antica udvari reprezentációval kapcsolatban, valamint a reneszánsz udvari ünnepek szöveges és illusztrált forrásai, dekorációi és efemer építményei tárgykörében. A PALATIUM Research Programme és a Society for European Festivals Research kutatásába kapcsolódva kiegészült az intézet 2013-as efemer építészettel kapcsolatos nemzetközi kutatása, és új eredményekkel gazdagodott az efemer építészetnek az udvari reprezentációban betöltött szerepe.

Vizsgálták a Szlovákia területén fekvő főúri kastélyok berendezését, elsősorban a *Národná kultúrna komisia* pozsonyi Műemlékvédelmi Hivatalban őrzött iratanyagára támaszkodva. A bizottság 1947–1950 között működött, és kifejezetten abból a célból hozták létre, hogy megszervezze az 1945-ben államosított javak kezelését és újrahaznosítását. A kutatás hangsúlyos része volt egyik ideiglenes raktárak, a csákányi kastély állományának nyomon követése. Ide mintegy tizenegy felvidéki kastélyból érkeztek műtárgyak (Bős, Szomolány, Tavarnok, Galgóc, Vedrőd, Alsókorompa, Nagymánya, Vágluka, Gimes, Besenyőpetőfalva, Felsőbodok). 2014-ben feldolgozták a teljes csákányi kastélyra vonatkozó iratanyagot, majd az így nyert tárgylista alapján kezdtek neki azon kastélyok kutatásának, ahonnan érkeztek műtárgyak Csákányba. Ezzel párhuzamosan figyelték azt is, hová kerültek innen a tárgyak 1952–1953 folyamán – a szállítási jegyzékekből ugyanis az derül ki, hogy – egyelőre tisztázatlan okokból – végül nem a teljes állomány jutott el a Szlovák Nemzeti Galériához. A kutatás első évében három különböző múzeum anyagában mintegy hetven festményt azonosították.

Az intézet tudományos segédmunkatársa *Gróf Waldstein János (1809, Nagymegyér 1876 Bécs) politikus, művészetszervező és műpártoló főúr élete és munkássága* kapcsán végeztek kutatásokat a brnoi *Moravský zemský archiv* gyűjteményében, a Kálnoky család levéltárában megtalált Waldstein-naplók (1831–34, 1849–55, 1859–63) értelmezése és olvasása szolgált kiindulópontul számos további kutatási irányhoz, amelyek számos adalékot szolgáltatnak, főként a Bécsben élő magyar arisztokrácia kapcsolati rendszeréhez, hétköznapi életéhez és szokásaihoz. Az 1830-as években szerzett ismeretségek jelentősek a bécsi művészekkel és a művészeti élet szervezőivel, ugyanakkor családi kapcsolataik és őseiktől örökölt képzőművészeti tárgyak és hitbizományként megszerzett gazdag uradalom szintén tovább rétegezik a téma fő irányvonalát. Az intézeti posztdoktori ösztöndíjasa a Károlyi család

nagykárolyi kastélyának és műgyűjteményeinek 18. századi forrásanyagának feltárását és feldolgozását folytatta. A felkutatott források közül kiemelkedő 13, változó terjedelmű és forrásértékű 18. századi leltár és feljegyzés.

A 19. századi magyar építészet és műemlékvédelem szellemi és politikai háttere

Az intézet építészeti vonatkozású kutatásai 2014-ben két jelentős életműhöz kapcsolódtak elsősorban. „Életmódja: építész” címmel tudományos konferenciát szerveztek Ybl Miklós születésének 200. évfordulójára alkalmából 2014. április 8–9-én együttműködve Budapest Főváros Levéltárával, a BME Építészettörténeti és Műemléki Tanszékével, a Forster Gyula Nemzeti Örökséggazdálkodási és Szolgáltatási Központ – Építészeti Múzeummal és a Hild-Ybl Alapítvánnyal. Ybl Miklós esetében az életmű átvizsgálása főleg a művek hitelességének kérdésére irányult, tekintettel arra, hogy számos épület esetében Ybl szerzősége nem dokumentált, mégis neki tulajdonítják. A konferencia előadásainak többsége az intézet folyóiratának, az *Ars Hungaricának* a 2014. 4. számában jelent meg. A további előadásokat az *Acta Historiae Artium* 2014. évi számában, illetve az *Ybl-épületsorsok az Unger-háztól a Kálvin térig* (Budapest Főváros Levéltára, 2014.) publikálták.

A „*Lechner. Nemzetközi tudományos konferencia Lechner Ödön halálának 100. évfordulója alkalmából*” című nemzetközi konferencia az Iparművészeti Múzeum társszervezésében valósult meg. A 29 előadó Magyarországon kívül Németországból, Ausztriából, az USA-ból, Angliából, Skóciából, Lengyelországból, Csehországból és Hollandiából érkezett. Lechner Ödön esetében az életmű egészének az értékelése kívánczított újabb áttekintésre, tekintettel arra, hogy az életmű hiteles és tudományos igényű feldolgozása még nem történt meg. A kutatás arra irányult, hogy megpróbálja áttekinteni és helyén kezelni az eddigi publikációkat, és ennek nyomán nemcsak összegezni az eddigi eredményeket és gyakran egymásnak ellentmondó nézeteket, hanem az eddigi ismeretek birtokában felrajzolni egy újabb, koherens, a magyar és a nemzetközi kontextusba illeszthető pályaképet. Különös figyelmet fordítottunk a Lechner által vélhetően használt kortárs, elsősorban az indiai és a perzsa művészetről szóló publikációkra, amelyeket egyes műveinek, elsősorban az Iparművészeti Múzeumnak a tervezésénél vett figyelembe. A konferencia előadásai külön kötetben történő megjelentetése (angol nyelven) folyamatban van. A konferencia első napján nyílt meg a „*Lechner, az alkotó géniusz / Lechner, a Creative Genius*” c. kiállítás az Iparművészeti Múzeumban, melynek az MTA BTK Művészettörténeti Intézete vezető kutatójának koncepciója alapján valósult meg.

Az intézet egyik fiatal munkatársa több éves művészettörténeti kutatómunkájának eredményeként újult meg a budavári Nagyboldogasszony plébániatemplom, ismertebb nevén a Mátyás-templom. A műemléki helyreállításban nélkülözhetetlen és felhasznált tudományos eredményként feltárta a Schulek féle helyreállítás építéstörténetét, azonosította Storno Ferencnek a Mátyás-templomba készült egyik, eddig ismeretlen célú tervét Sopronban, valamint több archív fotót talált egyéb lappangó tervekről, és teljes egészében feltárta a tervezés forrásanyagát. Fontos politika- és kultusztörténeti eredménye volt tevékenységének III. Béla 1898. évi újratemetése körülményeinek feltárásában és azon levéltári bizonyítékok feltárásában, amelyek a Szent Jobb ereklyének az elkészült Mátyás-templomba történt áthelyezésére vonatkoznak. A „restaurált” templom koronázó és egyben királyi temetkezőhelyszíneként valamiképpen a székesfehérvári Szűz Mária prépostsági templom nyomdokába lépett volna. A tervanyag elemzésével sikerült elkülöníteni néhány, a templomban fennmaradt középkori fejezetet, amelyek pontosítják nem csak a templom építéstörténetét, de alapvetőek a középkori egyházi muzeológia szempontjából is. A kutató feltárta a Mátyás-templom „másfél tornyos” változatának eredetét: Henszlmann Imre 1876-ban közölt egyik recenziójában a Schedel krónika Buda látképén a templom mellett látható,

azóta bizonyítottan a domonkos templom tornyaként azonosított nagyméretű, négy saroktornyos épületet az eredeti Béla-toronynak vélte.

Múzeumok és modernizáció kapcsolata 19. századi Erdélyben

A *Művészetek és tudomány a nemzetépítés szolgálatában a 19. századi Magyarországon* (MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont) OTKA-projektben a Művészettörténeti Intézet részéről két munkatárs vesz részt építészettörténeti és iparoktatás-történeti kutatásokkal. A munkatársak az OTKA-kutatás keretében vállalt 19. századi magyar ipariskolai, iparmúzeumi kutatások során a Kolozsváron a valamikori Erdélyrészi Iparmúzeum anyagát kutatták. Ez a múzeum őrzi az 1926-ban megszűnt Kolozsvári Iparmúzeum anyagát, többek között Vadona János nevéhez fűződő, az 1880-as évek közepéről származó, jelentős és teljesen ismeretlen japán és kínai kézműipari és iparművészeti tárgyakat, kerámia és bútortanyagot, illetve kisebb részben népi játékokat és századfordulós iparművészeti gyűjteményt. A leltárkönyvek alapján beazonosított a mintegy száz tárgyról fotódokumentáció készült.

A valamikori zalatnai Kőcsiszoló és Kőfaragó Iskola padlásán szerencsés módon megőrződött egy jelentős, kőfaragványokat, gipszmintákat és gipszöntvényeket magába foglaló mintagyűjtemény, amely kivételes módon illusztrálja az iskola századfordulós módszertanát. A tárgyegyüttest a Babes-Bólyai Tudományegyetem Művészettörténeti Tanszékével és kőrestaurátorok közreműködésével közösen dokumentálták, biztonságos, műtárgyvédelmi szempontból optimális elhelyezéséről gondoskodtak. A végig dokumentált folyamat eredményeként 270 egyedi tárgy (gipszmodell, épületplasztika modell és vizsgamunka, szobormodell, síremlék és sírkő plasztikák), illetve tárgytröredék, valamint 22 doboznyi egyelőre azonosítatlan töredék került elő. A zalatnai iskola részben jogutódja a székelyudvarhelyi Agyagipari és Kőfaragó Iskolának, amely ilyen módon Erdély két eltérő kulturális közegében tanúsítja a Monarchia korában egykori építőművészeti gyakorlatát. A székelyudvarhelyi múzeumban tanulmányozták a város melletti egykori Szentimre faluban nemrégiben előkerült kőfaragászati mintadarabokat, amelyek a zalatnai agyaghoz hasonlóan az iskola munkamódszerét illusztrálják kivételes komplexitásban.

A kutatási program keretében felmérték a Marosvásárhelyen a Maros Megyei Múzeum gyűjteményében lévő valamikori Székelyföldi Iparmúzeumból az intézménybe bekerült tárgyakat, melyek között számos nemrégiben előkerült nem feldolgozott, publikálatlan darab is volt. A marosvásárhelyi kutatás egyik jelentős eredménye volt, hogy a Kiss István építész által tervezett egykori Székelyföldi Iparmúzeum épületének főhomlokzati szoborcsoportjáról, – Róna József alkotásáról, s egyben a kiegészítés utáni Erdély egyik legkorábbi épületplasztikai együtteséről – a városi tűzoltóság közreműködésével egy létrás kocsiról sikerült első ízben olyan fotósorozatot készíteni, amely a további kutatás, feldolgozás, illetve restaurálás alapját képezheti. A kutatás eredménye, hogy számos erdélyi helyszínen sikerült leltárba venni olyan nemrégiben előkerült tárgyegyütteseket, amelyek alapvetőek nem csak az ipariskolai-iparmúzeumi kutatás, hanem a határon túli magyar kultúrkinés szempontjából is.

Kortárs művészetelméleti forráskiadási tevékenység

Az intézet kortárs művészeti kutatócsoportja két hiánypótló olvasókönyv összeállításán dolgozott egyrészt a hazai, másrészt a nemzetközi művészettörténész és kultúrakutató szakma, valamint a nagyközönség számára. Az egyik kötetben az újabb művészettörténeti és kultúratudományi irányzatok legfontosabb nemzetközi publikációit gyűjtik össze, majd fordítás és kommentárokkal történő ellátásuk következik. A kötetek célja, hogy egy hiánypótló, magyar nyelvű összefoglalót adjon a művészettörténet és a kultúratudomány

legfontosabb kortárs trendjeiről a szakma és a felsőoktatás számára, és hogy kialakuljon, illetve megerősödjön ezen trendek művészettörténeti recepciója. Az év folyamán a kutatócsoport kidolgozott egy narratívát a kötet számára, ami a kultúra- és a társadalomtudományok területén lezajlott fordulatokra épül.

A másik kötet célja a különféle művészettörténeti és kultúratudományi paradigmaváltások régiós hatásának feltérképezése egy közép-európai együttműködési háló keretében. Az év folyamán szervezett konferencia és az ahhoz kapcsolódó több kisebb előkészítő workshopon a régió jeles művészettörténészei és kultúratudósai eredményei alapján megismerhetővé vált, hogy az egyes közép-európai országokban milyen volt a paradigmaváltások recepciója és hatása a kultúra és a tudomány különféle szegmensein belül. Az előadásokból készülő tanulmánykötet a régió kortárs, művészettörténeti és kultúratudományi irányzatait és folyamatait foglalja össze.

Gyűjteményfejlesztési és digitalizációs tevékenység

Az intézet működésében nagyon fontos szerepet játszanak gyűjteményei: az Európa-szerte unikális, több százezer tételt számláló Magyar Művészek Lexikona, a művészek és művészettörténészek dokumentumait gyűjtő Adattár, a jelentős hányadban már digitalizált Fotótár és Levéltári Gyűjtemény. Az intézet kezelésében lévő gyűjteményeket (Adattár, Lexikongyűjtemény, Fotótár, Levéltári Regesztagyűjtemény) az év során 272 kutató kereste fel személyesen, az előrehaladott digitalizációs programnak köszönhetően folyamatosan nőtt a különböző gyűjtemények anyagaival kapcsolatos online lekérdezések száma is. Az online elérhetőség és kutathatóság érdekében 161 373 cédula rendezése és szkennelése történt meg, amelyből 113 000 darab online elérhető a kutatók számára.

A Lexikongyűjtemény számos kiállítás számára fontos forrásnak számít, ilyen volt 2014-ben Kolozsváry Mariann Bálint Endre életmű-kiállítása a Magyar Nemzeti Galériában. A Thieme-Becker örökébe lépő De Gruyter művészlexikon magyar művészekről szóló szócikkei nagyrészt a Lexikongyűjtemény anyagán alapulnak. A gyűjteményt elsősorban a 20. századi művészet kutatói látogatják. A kutatók tudományos publikációikhoz, ismeretterjesztő műveikhez, doktori disszertációikhoz és szakdolgozataikhoz gyűjtenek anyagokat és információkat.

Az intézet két kutatója megkezdte az évek óta elhanyagolt pecsétgyűjtemény állományrevízióját, illetve a korábbi években kiemelt darabok visszahelyezését a helyükre. Egy külső munkatárs unikális darabokat adott át a gyűjtemény számára: a királyi kettőspeccét Münchenben őrzött, 19. századi hamisított pecsétnyomjáról készült két szilikonmásolatot.

A Pszichiátriai Gyűjteményben elkezdődött a Jakab Irén hagyaték részét képező audiokazetták digitalizálása (MTA Zenetudományi Intézet), az audiovizuális anyag digitalizálásának lehetőségeiről a Közép-európai Egyetem főlevéltárosával kezdeményeztek megbeszéléseket.

A Művészettörténeti Intézet négy jelentős forrást tartalmazó gyűjteményei közül a Fényképtár és a Regesztagyűjtemény állományának digitalizálása az utóbbi egy évben jelentős mértékben előrehaladt. A Fényképtár jelenleg online elérhető állománya a Fényképtárban őrzött „D” jelű mintegy 7400 képet tartalmazó diaposzítívot jelenti. A honlapon található fotók, a 20. századi anyag kivételével jelenleg ellenőrzött adatokat tartalmaznak. A Fényképtár leltárkönyveinek feldolgozása 2014. január és szeptembere között készült el. Időközben teljessé vált a „B” jelű 9400 db pozitív felvételt tartalmazó leltárkönyvek

begépelése is, valamint megtörtént a teljes anyag digitalizálása és rendszerezése. A fekete-fehér negatív állomány 65.900 darabból áll. Időközben elkészült a teljes anyag leltárkönyveinek begépelése, ezzel párhuzamosan jelenleg hozzávetőleg az állomány fele áll rendelkezésre digitálisan.

A Levéltári Regesztagyűjteményben a jelenleg online elérhető állomány a regesztagyűjtemény legnagyobb állománya. Az A-I jelű a Magyar Országos Levéltárban őrzött és az A-II jelű Budapest Főváros Levéltára iratairól készült iratokról készült mintegy 120 000 regeszta, amelyeknek feldolgozása és online elérhetővé tétele a MANDA közreműködésével valósult meg. A feldolgozott állományok a Művészettörténeti Intézet honlapjára is felkerültek. 2014-ben megindult a családi levéltárak feldolgozása is. A regeszták digitalizálását azok rendszerezése előzte meg, ilyen módon a papír alapú állomány és a digitalizált, online módon rendelkezésre bocsátott anyag is rendezettnek tekinthető.

b) Tudomány és társadalom

Az intézet kezelésében lévő Művészeti Gyűjteményben időszaki kiállítás nyílt *Ybl Miklós, az Akadémia bizalmi építész* címmel 2014. április 8-tól június 8-áig. A kiállítást kiadvány, illetve tudományos konferencia kísérte, utóbbi *Életmódja: építész* címmel MTA BTK Művészettörténeti Intézet és Budapest Főváros Levéltára együttműködésében. Az Akadémia Székházában található Művészeti Gyűjtemény szakvezetés keretében látogatható volt a Kulturális Örökség Napja alkalmából megrendezett *Historizmus* című programon, amelyen mintegy 600 látogató vett részt.

2014 őszén az intézet munkatársa újrendezte az állandó kiállítás egyes részeit: Nagyterem, Széchenyi-emlékszoba (tárlók), Kisfaludy Károly kiállítási egység (fal és tárló). Az új állandó éremkiállítás előkészítése mellett megkezdődött a Művészeti Gyűjtemény régi iratanyagának rendezése, irattárrá fejlesztése.

A Petőfi Irodalmi Múzeum és az MTA BTK Művészettörténeti Intézet együttműködésében az intézet munkatársa megrendezte *A zsoldártól a rózsaszín regényig – Fejezetek a magyar női művelődés történetéből* című kiállítást. A kiállítás kísérőkiadványaként megjelent tanulmánykötet 11 szerző 12 tanulmányával, illetve több mint 200 illusztráció segítségével képet ad a 16–19. századi hazai női művelődés néhány fontos csomópontjáról. A kiállítás interdiszciplináris jellegével összhangban a tanulmányok megírásában több tudományág és társintézmény neves kutatói közreműködtek. A kiállítás és a kísérő kiadvány szorosan kapcsolódik a társadalmi nemek történetével foglalkozó genderkutatásokhoz is. A kiállításról több rádió és televízió műsor is hírt adott, és egy vetítettképes ismeretterjesztő előadásra is sor került a Magyar Történelmi Szalon rendezvényén.

A középkori kutatócsoport munkája keretében folytatódott a középkori Magyarország síremlékei katalógusának gyűjtő- és szerkesztő munkája az intézet tudományos tanácsadójának vezetésével. A jelentős középkori épített örökségnek országszerte több helyszínen zajló feltárásában és restaurálásában is részt vettek az intézet munkatársai. Egyikük az 1200 körüli építészet és épületszobrászat egri és Egerhez kapcsolódó – kelet-magyarországi –, valamint óbudai emlékegyiségének kutatásában működött közre, másikuk a magyarországi szentkultusz vizsgálatában ért el új eredményeket. Ezekben a témakörökben az év folyamán elkészült több terjedelmesebb tanulmány kézírata a „Medium regni” kutatási program kiadás alatt álló tanulmánykötete számára, a Művészettörténeti Értesítőbe, a *A Mátyás-templom évszázadai* kiállítási katalógusba, az Archaeolingua Kiadó angol nyelvű

Visegrád-monográfia sorozatának harmadik kötete számára, valamint a 2014-ben a Magyar Nemzeti Múzeumban rendezett Szent István-rend kiállítás katalógusába.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi kapcsolatai 2014-ben

Az intézet szoros kapcsolatokat ápol a diszciplína két legjelentősebb nemzetközi szervezetével, a CIHA-val (Művészettörténészek Nemzetközi Bizottsága) és RIHA-val (Művészettörténeti Intézetek Nemzetközi Szövetsége). Részt vesz ez utóbbi vállalkozásában, a RIHA Journal nevű nemzetközi online szakfolyóirat megvalósításában.

Az intézet egyik vezető munkatársa a 2014. november végi Lechner-konferenciát kísérő nagyszabású *Lechner, az alkotó géniusz* című kiállítás létrejöttében tudományos főtanácsadói és társszervezői szerepet vállalt az Iparművészeti Múzeumban (nyitva 2015. május 31-ig). A kiállítást kísérő *Lechner, az alkotó géniusz* című kiadvány, magyar és angol nyelven, két külön kötetben jelent meg.

2014. szeptember 5-én Pécsen tudományos konferencián szerepelt a Pszichiátriai Gyűjtemény két munkatársa. A konferencia anyaga és tanulmányaik a *Psychiatria Hungarica* különszámában jelennek meg. 2014 januárjában a budapesti Tárt Kapu Galériában rendeztek tematikus kiállítást gyűjteményük és a Pécsi Tudományegyetem ÁOK Pszichiátriai és Pszichoterápiás Klinika művészeti gyűjteményének (Reuter Camillo gyűjtemény) anyagából *Alternatív világok* címmel. A gyűjteményi kutatásokon alapuló kiállítás „*Nem művész-kórház, de...*” címmel a gyűjtemény kiállítóterében 2014. október 2-án nyílt meg mint állandó, tematikus kamaratárlat. E kiállítás kapcsán az *Artmagazin* decemberi számában egy gyűjteménytörténeti cikk jelent meg. A gyűjtemény a kortárs emlékezet kutatásában is részt vesz, a hajdani „Lipót” épületéről készülő dokumentumfilm elkészítése kapcsán, együttműködésben Keserue Zsolt képzőművésszel. A gyűjtemény munkatársai 2014-ben interjút készítettek Majtényi Katalin pszichiáterrel, amely az MTA TK Szociológiai Intézetben őrzött, hajdani lipótmezői orvosokkal készült interjúk sorát egészíti ki.

A gyűjtemény munkatársai párizsi tanulmányútjukon részleteiben megismerték a párizsi *Sainte-Anne központi pszichiátriai kórház* művészeti gyűjteményének nemzetközi anyagát és szakmai együttműködést alakítottak ki a gyűjtemény vezetőjével. A párizsi és a budapesti gyűjtemény mind gyűjtőkörében, mind történelmi távlataiban hasonlóságot mutat. A két gyűjtemény között csere-kiállítás megszervezését tervezik.

2014-ben folytatódott Bogyay Tamás (1909–1994) intézetben őrzött hagyatékának (kéziratok, jegyzetek, fotók, különlenyomatok, könyvek) rendezése, digitalizálása. A hagyaték egy részének feldolgozása a Münchener Magyar Intézettel (UIM Regensburg) 2009-ben kötött megállapodás keretében folyik. Folytatták a Bogyay Tamás hagyatékában lévő, középkori magyarországi műemlékekre vonatkozó, 1930-as években készült kiemelkedő jelentőségű archív fényképanyag és képeslapgyűjtemény meghatározását, katalógizálását és részletes feldolgozását. Az év során elkészült a képeslapgyűjtemény digitalizása és adatbázisba való felvitele. Jelentősen előrehaladt Bogyay Tamás művészettörténészekkel, többek között Csemegi Józseffel, Entz Gézával, Dercsényi Dezsővel, Deér Józseffel folytatott levelezésének tudományos feldolgozása és kiadásra való előkészítése is.

Az intézet egyik munkatársa a nacionalizmus és művészet kapcsolatában végzett alapvető kutatásokat, elméleti szakértőként tagja volt a nemzetközi együttműködéssel magyar, cseh,

szlovák, lengyel, török partnerek részvételével megvalósult *Privát nacionalizmus* projektnek. A kutatási projekt keretében részt vett a vándorkiállítás és konferencia-sorozat koncepciójának kialakításában, workshopokat szervezett és elméleti felvezető szövegeket írt az egyes kiállítások (Prága, Kassa, Pécs, Drezda) katalógusaiba. A kutatás keretében nemzetközi felkéréseket kapott a magyar kortárs művészeti szcéna bemutatására; a nemzetközi AICA felkérésére a kritika állapotáról írt, az e-flux folyóirat nacionalizmussal foglalkozó különszámába szintén a hazai viszonyokról adott áttekintést.

Az intézet egyik munkatársa az Association des Anciens Boursiers du Gouvernement Français vezetőségi tagjaként részt vesz a budapesti Francia Intézettel együttműködésben kulturális programok szervezésében és megvalósításában, és a 2014. decemberi közgyűlés óta az AABGF alelnöki tisztségét is betölti. Az intézet tudományos segédmunkatársa az Európai Roma Kulturális Alapítvány kuratóriumának elnöke és ügyvezetője és A Gallery8 – Roma Kortárs Művészeti Tér szakértői tanácsának tagja.

A határon túli intézményekkel fennálló kitűnő intézményközi kapcsolatok egyik eredményeként a Mednyánszky Lajos olvasókönyv második kötetéhez kapcsolódtak azok a levéltári kutatások, a naplók, levelekkel kapcsolatos filológiai tevékenységek, amelyek a Szlovák Nemzeti Galériával együttműködésben, Mednyánszky Lajos eddig feltáratlan pozsonyi és lőcsei hagyatékát fogja tartalmazni magyar és szlovák nyelven is. A kötet kiegészül a Czóbel-családról, Justh Zsigmondról, Katona Nándorról szóló korabeli recepcióval.

Elkészült a John Brampton Philpot elefántcsont faragvány másolatokról készített fényképsorozata – *John Brampton Philpot's photographs of fictile ivory* című kiadvány kézirat. Az ennek eredményeit közlő magyar és angol nyelvű kiadvány a firenzei Museo Nazionale del Bargello közreműködésével jelenik meg a Bargelloban őrzött Philpot-fényképsorozattal együtt. Mivel a Magyar Nemzeti Múzeumban a 173 tételes Philpot-sorozatnak csak 151 darabja található meg, nemzetközi tudományos együttműködés keretében a Bargelloban őrzött fényképekkel együtt lehetőség nyílik az európai műtárgyfényképezés történetében kiemelkedő fontosságú teljes sorozat bemutatására, a Philpot által kialakított rendszer megőrzésével.

Az intézet és az ELTE Művészettörténeti Intézetének együttműködésében valósult meg a *Magyar művészettörténet, magyar művészettörténészek a vészkorszakban* című konferencia 2014. november 11-én, amelynek konferenciakötete rövid időn belül megjelent. A konferencia olyan többéves historiográfiai kutatási projekt egyik etapja, amelynek kiindulópontját a Gerevich Lajos és Zádor Anna-kutatások, illetve az ötkötetes tudománytörténeti kézikönyv („Emberek és nem frakkok. A magyar művészettörténet-írás nagy alakjai.”) megszerkesztése jelentette. E konferenciára készülők kutatások másik vonulataként feldolgozták Tolnay Károly princetoni hagyatékát. A hagyaték feltárásán túl az volt a kutatás célja, hogy értelmezze az emigráns szellemi létnek azt az állapotát, melyben Tolnay az Egyesült Államokban 1939 és 1948 között létezett. A magyar tudós sorsának kutatása más ottani kortárs emigránsokénak kontextusában arra is lehetőséget adott, hogy az emigránslétet távolabbi perspektívából szemlélve annak determináló erejére is rákérdezzen.

IV. A 2014-ben elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

Egy OTKA-program keretében (*Adattár a magyarországi tárgykultúra történetéhez, 16–19. század*) és az Isabel és Alfred Bader művészettörténeti kutatási támogatás révén vált valóra, hogy feltárják a 17. századi magyarországi kertművészet történetének talán legjelentősebb emlékének, Lippay György primás (1600–1666) pozsonyi nyári rezidenciája kertjének keletkezéstörténetét.

Szintén OTKA-kutatással folytatódott a magyar főúri gyűjtemények forrásanyagának kutatása a Zichy-, Károlyi-, Illésházy- és Esterházy családok levéltáraiban. Az említett levéltárakban elsősorban két család ötvöstárgyainak forrásai bizonyultak jelentősnek, valamint a kevésbé ismert, horvát eredetű Melith családé, akiknek kincstárában Brandenburgi Katalin révén a Bethlen-kincstár darabjai mutathatóak ki. Utóbbi esetében a kutatás nem elsősorban a ma ismert fraknói gyűjtemény állományára, hanem az oda került tárgyak provenienciájára irányult. Az anyaggyűjtés során mintegy negyven, eddig publikálatlan 16–17. századi forrás került elő, melyekben a Várday, Báthory, Thurzó, Oláh, Dersffy családok ötvöstárgyait inventálták – végrendeletek, hozományjegyzékek, tárház-összeírások stb. formájában. A szövegek átírását és feldolgozását 2014 őszén megkezdődött, a kutatás számottevően tudta gyarapítani a hercegi család gyűjteményeiről alkotott tudásunkat.

Ehhez tartozóan az intézet a *Reneszánsz*-kutatócsoporttal a magyarországi reneszánsz művészet kézikönyvének előkészítését végzi. Folytatták a Henszlmann Imre levelezés kiadásának munkálatait, amely során a tudós által írt vagy neki címzett levelek számítógépre vitelét, szerkesztését és jegyzetapparátussal való ellátását végezték el. Egyik munkatárs bekapcsolódott az MTA BTK Történettudományi Intézet „Lendület” Szent Korona Kutatócsoportjának munkájába is, ennek keretében Bécsben talált eddig ismeretlen levéltári és könyvtári forrásokat a 16–18. századi magyar király-, illetve királyné-koronázásokra vonatkozóan.

V. A 2014-ben megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Árpád Mikó: Über den Miniator der Wolfenbütteler Tolhopff-Corvine. In *Corvina Augusta: Die Handschriften des Königs Matthias Corvinus in der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel*. Szerk. Zsupán Edina. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 223–255. (2014) <http://real.mtak.hu/20603/>
2. Edit András: Whose Nostalgia is Ostalgia? An Eastern Europe and Former Soviet Republics Survey Exhibition in the New Museum, New York. In *Curating 'Eastern Europe' and Beyond: Art Histories through the Exhibition*. Edited by Maria Orišková. Veda, SAS Publishing House, Slovak Academy of Sciences, Bratislava & Peter Lang International Academic Publishers, Frankfurt am Main, 2013, 165–171. <http://real.mtak.hu/id/eprint/19963>
3. Gulyás Borbála: Bocskay György kalligráfus antikva betűs síremlékfeliratai. All'antica reprezentáció I. Ferdinánd bécsi udvarában. In: *Művészettörténeti Értesítő* 63. 2014/2., 265–306. REAL: <http://real.mtak.hu/id/eprint/19927>
4. Miklós Székely: *Contemporary Art Museums in Central Europe Between International Discourse and Nation (Re)building Strategies*. Études du CEFREs, Nr. 17. Prága. <http://real.mtak.hu/id/eprint/19124>

5. Lövei Pál: *Egy 1358. évi dubrovniki sokpecsétes oklevél pecsétjei*. In Bárány Attila, Dreska Gábor, Szovák Kornél (Szerk.), *Arcana tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére I. kötet*. Budapest–Debrecen: Magyar Tudományos Akadémia; Debreceni Egyetem; Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara; Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 131–145. (2014) [társszerző: Takács Imre] <http://real.mtak.hu/id/eprint/19888>
6. Orsolya Bubryák: *Nachbildung, Reproduktion, Kopie: Zum Phänomen der "Wiederholung" in der Porträtkunst des ungarischen Barock* In: *Prinzip Wiederholung: Zur Ästhetik von System- und Sinnbildung in Literatur, Kunst und Kultur aus interdisziplinärer Sicht*. Hg. von Károly Csúri, Joachim Jacob. Bielefeld: Aisthesis Verlag, 2015. pp. 213–251. (ISBN: 978-3-8498-1082-5) (REAL ID: 19830) <http://real.mtak.hu/id/eprint/19830>
7. Papp Gábor: *Önképkotás és régiótudat. Magyarország, az európai építészeti diskurzus és a 19. századi szaksajtó*. In Szvoboda Dománszky Gabriella (szerk.), „Képes világ” Tudományos konferenci a 19. századi magyarországi illusztrált sajtóról. Tanulmányok Budapest Múltjából. XXXIX. Budapest: BTM, 305–316. (2014) <http://real.mtak.hu/id/eprint/20672>
8. Sisa, József: *Lechner, a Creative Genius*. Museum of Applied Arts – Budapest: Institute of Art History, Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences. (2014) MTMT: 2801674, <http://real.mtak.hu/19820/>
9. Ugry Bálint: *Egy 17. századi főúri temetkezőhely. Nádasdy Ferenc országbíró és a lékai Ágoston-rendi templom Nádasdy-kriptájának kialakítása. Művészettörténeti Értesítő 63* (2014), 307–324. <http://real.mtak.hu/19334/>
10. Zsuzsa Sidó: *The 'Diszmagyar' as Representation in the Andrassy Family in Late Nineteenth-Century Budapest*. In Deborah Simonton, Marjo Kaartinen, Anne Montanach (szerk.), *Luxury and Gender in European Towns, 1700–1914*. New York: Routledge, 206–223. (2014) <http://real.mtak.hu/id/eprint/20682>

MTA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

NÉPRAJZTUDOMÁNYI INTÉZET

1014 Budapest, Országház u. 30.; 1250 Budapest, Pf. 9

telefon: (1) 224 6782; fax: (1) 356 8058

e-mail: nti@btk.mta.hu; honlap: www.nti.btk.mta.hu

I. A kutatóhely fő feladatai 2014-ben

- *ETNOFOLK – Digitalizált népi kulturális örökség* – európai uniós pályázati projekt (2011–2014).
- *Hármas határok vizsgálata Magyarország délnyugati, délkeleti és északkeleti térségében* – kutatás OTKA-támogatással (2011–2015).
- A néprajztudomány kézikönyveinek szerkesztése: *Magyar Népköltészeti Lexikon, A Magyar Népi Kultúra Enciklopédiája / Encyclopaedia of Hungarian Folk Culture*.
- Társadalom-néprajzi változásvizsgálatok földrajzilag és típusaiban eltérő helyi közösségekben. A társadalomkutatás perspektívái és társadalmi hasznossága a 21. század elején.
- Folyamatok a népi kultúra alakulásának történetében: forrásfeltárások és tanulmányok. Regionális és tematikus kutatások eredményeinek közzététele nemzetközi és hazai előadásokban, publikációkban.
- Hagyomány és modernizáció, kulturális beidegződések és ideológiák, vallási jelenségek, táj- és környezetérzékelés – terepmunkák, etnológiai vizsgálatok Szibériában, valamint Közép- és Délkelet-Ázsiában.
- Elméleti és módszertani kérdések a mai folklorzstikában. Folklórszövegek (mesék, mondák, kisepikai prózaműfajok, lapp jockák) és a népi vallásosság jelenségeinek gyűjtése, forrásfeltárások, a szövegkorpuszok bővítése, elemzése, a hagyományozódás kérdései, a folklorizálódás és a folklorizmus jelenségeinek vizsgálata.

II. A 2014-ben elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

ETNOFOLK – Digitalizált népi kulturális örökség – európai uniós pályázati projekt

Az MTA BTK Néprajztudományi Intézet 2011 és 2014 között konzorciumi tagként vett részt az Európai Strukturális Alap által finanszírozott ETNOFOLK projektben (témaszám: 3CE296P4). A projektet négy közép-európai ország hat intézményének (Cseh Tudományos Akadémia Néprajzi Intézete, a besztecebányai Bél Mátyás Egyetem, a Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézete, az MTA BTK Néprajztudományi Intézet, a Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémia Tudományos Kutatóközpontja és az informatika területéért felelős csehországi AiP Beroun, társult partner az Österreichisches Volksliedwerk) konzorciuma hozta létre. Magyar részről a tárgyévben az intézet igazgatójának vezetésével 8 intézeti munkatárs vett részt a terv megvalósításban.

A projekt célja bemutatni a közép-európai népek hagyományos kulturális örökségét és segíteni annak megőrzését. A pályázat keretében olyan közös webfelület készült, ahol szövegek, térképek, fotók, hang- és mozgóképfelvételek reprezentálják az adott terület népi kultúráját, elsősorban a népköltészet, a táncművészet, az öltözködés, a hit- és szokásvilág, az épített örökség különböző jelenségein keresztül. A folyamatosan bővülő adatbázis a

tudományos kutatás, a közigazgatás, az oktatás, a kulturális örökségvédelem, a turizmus és a regionális fejlesztés területén dolgozók számára is hasznos forrásként szolgál, és a tervek szerint a pályázat lezárultával hamarosan a nagyközönség számára is elérhető lesz.

A 2014. április végén befejeződő többéves, nemzetközi ETNOFOLK program utolsó félévében kialakult a végleges honlap, elkészült a program keretében vállalt adatfeltöltés. A magyar fél összesen 1500 képet, 100 óra hanganyagot és 30 óra videót helyezett el a tudásbázisban és minden tételhez rendkívül részletes leírás készült. Új fejlesztésként térképes keresővel is kiegészült a honlap, így megyékre lebontva lehet információhoz jutni a népi kulturális örökség témakörében. A projektben résztvevő partnerek közös munkájaként elkészült a kutatási program tartalmainak hasznosítására alkotott stratégia és a javaslatokat (*Final strategy and recommendations*) valamint ehhez kapcsolódóan a jó gyakorlatokat bemutató kötet (*Good Practices in Preservation, Promotion and Utilisation of Folk Culture Heritage*. Institute of Ethnology of the AS CR, v.v.i., Prague 2014). A projekt prágai záró rendezvényén (*Etnofolk M35 Project and Steering Committee meeting*) a résztvevők összegezték a négy ország néprajzkutatóinak együttműködésével megvalósuló pályázat eredményeit, áttekintették az uniós pályázat rendkívül kiterjedt, bonyolult szakmai, pénzügyi elszámolását. A program lezárásaként az MTA BTK Néprajztudományi Intézet vállalta a feltöltött adatok tárhelyéül szolgáló repozitórium működtetését a következő három évben, és azt, hogy ez idő alatt évente 250 új tétellel bővíti a honlapon elérhető tudásbázist.

Hármas határok vizsgálata Magyarország délnyugati, délkeleti és északkeleti térségében – OTKA-támogatással

Az intézet igazgatójának témavezetésével 4 intézeti és 3 külsős kutató közreműködésével 2011 óta folyik Magyarország hármass határainak kutatása OTKA-támogatással (témaszám: NK 84283). A határ, határmentiség kérdéskörének vizsgálatában a határ és az etnicitás kapcsolata a leghangsúlyosabb problematika. 2014-ben a kutatócsoport a geopolitikai és szimbolikus határok fogalmának, ezek találkozásának, majd pedig ezeknek az identitásba és a hétköznapi gyakorlatba való beépülésének szentelt kiemelt figyelmet. A kutatás résztvevői 2011 óta folytatólagosan végeznek Magyarország hármass határainak térségében terepmunkát, hogy feltárják e területek néprajzi, földrajzi, gazdasági és történeti sajátosságait. A néprajzi gyűjtőutak mellett a sajtóanyagok, térképek, családi levelezések, határátkelési okmányok és egyéb dokumentumok forrásfeltárásának eredményeként a határszakaszokról, illetve az ott élő emberek életmódjáról, szokásairól, stratégiáiról a korábbinál plasztikusabb kép körvonalazódott. A szlovén–osztrák–magyar hármass határ térség magyar oldalán végzett terepmunka elsősorban a helyi roma közösség mobilitási mintáit kutatta életút-interjúk felvételével. A dél-burgenlandi terepmunka fő kérdésköre a hármass határ-helyzet direkt hatása volt, ennek eredményeképpen sikerült elkülöníteni azokat a településcsoportokat, amelyek esetében megfigyelhető a kétirányú kapcsolattartás és sikerült azt is megragadni, hogy melyek a határon túli régióktól való elzárkózás jellemzői. A projektben résztvevők vizsgálták a burgenlandi magyar szövetségek tevékenységét a határon átívelő magyar–magyar kapcsolatok kontextusában, elemezték a helyi vallásos közösségek határon átívelő kapcsolatainak irányát, mennyiségét és minőségét.

A magyar–román–szerb hármass határon végzett terepkutatás az intézményes és hétköznapi határátkelési gyakorlatokat tárta fel. A terepkutatás figyelemmel kísérte a különböző etnikumok (magyarok, románok, szerbek, szlovákok, bolgárok, svábok, romák) eltérő határhasználati igényeit, illetve céltelepüléseit. Kitért azokra a közösségekre is, melyek ugyan a határ mentén élnek, mégsem járnak át a határokon. Interjúk készültek az eltérő attitűdök felderítése érdekében.

A magyar–román–ukrán térségben végzett kutatás elsősorban a mindennapi határhasználati stratégiák vizsgálatára, valamint a határokon átívelő rokoni, baráti kapcsolattartási gyakorlatok, valamint a mindennapi a határhasználat különböző formáinak feltérképezésére fókuszált. A magyarországi célpontok dominanciája a határhasználatban különösen figyelemreméltó az egészségügyi és rekreációs erőforrások igénybevételét tekintve.

A néprajzi terepmunka mellett a kutatócsoport 2014-ben a délkeleti és a délnyugati határon is lekérdezte a projekt tavaly kidolgozott részletes kérdőívét, ennek köszönhetően a délnyugati térségben a kutatás számára kezdenek kirajzolódni a hármashatár-térség mobilitási mintái. Mindhárom hármashatár-térség anyagát digitalizálták, az összesen 900 kérdőív számítógépesen feldolgozhatóvá vált.

Az OTKA-kutatás részeként ugyancsak digitalizálták az 1985 és 1995 között végzett *Délnyugat-Magyarország mikrotájai* elnevezésű nagyszabású néprajzi vizsgálat 384 falura vonatkozó adatlapját.

A kutatás eseményei, részeredményei elérhetőek az MTA BTK Néprajztudományi Intézet honlapján keresztül <http://www.etnologia.mta.hu/harmashatarok/>, amelynek bővítése folyamatosan zajlik.

A Magyar Népköltészeti Lexikon szerkesztése

Az intézet folkloristái 2010 óta dolgoznak egy új folklorisztikai kézikönyv, a *Magyar Népköltészeti Lexikon* összeállításán. Munkájuk azzal a célkitűzéssel készül, hogy a 21. század elején újraértelmezzék a folklorisztika alapfogalmait (mint pl. folklór, népköltészet, hagyomány, színhagyomány, szóbeliség, folklórgyűjtés, archívum, hitelesség), megvizsgálják, hogy a folklorisztika fogalomhasználata és módszertana képesek-e követni, és ha igen, milyen módon a folklór jelenkori változásait. A rendkívül munkaigényes vállalkozásban az intézet 9 aktív korú és 5 már nyugdíjas, illetve egykori kutatója, összesen 14 folklorista vesz részt, akik 2014-ben összesen 296 szócikket (1056383n) írtak. Az év folyamán heti rendszerességgel tartottak szerkesztőségi üléseket, amelyeken a munkaközösség az elkészült szócikkeket előzetesen felkészülve megvitatta, lektorálta. A szócikkek a hazai és a nemzetközi kutatás legújabb eredményeit követve készülnek. A 2014-ben megírt szócikkek egyrészt a magyar népköltészet legjelentősebb műfajainak (mese, monda, anekdota, vicc, proverbium, találós) típusairól, motívumairól készültek, másrészt a népi epika és a prózafolklór alapfogalmait határozzák meg, műfajait jellemzik. Számos szócikk készült a paraszti írásbeliség, a népi kéziratosság témakörében. A lexikon készítői a szócikklistát időről-időre revíziózzák, hogy a témakörök, műfajok a magyar népköltészetben betöltött szerepüknek megfelelően, súlyukkal arányban szerepeljenek, illetve olyan új, napjainkban keletkező folklórjelenségek címszóit emelik be, amelyek eddig nem szerepeltek a folklorisztikai kézikönyvekben. Pillanatnyilag 2719 címszóval, 350 utalóval dolgoznak. A *Magyar Népköltészeti Lexikon* készítésének nagyszabású vállalkozását az teszi lehetővé, hogy az intézetben dolgozik a magyar szövegfolklorisztika művelőinek jelentős része, a kutatóműhely tagjai egyaránt végeznek történeti folklorisztikai vizsgálatokat és jelenkutatást. Az intézet folkloristái gyűjtik, rendszerezik a hagyományosnak mondott népköltészeti műfajokat, vizsgálják továbbélési képességüket és szerepüket a tudományszak kialakulása óta eltelt több mint másfél évszázadban, valamint az utóbbi években az elektronikus médiumok térhódítása következtében kialakuló új folklórjelenségeket, mint például az sms- és internet-folklórt.

Az MTA BTK Néprajztudományi Intézet jó ideje tervezi, és komoly előkészületeket tett egy angol nyelvű, gazdagon illusztrált kézikönyv *A Magyar Népi Kultúra Enciklopédiája* /

Encyclopaedia of Hungarian Folk Culture megjelentetésére, amely iránt mind határokon belül, mind határokon túl egyaránt komoly igény mutatkozik.

Társadalom-néprajzi változásvizsgálatok földrajzilag és típusaiban eltérő helyi közösségekben

A BTK NTI évkönyve, az *Ethno-Lore* tanulmányai 2014-ben a *társadalomkutatás perspektívái és társadalmi hasznossága a 21. század elején* témakörben születtek. A kötet egyrészt betekintést nyújt az intézet Társadalom-néprajzi Témacsoportjában jelenleg zajló kutatások egy részébe, másrészt részletesen ismerteti e kutatások társadalmi hasznosságának aspektusait, illetve hasznosíthatóságuk lehetséges módozatait. Az írások hangsúlyos célja annak demonstrálása, hogy a társadalom-néprajzi vizsgálatok tanulságai jelentős mértékben hozzájárulhatnak a kortárs társadalmi, gazdasági és kulturális folyamatok, kihívások és konfliktusok megértéséhez és menedzseléséhez. Az évkönyvben összesen 10 több íves, elemző tanulmány kapott helyet olyan témákban, mint a Vallási kisebbség, felekezeti kultúra, nemzeti identitás összefüggései a magyar reformátusok között; Alulról építkező etnikai mobilizáció egy budapesti roma gyülekezetben; Párválasztási preferenciák a magyar-román határ által elválasztott két sváb településen, Csanáloson és Vállajon az 1825-től 1944-ig terjedő időszakban; A Népi ellenőrzési Bizottsághoz írt közérdekű bejelentések és panaszlevelek; A gyermekétkeztetés néprajzi vizsgálata budapesti példa nyomán; Termál- és ökoturizmus-koncepciók Gyomaendrődön. A társadalomtudományi kutatás lehetőségei egy város versenyképességének javításában; Időseket gondozó kelet- és közép-európai nők diskurzusa transznacionális életükről; Gazdasági és társadalmi változások hatása a hagyományos gyimesi gyepgazdálkodásra; Klímaváltozás antropológiai szemszögből. Örökké fagyott talaj és nagyjóság-tartás Jakutiában; Néprajzi adatok a fajgazdag kaszálórétek rekonstrukciójához.

Az intézet igazgatója évek óta kutatja az amerikai emigráns magyar közösségeket Pennsylvániában. Az intézet egyik kutatójával együtt terepmunkát végeztek, elsősorban élettörténeteket gyűjtöttek az USA-ban, Pittshburgh–Ligonier–Vintondale–Nanty–Glo–Johnston körzetében, Pennsylvániában, egykori magyar és kelet-európai szénbányászok leszármazottai között, amelynek eredményeképpen többórányi filmfelvétel, fotók és hangfelvételek készültek, amelyek megvágva egy 2015 áprilisára elkészülő dokumentumfilm anyagául szolgálnak.

2014-ben lezárultak a *Fogyasztás, hírnév, politika. Az erdélyi gábor romák presztízsgazdasága* című monográfia munkálatai. A több mint 700 oldalas, monumentális kötet az elmúlt tizenöt évben az erdélyi gábor és cārhar romák között végzett antropológiai terepmunka azon tapasztalatait foglalja össze, amelyek az antik ezüsből készült poharak és fedeles kupák köré szerveződő presztízsfogyasztás társadalmi, gazdasági és kulturális aspektusaival kapcsolatosak. A könyv írója, az intézet kutatója vendégszerkesztője és egyik szerzője volt az *Acta Ethnographica Hungarica* (59/1) *Roma in Central and Eastern Europe: Ethnicising, Performing, and Commodifying Social Differences* című tematikus számának.

Az intézetben akadémiai posztdoktori támogatással dolgozó kutató a budapesti roma, illetve roma többségű vallásos kisközösségeket térképezi fel. Sikerült átfogó képet kapnia a Budapesten működő roma gyülekezetek rendszeréről, amellyel elsősorban az volt a cél, hogy átlássa azokat a strukturális (vallási intézményrendszer) és kulturális (különböző típusú roma közösségek, mint például: oláh cigány, romungró, zenész cigány) meghatározókat, amelyek hozzájárulnak a különböző típusú roma gyülekezetek létrejöttéhez.

Az intézet Társadalom-néprajzi Témacsoportjának két fiatal kutatója tárgyévben PhD-fokozatot szerzett *Hegyvidéki növényzet botanikai és etnoökológiai szempontú vizsgálata Gyimesben (Keleti-Kárpátok, Románia)*, illetve *Csanáros és Vállaj kapcsolatainak változása a 20. század folyamán a magyar-román határ kontextusában* című dolgozatával.

Eredmények a népi műveltség történeti kutatásában

Az intézet akadémikus, emeritus kutatóprofesszora *Sztereotípiák, közösség, anyanyelv és A nemzeti kulturális örökség fogalma, tárgya* címmel készített összefoglaló tanulmányokat a *Studia Barkonum* II. kötete számára (Alabán Péter (szerk.): *Örökség, hagyomány, néprajz. Studia Barkonum* II. Ózd, 2014).

Középkor, anyagi kultúra, napjaink élő középkori öröksége című elemző tanulmánya elméleti megalapozását adja előszóként az intézet kutatójának társszerkesztésében készült tanulmánykötetnek (*Középkori elemek a mai magyar anyagi kultúrában*. Budapest: Agroinform Kiadó, 249 pp.).

Az intézet Életmód és Tradíció sorozata 2014-ben két kötettel gazdagodott, az egyik a kutatóhely nyugalmazott tanácsadójának könyve (*Zsákmányolók és zsákmányaik. Történeti néprajzi dolgozatok a vadásatról, vadfogásról és a természethasználás egyéb formáiról*), a másik egy fiatal kutatói ösztöndíjas sikeresen megvédett doktori disszertációjának nyomtatott változata (*A kerékgyártó mesterség múltja Magyarországon*).

Az MTA BTK Néprajztudományi Intézethez 2014-ben fiatal kutatói pályázattal került ösztöndíjas a kitelepített budakeszi családok négy generációját vizsgálja az integráció és az identitás szempontjából. Egyrészt a kitelepítettek beilleszkedési stratégiáit, egzisztencia- és identitáskeresését, az itthon maradottakkal való kapcsolattartás csatornáit elemzi egy sajátos írott forrás és személyes életinterjúk alapján. Másfelől egy kérdőív segítségével arra keresi a választ, hogy milyen tendenciák figyelhetők meg a kitelepítést fiatalon megélő generáció, illetve az ő gyermekeik, unokáik és dédunokáik nemzedékének identitásában, Magyarországhoz, Budakeszihez, a magyarországi családtagokhoz fűződő viszonyukban.

Hagyomány és modernizáció, kulturális beidegződések és ideológiák, vallási jelenségek, táj- és környezetérzékelés – terepmunkák, etnológiai vizsgálatok Szibériában, valamint Közép- és Kelet-Ázsiában.

Az európai korai etnográfia/antropológia (vizuális és textuális) recepciója Magyarországon (16–19. század) kutatási témában 2014-ben folytatódott az Európán kívüli őslakos népekkel kapcsolatos magyarországi levéltári források vizsgálata, elsősorban a nagyszombati jezsuita egyetem régi könyvtára anyagának feltárásával az ELTE Egyetemi Könyvtár kézirat- és régi nyomtatványtárában. Az elemzések elsősorban a 17–18. századi jezsuita *historia naturalis* területére irányultak. A kutatás publikált eredményei rangos nemzetközi és hazai kiadványokban láttak napvilágot.

Az intézet etnológusai Szibériában, Közép- és Délkelet-Ázsiában végzett terepmunkáik alapján a társadalom szerveződésének átalakulását, a változásokban a képzetrendszerek szerepét dolgozzák fel. A kutatásban részt vevő etnológusok vizsgálják a poszt-szovjet időszakban a térségben kialakult új társadalmi-, kulturális- és gazdasági-rendszereket és a modernizáció generálta konfliktusokat. Kutatásaikat egy olyan területen végzik, amely mindig is a magyar etnológiai kutatás középpontjában állt, ugyanakkor a térség a nemzetközi gazdaság számára is folyamatosan felértékelődik. Publikációik nyomán megismerhetővé válik

az az értékrend, kultúra, gondolkodásmód, amely az itt élő, a globalizált világhoz most kapcsolódó társadalmak – jakutok, burjátok, evenkik, kazakok, kirgizek, mongolok –, illetve Kína, Vietnam e területen élő kisebbségeinek sajátja.

Az intézet szaha (jakut) területeken évek óta terepmunkát végző etnológusa kutatásainak, publikációnak köszönhetően bekerült az *International Arctic Science Committee*; *International Permafrost Association* támogatásával működő „Permafrost and Culture” akciócsoportba.

Az intézet dél- és kelet-szibériai népek (evenkik, burjátok, tofák, kirgizek) körében évek óta terepmunkát végző kutatója 2014 első félévében két kutatást végzett Cambridge-ben. Egyrészt a „megszámlalhatatlanság” témakörében végzett elemzéseket a Marie Curie project keretében a Szociálanropológia Tanszéken, másrészt a Museum of Anthropology and Archeaology-ban Ethel John Lindgren fényképeit rendezte, dolgozta fel.

A vallásantropológia elméleti-módszertani kérdései témakörben az Etnológiai témacsoport vezetőjének kezdeményezésére *Lehet-e a szellemi néprajznak keresztény tudományos megközelítése?* című írás kapcsán vitaülést tartottak a Magyar Néprajzi Társaságban. A hozzászólások az *Ethnographia* hasábjain kaptak helyett, köztük az intézet két kutatójának írása.

b) Tudomány és társadalom

Az MTA Magyar Tudomány Ünnepe rendezvénysorozata keretében 2014 novemberében a Néprajztudományi Intézet két előadást hirdetett meg. Mind a kettő nagyszámú szakmán túli érdeklődőt vonzott. Az egyik program az „*Ahogy gondolzza, úgy veszi hasznát*” *Hagyományos ökológiai tudás és gazdálkodás Gyimesben* című könyv bemutatója volt, amelynek egyik szerzője az intézet kutatója. A rendkívül szép kiállítású, gazdag képanyagú, részben kétnyelvű (magyar/angol) könyv a szerzők több éves gyimesi etno-botanikai és etno-ökológiai kutatásainak összegzése. A másik az intézet OTKA posztdoktori ösztöndíjasának *Énekbe rejtett világ. Gyűjtőúton az északi-számiknál* című előadása volt. A 2014 nyarán az észak-norvégiai és észak-finnországi számik körében végzett terepmunka annak a több éves kutatásnak volt egy újabb állomása, amely a nonszensz jojkaszövegek használatára, szabályainak, lehetséges jelentésfelhőinek feltárására irányul, továbbá arra, hogy milyen szerepet tölt be a jorkahagyomány a számik revitalizációs törekvéseiben (a hétköznapokban, a médiában, a politikában és a művészetben), továbbá hogyan vélekednek erről a számik, finnek, norvégok és svédek.

Az intézet kiemelt kutatási feladatáról, az *ETNOFOLK* európai uniós pályázat eredményeiről többnyelvű dokumentumfilm készült lektorált magyar felirattal. A projekt és a honlap bemutatására, népszerűsítésére több fórumon is sor került. 2014-ben két workshop-ot tartott az intézet. Február 18-án az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének könyvtárában, április 4-én pedig a soroksári Galéria'13-ban. A Budapesti Kommunikációs és Üzleti Főiskola és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szellemi Kulturális Örökség Igazgatósága által szervezett: A szellemi kulturális örökség 10 éve című konferencián: *Etnofolk – Nemzetközi projekt a népi kulturális örökség feltárására* címmel bemutatót tartottak a résztvevők a projektről a szellemi kulturális örökséggel foglalkozó szélesebb szakmai közönségnek, az UNESCO mellett, illetve az annak keretében működő partnereknek és a turizmus- és örökségmenedzsment képzés képviselőinek. Az intézet egyik kutatója a Pekingi Magyar Kulturális Központban mutatta be a projektet.

Az intézet *Hármas határok vizsgálata Magyarország délnyugati, délkeleti és északkeleti térségében* című kiemelt kutatási projektje a kutatás során készített fényképekből fotókiállítást rendezett. A 2013-as szatmári bemutatás után, 2014-ben a vajdasági Magyarok József Attila Könyvtárának galériájában rendeztek kiállítást és workshopot, azzal a céllal, hogy a szakmai közönség mellett a szélesebb publikumnak is bemutassák a kutatást.

Az intézet Történeti-néprajzi Témacsoportjának vezetője volt a kurátora 2013-ban a Washingtonban rendezett *Smithsonian Folklife Festival* nagysikerű magyar programjának. Az eseményről képekben gazdag, szép kiállítású kétnyelvű (angol/magyar) könyvet írt: *Magyar Örökség Washingtonban – A 2013. évi Smithsonian Folklife Festival magyar programja – Hungarian Heritage: Roots to Revival The Hungarian Program of the 2013 Smithsonian Folklife Festival, Washington, D.C.* (Budapest: Balassi Intézet – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2014. 208 pp.+276 színes kép) címmel. A könyv bemutatóját jelentős médianyilvánosság kísérte augusztus 19-én a Mesterségek Ünnepének keretében. Ugyancsak őt kérték fel a milánói EXPO 2015 magyar pavilonjának hivatalos, többnyelvű, Magyarországról szóló reprezentatív kiadványának megírására: *A magyar nemzeti díszöltözet és a Népművészeti örökség és hagyományőrzés Magyarországon* címmel.

Az intézet egyik munkatársa évről évre zsűritag az országos népzenei versenyek és a Népművészet Ifjú Mestere címet odaítélő szakértői bizottságban, 2014-ben zsűritagként és felkészítő mesterként is részt vett a Duna televízió *Fölszállott a páva* vetélkedőjében.

Az intézet egyik tudományos tanácsadója Vargyas Lajos születésének centenáriumaéhoz kapcsolódóan tematikus különszámot állított össze a *Folkmagazin* számára *Akarjuk-e, hogy éljen a népdal? Vargyas Lajos művelődéspolitikai írásai* címmel (2014. XV. évf. IV. különszám, 76 p.). Az eseményhez kapcsolódóan konferenciát szervezett az MTA I. osztályán, amelyen rajta kívül az előadók között szerepelt az intézet egyik folklorista munkatársa is.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi kapcsolatai 2014-ben

Az MTA BTK NTI a hazai néprajzi kutatás meghatározó intézményeként arra törekszik, hogy összefogja a hazai etnográfiai vizsgálatokat.

A kutatóhely *Határok, határmentiség a Kárpát-medencében* címmel rendezett konferenciát a Néprajztudományi Intézet kiemelt fontosságú *Hármas határok vizsgálata Magyarország délnyugati, délkeleti és északkeleti térségében* elnevezésű OTKA-projektjéhez kapcsolódóan, célul tűzve az e témában végzett magyar kutatások integrálását, a vizsgálat elméleti kereteinek kiegészítését, illetve a kutatási terület tágabb térbeli kontextusba helyezését. A szervezők a határokkal, határmentiséggel és határmenti régiókkal foglalkozó magyarországi, romániai és szerbiai néprajzkutatók, antropológusok, összesen 17 előadó kutatási eredményét kívánták bemutatni, összevetni. A konferenciát nyitó blokk a társadalomtudományos határkutatások elméleti kereteit feszegette, majd a határon átívelő gazdasági, kulturális és társadalmi kapcsolatokat valamint mobilitást elemző esettanulmányok hangzottak el.

2014-ben 9 kutató végzett rendszeres oktatási tevékenységet a hazai felsőoktatásban az ELTE Néprajzi Intézetében, Belső-Ázsia Tanszékén és a Finnugor Tanszéken, a PTE Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszéken, a PTE Illyés Gyula Karának Társadalomtudományi Intézetében, az amerikai Council on International Educational Exchange Program (CIEE)

külföldi oktatási programjában és a Corvinus Egyetem International Study Programjában, a Szegedi Tudományegyetem BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékén, valamint a Sárospataki Református Teológiai Akadémián, illetve végzett szupervíziót a University of Cambridge Department of Social Anthropology több előadássorozatához kapcsolódóan.

Az MTA BTK NTI *Hármas határok vizsgálata Magyarország délnyugati, délkeleti és északkeleti térségében* OTKA-kutatócsoportja hatékony együttműködést valósított meg a néprajz szakos egyetemi hallgatókkal az ELTE BTK-n és a Szegedi Tudományegyetemen. A kutatás egyik intézeti kutatója az ELTE Néprajzi Intézetében kutatószemináriumot tartott *Hármas határ* címmel, és 14 diákkal végzett terepmunkát a délnyugati hármas határon. A Szegedi Tudományegyetem BA és MA hallgatóival pedig Makón végzett kutatást a projekt egy másik kutatója.

A néprajzi kutatás sajátossága a terepmunka, az intézet munkatársai több mint 600 napot töltöttek 2014-ben terepen, elsősorban Magyarországon és a határon túli magyar nyelvterületeken, ezen kívül szibériai, kaukázusi népek körében, valamint Kínában és Mongóliában. Az intézet nyolc ország (Kína, Lengyelország, Mongólia, Oroszország, Románia, Szerbia, Szlovénia, Ukrajna) akadémiai intézetével működik együtt bilaterális egyezmények alapján. Ennek keretében 11 kutató összesen 89 napot töltött az intézetben, illetve 9 kutató utazott ki, és kutatott 107 napot a partnerországban. Peregrinációs támogatással 12 kutató utazott 13 országba összesen 123 napra konferenciára, terepmunkára, szakmai partnerintézmények látogatására.

Az intézet kutatói nagy gyakorisággal vesznek részt más intézmények, különösen a Bölcsészettudományi Kutatóközpont más intézetei által kezdeményezett kutatásokban, interdiszciplináris konferenciákon. Az intézet igazgatója fontos részt vállalt az MTA BTK REFO500 kutatási projekt *Culture of Migration II.: Post-Confessional Era from the Nineteenth to the Twenty-First Century* konferenciájának szervezésében; az angol nyelvű, néprajzi szekció levezető elnöke az intézet Történeti-néprajzi Témacsoportjának vezetője volt és 4 előadója az intézet kutatója.

Az intézet két munkatársa felkért előadói voltak a Choreomundus Symposium (Erasmus Mundus Master Programme in Dance Knowledge, Practice, and Heritage) *Local Dance as Knowledge, Practice and Heritage* című nemzetközi konferenciájának.

2014-ben Erdélyi János születésének 200. évfordulója tiszteletére az MTA I. osztálya emlékülést rendezett. Az ülést az NTI akadémikus emeritus kutatóprofesszora elnökölte, aki nyitóelőadásában az Erdélyi életmű kutatástörténetéről adott összefoglalást. Az intézet egyik folklorista kutatója Erdélyi János meseértelmezéséről, illetve mesekiadásainak filológiai és textológiai kérdéseiről tartott előadást, tanulmánya meghívást kapott és meg is jelent az *Irodalomtudományi Közlemények* Erdélyi János emlékszámban.

A kutatóhely másik folkloristáját a *Riddle* szócikk megírására kérték fel a rangos *Encyclopaedia of Humor Studies* számára. (In Attardo, Salvatore (ed.): *Encyclopedia of Humor Studies*. Vol. 2. Los Angeles: Sage, 2014)

Az intézet kutatója a Tárkány Szücs Ernő Jogi Kultúrtörténeti és Jogi Néprajzi Kutatócsoport tagjaként egyik szervezője és előadója volt a *Tárkány Szücs Ernő jogi kultúrtörténeti és jogi néprajzi interdiszciplináris nemzetközi konferenciának*, amelyre megjelent a kutatócsoport

névadójának ünnepi kötete, amelyben Tárkány Szücs Ernő nemzetközi néprajztudományban betöltött szerepéről közölt tanulmányt.

Egy folklorista kutató *A 19. századi folklorisztika a nemzeteszme szolgálatában* című témával kapcsolódott a *Művészetek és tudomány a nemzetépítés szolgálatában a 19. századi Magyarországon* elnevezésű a BTK TTI által koordinált OTKA kutatáshoz. A projekt résztvevőjeként a tárgyévben két tudományos tanácskozáson adott elő, az egyik a tény és fikció kettősségének problémáját, illetve a 19. századi művészet és tudomány erre adott válaszait, a másik az irodalom intézményeinek létrejöttét és működését járta körül.

Az intézet két munkatársa tagja az MTA BTK Médiatudományi és Médiatörténeti Kutatócsoportjának. 2014 májusában a *Fejezetek az első világháború médiatörténetéből* címmel műhelykonferenciát tartottak.

2014-ben nagy lendületben zajlott a Fotótár anyagának és a leltárkönyvnek a digitalizálása az intézet adattárában a Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet, illetve a diplomás közmunkások (2014-ben összesen 12 munkatárs) foglalkoztatásának keretében, a feltöltött anyagokhoz az adattár vezetője magyarázó szakanyagokat készített.

Az intézet könyvtárának könyv- és CD-állománya 2014-ben 484 darabbal gyarapodott és 215 db külföldi és magyar folyóirattal. A könyvtár állománya a beszámolási év végén 45 278 leltári egység (könyv, folyóirat, különnyomat, CD, térkép stb.) volt, a könyvtár cserepartnerének száma 160. Cserébe, tiszteletpéldányként, ajándékként (konferenciákon, könyvgyűjtő akciók során) 650 kötetet adott az intézet saját kiadványaiból.

IV. A 2014-ben elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

KFB könyvpályázat:

- Cseh Fruzsina: *A kerékgyártó mesterség múltja Magyarországon*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 288 pp. (2014) és Szilágyi Miklós: *Zsákmányolók és zsákmányaik. Történeti néprajzi dolgozatok a vadászatról, vadfogásról és a természethasználás egyéb formáiról*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Intézet, 248 pp. (2014) A kötetek a Bati Anikó sorozatszerkesztésében megjelenő Életmód és Tradíció sorozat 12. és 13. köteteként jelentek meg. A szerződés témaszáma: KFB-063/2014,

A támogatás összege: 1 250 000 Ft

A tevékenység/feladat megvalósításának időtartama:

2014. január 1. – 2014. december 31.

- az Ethno-Lore, az MTA BTK NTI évkönyv XXXI. kötete megjelentetésére.

A szerződés témaszáma: KFB-010/2014

A támogatás összege: 700 000 Ft

A tevékenység/feladat megvalósításának időtartama:

2014. január 1. – 2014. december 31.

V. A 2014-ben megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Balogh Balázs (főszerk.) – Ispán Ágota (szerk.) – Magyar Zoltán (szerk.): *Ethno-Lore. Az MTA BTK Néprajztudományi Intézetének évkönyve XXXI.* Budapest: MTA BTK Néprajztudományi Intézet, 444. (2014) <http://real.mtak.hu/20921/>
2. Berta Péter: *Fogyasztás, hírnév, politika. Az erdélyi gábor romák presztízsgazdasága.* Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 712 + 16 oldal színes képmelléklet. (2014)
3. Babai Dániel – Molnár Ádám – Molnár Zsolt: „*Ahogy gondolja, úgy veszi hasznát*” *Hagyományos ökológiai tudás és gazdálkodás Gyimesben.* Budapest – Vácrátót: MTA BTK Néprajztudományi Intézet – MTA Ökológiai Kutatóközpont Botanikai és Ökológiai Intézet, 174. (2014)
4. Cseh Fruzsina: *A kerékgyártó mesterség múltja Magyarországon. /Életmód és Tradíció 13.* sorozatszerkesztő: Bági Anikó/ Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 288. (2014) <http://real.mtak.hu/18402/>
5. Fülemlé Ágnes: *Magyar Örökség Washingtonban – A 2013. évi Smithsonian Folklife Festival magyar programja – Hungarian Heritage: Roots to Revival The Hungarian Program of the 2013 Smithsonian Folklife Festival, Washington, D.C.* Fordító: Cselényi Zsuzsa, könyvdesigner: Kaszta Dénes; Budapest: Balassi Intézet – MTA Bölcsészettudományi Központ, 208 pp.+276 színes kép (2014)
6. Hoppál Mihály: *Mítosz és emlékezet.* Budapest: Magyar Vallástudományi Társaság – L'Harmattan Kiadó, 300. (2014)
7. Hoppál Mihály: *Ethnosemiotics. Approaches to the Study of Culture.* Budapest: Hungarian Association for Semiotic Studies, 220 pp.+ 161 kép (2014)
8. Magyar Zoltán: *Erdőháti népmondák.* Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 288 p. + 32 t. (2014)
9. Bági Anikó – Csoma Zsigmond (szerk.): *Középkori elemek a mai magyar anyagi kultúrában.* Budapest: Agroinform Kiadó, 249. (2014) <http://real.mtak.hu/20092/>
10. Tóth Vilmos – Nagy Károly Zsolt: *A salgótarjáni utcai zsidó temető.* Budapest: Nemzeti Örökség Intézete, 287. (2014)
11. Szilágyi Miklós: *Zsákmányolók és zsákmányaik. Történeti néprajzi dolgozatok a vadászatról, vadfogásról és a természethasznosítás egyéb formáiról. / Életmód és Tradíció 12.* sorozatszerkesztő: Bági Anikó/ Budapest: MTA Bölcsészettudományi Intézet, 248. (2014) <http://real.mtak.hu/18401/>
12. Domokos Mariann: Methodological Issues in Electronic Folklore. *Slovensky Narodopis*, 62: 2. 283–295. (2014) <http://www.uet.sav.sk/files/etno2-text-web-27-6.pdf>
13. Sántha István: Hungarian Witnesses of Infrastructure Construction in Manchuria (1877–1931): The Case of the Eastern Chinese Railway. *Inner Asia* (Brill), 16. 152–177. (2014)
14. Sz. Kristóf Ildikó: Local Access to Global Knowledge: Historia naturalis and Anthropology at the Jesuit University of Nagyszombat (Trnava), as Transmitted in its Almanacs (1676–1709). In Gábor Almási (ed.), *A Divided Hungary in Europe, vol. 1: Study Tours and Intellectual-Religious Relationships.* Newcastle: Cambridge Scholars, 201–228. (2014) https://www.worldcat.org/title/divided-hungary-in-europe-volume-1-networks-and-representations-1541-1699-volume-1-study-tours-and-intellectual-religious-relationships-exchanges-networks-and-representations-1541-1699-volume-1-study-tours-and-intellectual-religious-relationships/oclc/899205004&referer=brief_results

15. Berta Péter: Proprietary contest, business ethics and conflict management: A multi-sited commodity ethnography. In: Donald C. Wood (ed.): *Production, consumption, business and the economy: Structural ideals and moral realities.* /Research in Economic Anthropology 34./ Bingley: Emerald, 31–64. (2014)
<http://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/S0190-128120140000034000>
17. Babai D. – Molnár Zs.: Small-scale traditional management of highly species-rich grasslands in the Carpathians. *Agriculture, Ecosystem and Environment*, 182. 123–130. (2014) <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167880913002788>
18. Landgraf Ildikó: Lajos Kossuth in Hungarian folk narratives. In Povedák István (ed.), *Heroes and celebrities.* Szeged: SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 33–45. (2014) <http://real.mtak.hu/20402/>

MTA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

RÉGÉSZETI INTÉZET

1014 Budapest, Úri u. 49.; 1250 Budapest, Pf. 14

telefon: (1) 224 6700; fax: (1) 224 6719

e-mail: benko.elek@btk.mta.hu; honlap: www.archeo.mta.hu

I. A kutatóhely fő feladatai 2014-ben

Az MTA BTK Régészeti Intézet az egyetemes régészeti kutatás tudományos szempontjai és a magyarországi emlékanyagból fakadó feladatok mentén végzi munkáját. Támazskodik korábban indult, több éves projektekre és frissebb, 2013–2014-es kezdeményezésekre, részt vesz több tudományt átfogó kutatási programokban. A többi bölcsészettudományhoz hagyományosan sok szállal kapcsolódó régészetnek erősödött a természettudományi orientációja, a természettudományokhoz közelítő fejlesztések szempontjából 2014 különösen eredményes esztendő volt. Megújuló, elméleti és multidiszciplináris értelemben is színesedő kutatási irányait az intézet 2014 őszén a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából akadémiai rendezvényen mutatta be.

A Régészeti Intézet tevékenysége a régészeti korok csaknem teljes spektrumát felöleli, ezért fontos a szerteágazó témák nagyobb kutatási irányokba, nemzetközi háttérrel is rendelkező projektekbe történő koncentrálása, egyben a megfelelő egyensúly megtalálása a mind több projekt- és konferenciafelkérés, illetve a maradandó súlyú, esetenként jelentős együttműködésen alapuló, pályázati ciklusokon áthúzódó tudományos megvalósítások között. Kiemelt cél a *Magyarország Régészeti Topográfiaja* sorozat folytatása és digitális korszerűsítése, az örökségvédelemben érintett intézmények bevonásával. Akadémiai pályázatok segítségével megkezdődött az ehhez szükséges térinformatikai laboratórium kialakítása, miként a roncsolásmentes lelőhely-diagnosztikához szükséges eszközpark és laboratórium kiépítése is. Az Archeogenetikai Laboratóriumban kiteljesedett a kutatások spektruma; kiemelkedő lehetőséget jelent az Árpád-házhoz kapcsolódó, 2014-ben lebonyolított mintavétel partneri együttműködésben. Több vezető kutató tiszteletére is tanulmánykötet készült, amelyek egy-egy kutatási terület aktuális áttekintését is szolgálják. Az intézet 2014-ben is nyomatékosan törekedett arra, hogy fiatal munkatársai tudományos fokozatot szerezzenek (tíz futó PhD-programból kettő sikeres védelemmel zárult), egy munkatárs megszerezte az MTA doktora címet.

Tudományos eredményeit az intézet szerkesztésében megjelenő idegen nyelvű folyóiratban (*Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*) és monográfia sorozatban (*Varia Archaeologica Hungarica*) jelenteti meg. Saját idegen nyelvű évkönyve (*Antaeus*) elkészült új kötetének kiadását forráshiány miatt 2014-ben sem tudta közzétenni.

Az intézet 2014-ben is rendszeresen részt vett az egyetemi képzésekben és több doktori iskola munkájában.

A munkában érezhető nehézséget jelentett a kutatóközponti szervezet kialakulása nyomán nem várt mértékben megnövekedett bürokrácia, ami jelentős kutatói kapacitást vont el.

II. A 2014-ben elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

Ősrégészeti Témacsoport

Az újkőkori munkacsoport kutatásainak középpontjában a Balkán és Közép-Európa között átmeneti kulturális zónát képező Dél-Dunántúl komplexum tanulmányozása áll. A vizsgálatok egy hazai és négy nemzetközi projekt keretében folytak. Az Alsónyék–Bátaszéken feltárt európai jelentőségű lelőhelykomplexum tekintélyes mennyiségű alapadatának rendszerezése folyamatos és jól szervezett, több tudományterületet összekapcsoló munkát követel már évek óta, melyre OTKA-támogatással, a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központtal (MNM NÖK) kötött együttműködés keretében, a Deutsches Archäologisches Institut, Römisch-Germanische Kommission (RGK) részvételével kerül sor. Alsónyék–Bátaszék, valamint a Kárpát-medence nyugati részén található számos további lelőhely abszolút kronológiai keltezése a European Research Council (ERC) által támogatott, a Cardiffi Egyetem által koordinált európai kutatási programban valósul meg. Lezárult a Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG) támogatásával és a mainzi Johannes Gutenberg Egyetemmel közösen folytatott bioarcheológiai program, amelyben az intézet koordinálásával 685 Kárpát-medencei újkőkori csontvázból vett minta archeogenetikai, izotópgeokémiai és abszolút kronológiai módszerekkel való elemzése új távlatokat nyitott a térség és a korszak kutatásában. Egy új, szintén DFG kutatási projekt keretében az újkőkor élelemtermelési és táplálkozási szokásai vizsgálhatók természettudományos módszerekkel. A vizsgált időszak települési hálózatainak tanulmányozását az RGK munkatársaival együttműködésben végzett geofizikai felmérések tették lehetővé. Az eddigi dél-dunántúli kutatások folytatását és bővítését teszi lehetővé egy 2014-ben elnyert OTKA-projekt. A Kr. e. 5. évezredben Közép-Európa területén élt lengyeli kultúra népcsoportjai által készített és használt csiszolt kőfejszékéről és -buzogányokról monográfia jelent meg, előkészületben van két újabb kötet is.

A Kárpát-medence késő rézkori társadalmának elemzése kapcsán két monográfia készült el: OTKA-támogatással megjelent a Balatonöszöd-Temetői dűlő lelőhelyet bemutató angol nyelvű monográfia és jövőre kerül nyomdába a pilismarót-basaharci temető komplex feldolgozása.

A bronzkori munkacsoport OTKA-támogatással, régészeti és bioarcheológiai módszerekkel vizsgálja a Kr. e. 2500–1500 között a Kárpát-medencében élő és ideérkező népcsoportok vándorlásának és beolvadásának kérdéseit. Az MTA Wigner Fizikai Kutatóközponttal kialakított együttműködésen belül lehetőség nyílt a Kr. e. 3500 és 1500 között készült réz- és bronztárgyak vizsgálatára. A kelet felől az Alföldre érkező, kurgánok alá temetkező népesség egy lelőhelyét a Visegrádi Alap támogatásával megvalósuló nemzetközi projekt résztvevőjeként tarták fel. Bolyai Kutatási Ösztöndíj támogatásával folytatódott a bronzkor kialakulásának kutatása. Az intézet bronzkori településkutatási programjának keretében a közép-magyarországi régióban a Duna két oldalán a Benta völgyében és a kakucsi mikrorégióban folynak kutatások amerikai, lengyel és német partnerekkel, a Lengyel Kutatási Alap és a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) támogatásával. A régióban végzett terepbejárások, nagyfelületű geofizikai felmérések és talajtani fúrások alapján kiválasztott lelőhelyen feltárások is folytak Kakucs határában. A települési hálózatok tanulmányozása mellett kiemelt célkitűzés a bronzkori tájhasználat és társadalom rekonstruálása. Sikeres konferenciát szerveztek az ELTE Régészettudományi Intézetével közösen a „Bronzkor helyzete Magyarországon” címmel. A vonatkozó geodéziai és geomágneses felméréseket az intézmény egyre növekvő arányban saját eszközökkel végzi.

A vaskor kutatásában folyamatos az intézet sopron-krautackeri és regölyi régi ásatásainak nemzetközi együttműködésben megvalósuló feldolgozása.

Ókori és Népvándorlás Kori Régészeti Témacsoport

Hérodotosz aithiopiai elbeszéléseinek forráskritikai elemzését tartalmazó, az év folyamán megjelent monográfiában első ízben történik meg a hérodotoszi „adatok” szembesítése a modern nubiológia ismeretanyagával. A klasszika archeológia és a művészettörténet határterületén egy munkatárs a „mesterkéz-attribúció” módszerének háromdimenziós műalkotásokra történő adaptálásával azonosítja a szobrászmester(ek) egyéni sajátosságait, és OTKA-program keretében az olympiai Zeus-templom szobrainak 3D-szkenneléssel létrehozott virtuális 3D modelljeit elemzi. Az újszerű archeometriai megközelítés elismerését jelzi az év során általa megszervezett nemzetközi konferencia.

Két munkatárs nemzetközi projekt keretében folytatta a San Potitobeli (Olaszország) római császárkori villa leletanyagának feldolgozását. A római kerámia kutatása az elit életmódját (Aquincum) és a távolsági kereskedelem kapcsolatrendszerét (Savaria) világítja meg. Az intézet kutatóprofesszora munkacsoportot hozott létre a „Seuso-kincs”-ből megvásárolt edények feldolgozására. Egy munkatárs a kincs művészettörténeti elemzésével foglalkozik.

A Fekete-tenger térségének kereskedelmét nemzetközi program keretében kutató munkatárs OTKA-támogatással bekapcsolódott a bizánci kikötőváros, Sinópé régészeti feltárásába, a leletek feldolgozásába. Hosszú távú nemzetközi program keretében folyik a temetkezési szokások vizsgálata a késő antik Mediterraneum területén. A projekt kontrollanyagot szolgáltat a keresztény temetkezések kutatásához a kora középkori Kárpát-medence területén is. A témacsoport tagjai szerkesztik az intézet kutatóprofesszorának tiszteletére összeállított, a bizánci kutatások új eredményeit összefoglaló kötetet.

A budakalászi avar kori temetőben előkerült, kivételes minőségű késő antik korszó publikációja OTKA-támogatással megjelenés előtt áll. A szőládi langobard temető régészeti és bioarcheológiai vizsgálata nemzetközi együttműködésben folyik. Az embertani anyag genetikai és izotóp vizsgálatának eredményei már megjelentek, a kulturális viszonyokra, társadalmi tagozódásra vonatkozó kutatások folyamatban vannak. A temető csontanyaga egy új, nemzetközi genetikai modell-projekt tárgya lett. Elkészült az avarok és a helyi népesség együttéléséről, kulturális átalakulásáról, az avar hatalmi szervezet kiépüléséről szóló MTA doktori értekezés kézírata.

Az intézet kutatóprofesszora az Avar Kaganátus és Itália közötti kapcsolatokat elemzi, kronológiai módszerrel vizsgálva a kulturális csere formáit. Kutatócsoportjával nemzetközi OTKA-projekt indul az eurázsiai sztyeppevidéken és annak perifériáin élt kora középkori nomád népségeknek és kultúráknak a korabeli Európa civilizációival való kölcsönhatásainak vizsgálatára. Egy munkatárs avar kori fegyverekről írott doktori értekezésének publikációja küszöbön áll. Elkészült a „Magyarország hadtörténete” című kötetbe a népvándorlás kori fejezet. Megjelent a Monumenta Avarorum Archaeologica 10. kötete.

Az intézet kutatója az Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) Karoling-kort bemutató régészeti kiállításához kapcsolódóan monográfiát jelentetett meg a 9. század történetéről és régészetéről. A MNM szakembereivel közösen folyt a zalavári leletanyag feldolgozása, és a lelőhely ásatása. A korszak átfogó kutatására új OTKA-projekt indul.

Honfoglalás Kori, Középkori és Kora Újkori Régészeti Témacsoport

A témacsoport által vizsgált kérdések a honfoglalás korától a török kor végéig, illetve a kora újkorig terjednek, tág területi, tudományközi kitekintéssel.

A honfoglalás kori kutatások kiemelkedő vállalkozása a kor sírleleteit felölelő korpuszkiadások kiadása. Nemzetközi együttműködés keretében kötet készül a legkorábbi pénzzel, illetve kardmelléklettel keltezett honfoglalás kori temetkezésekről. A honfoglalás kori ornamentikát első ízben feldolgozó monográfia kiadása OTKA-támogatással folyik. OTKA-projekt keretében több kutató az avar kortól a késő Árpád-korig terjedő időszak (8–11. század) nagyberuházások során előkerült településmaradványait vizsgálja. A komplex elemzés az ország kiválasztott régióit érinti, különös hangsúllyal Hajdú-Bihar megyére és az ispáni központ Visegrád kora Árpád-kori emlékeire. Lezárult a székely rovásírás erdélyi emlékeinek helyszíni kutatása egy korpuszkiadás számára.

A középkori Magyarország központi régiójának királyi központjai, királyi alapítású egyházi intézményei kutatása keretében OTKA-támogatással folytatódott a Pilis-hegység térsége középkori emlékeinek vizsgálata (a pilisi monostor és a dömösi prépostság komplex feldolgozása, a Pilis középkori halastavainak geoarcheológiai és környezettörténeti vizsgálata). Az intézet részt vesz az Árpád-ház program tervezésében. Az „In medio regni Hungariae” című nagy terjedelmű tanulmánykötet szerkesztése lezárult. A témacsoport szerkesztésében, több tagjának tanulmányával tiszteleti kötet készül a középkori mesterségekről és műhelyekről. A kötet része a Kárpát-medence középkori és kora újkori régészetét szisztematikusan áttekintő publikációs sorozatnak. Elemzés született a középkori rezidenciák belső berendezéséről és lakáskultúrájáról. OTKA-program keretei között folytatódik Pest megye őskori és középkori földvárainak korpusz-jellegű összegyűjtése és feldolgozása.

A hódoltság kori, illetve kora újkori anyagi kultúra kutatása intézményközi együttműködésben érintette az egi és a csókakői várat (az utóbbiban dzsámi maradványainak feltárásával), a dél-dunántúli oszmán-török erődítéseket, a török kori Székesfehérvár régészeti emlékeit és Pápa mezőváros kora újkori kerámialeleteit. A Dráva-vidék középkori és török kori emléktanyagáról, régészeti és környezettörténeti kutatásáról tanulmánykötet készül.

A témacsoport több tagjának részvételével, több tudományág (történettudomány, régészet, geológia, biológia, környezet- és klímakutatás) együttműködésével a középkori Kárpát-medence környezettörténetének átfogó elemzésére törekvő OTKA-projekt indult, a magyar honfoglalás korától a kora újkorig terjedő időszakot vizsgálva.

Bioarcheológiai és Környezet-régészeti Témacsoport

A témacsoport széles kutatási spektrumot képvisel, önálló kutatási programok mellett állandó részese az intézmény számos projektjének.

Az Archeogenetikai Laboratórium munkájának fontos részét képezte az intézet és a mainzi egyetem közös, neolitikus mintákra épülő, DFG-programjának lezárása. A PhD doktori programját a mainzi laboratóriumban végző molekuláris biológus benyújtotta disszertációját, amelynek témájából az év folyamán több részletet is publikált. Vezetésével elkezdődött a laboratóriumi technológiák átállítása az új, genom szintű analízisek elvégzésére. Egy lengyel vendégkutató megkezdte egy 11. századi dél-lengyelországi temető genetikai vizsgálatát. Az SZTE Embertani Tanszék doktorandusza a bolzanói/bozeni laboratóriummal való

együttműködés keretében befejezte egy neolitikus sírcsoport molekuláris patológiai vizsgálatát, amely több mintában is megerősítette a TBC kórokozójának jelenlétét. Egy PhD-hallgató elkészítette a Nyitra-Sindolka lelőhelyről származó minták mtDNS-vizsgálatából származó első eredményeket közlő kéziratot. Folytatódtak a nemzetközi langobard-projekt mintavételei. A laboratórium munkatársai bekapcsolódtak az Árpád-ház genetikai kutatásának előkészületeibe, részt vettek a székesfehérvári bazilika csontmaradványainak mintavételében és elkezdték az I. Rákóczi Ferencnek, illetve Asztrik érseknek tulajdonított csontminták vizsgálatát. A laboratórium eszközparkját az MTA infrastrukturális pályázatának keretében sikerült továbbfejleszteni. Az intézmény új épületbe való költöztetésével összefüggő, összetett labortervezés lezárult.

A paleoantropológiai kutatások keretében folytatódott az alsónyéki késő neolitikus temetkezések adatfelvétele és befejeződött a lelőhely legkorábbi fázisának teljes körű embertani elemzése. Elkészült több, bronzkori lelőhelyek temetkezéseit tárgyaló kézirat, megjelent a genetikailag is igazolt Árpád-kori csonttani TBC megfigyelés publikációja. A témacsoport részt vállalt a langobard népesség nemzetközi szinten is jelentős bioarcheológiai kutatásában és a vonatkozó eredmények közlésében. Az intézet szakértői segítséget nyújtott továbbá igazságügyi eljárásokban.

Archeozoológiai kutatások folytak OTKA-program keretében, amelynek célja rézkori és bronzkori lelőhelyek állatsontleleteinek vizsgálata. OTKA-támogatással folytatódott Alsónyék–Bátaszék és Szólád állatsont leletanyagának elemzése és az újkőkori kutatócsoport nemzetközi abszolút kronológiai projektjében való közreműködés.

A környezetrégészeti kutatások az egyes témacsoportokban folyó munka szerves részét képezik. A pilisi kolostorok halastavainak kronológiai helyzetét talajfúrási minták analízisével sikerült pontosítani és sor került az alsónyék–bátaszéki kései neolitikus kagylóanyag vizsgálatára. További jelentős feladat volt az intézmény bronzkori mikrorégiós kutatásainak aktív támogatása és a német-magyar együttműködés keretében végzett roncsolásmentes lelőhely-felmérésekben való részvétel.

Az év folyamán az intézet felmérte a Magyarország Régészeti Topográfiaja sorozat digitális folytatásának lehetőségét és elkezdődött a térinformatikai és egyéb roncsolásmentes vizsgálati formák laborszintű fejlesztése. Szeptemberben kezdte meg fiatal kutatói munkáját egy régész-térinformatikus, aki az intézet topográfiai munkáiba is bekapcsolódott.

Dokumentációs és Műtárgyvédelmi Témacsoport

A Régészeti Intézet Adattára őrzi és fejleszti az intézet tudományos tevékenységét dokumentáló adatbázisokat. Több olyan kiemelkedő jelentőségű gyűjteményt is gondoz, amely a magyar és az egyetemes régészettudomány egészét szolgálja (térképtár, negyedmillió lelet fotói, leltárkönyv-másolatok, szakirodalmi adatgyűjtemény). A költözésre készülve a munkatársak felmérték a gyűjteményeket, beszerezték a szükséges csomagolóanyagokat, szállítóeszközöket és ütemterv készült a még papíralapú állomány szkennelésére. Nagy mennyiségű élő tudományos hagyaték került az adattárba, ami két OTKA-pályázat folytatását segíti. A munkatársak közreműködésével az intézeti átmenő raktárból számos leletegyüttest szállítottak vissza múzeumokba. Az adattár – külső megkeresésre is – folyamatos adatszolgáltatással segíti a megelőző ásatásokat és más közfeladatokat.

A grafikai műhely feladatai évről évre növekednek, ugyanis a teljes kutatói közösség számára készítenek nyomdakész illusztrációkat. A fotóműhelyben 5318 digitális felvétel készült.

A restaurátor műhelyben a zalavári Karoling-kori leletek restaurálása befejeződött; a tárgyak beépültek a MNM állandó kiállításába. Befejezés előtt áll az alsónyéki neolitikus temető edényeinek restaurálása, a sérülékeny, festett kerámia tisztítása nagyobb figyelmet, több munkaerőt igényelt. Közmunkások is sikerrel részt vettek a feladatban; voltak, akik a program letelte után is határozott időre az intézmény munkatársai maradtak.

Az MTA BTK Régészeti Intézet Könyvtára

A könyvtár nagy mennyiségű, csereként és egyéb úton beérkező dokumentummal gyarapodott. A csereállomány hat intézeti kiadvánnyal bővült: a *Varia Archaeologica Hungarica* 29. és 30., a *Castellum Pannonicum Pelsonense* 4. és 5., a Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 7., valamint a *Monumenta Avarorum Archaeologica* 10. köteteivel. Két, további, kivételes mennyiségű könyvállomány korábbi vásárlás nyomán, illetve hagyatékként került 2014-ben az intézetbe, feldolgozásuk megkezdődött.

A könyvtár hozzákezdett a költözés előkészítéséhez: az állomány felmérése és ezzel egyidejűleg a jövőbeni helyigény megállapítása mellett a leendő részlegek összeállítása és listázása is megkezdődött. Tovább fejlődött az informatikai háttér. A könyvtár online katalógusa csatlakozott a BTK közös adatbázisához.

b) Tudomány és társadalom

Az intézet kutatási projektjeinek megvalósítása mellett tudatosan részt vesz a tudományos közéletben, az örökségvédelemmel kapcsolatos közfeladatokban, a tudományos eredményeknek és a higgadt, tudományosan megalapozott értékelés etikájának terjesztésében a társadalom felé.

Az intézet munkatársai számos akadémiai testület és bizottság munkájában vesznek részt, ahol tudományterületek kapcsolódásán túlmenően tágabb, a társadalmat is érintő kérdésekben kell állást foglalni, miként azokban a zsűrikben is, ahol tudományos projektek társadalmi hasznosulását is mérlegelni kell. Társadalmi szempontból nagy jelentőségű a budai vár rekonstrukciójával és fejlesztésével foglalkozó Nemzeti Hauszmann Bizottság és a Seuso-munkabizottság, amelyek munkájában az intézet munkatársai ugyancsak részt vesznek.

Az intézet hagyományosan nagy figyelemmel követi nyomon a magyarországi régészeti örökség sorsát, részt vesz az Ásatási Bizottság munkájában, az örökségvédelemmel kapcsolatos jogalkotást megelőző egyeztetésekben (2014-ben a kulturális örökségvédelmi törvény módosításában), kutatási projektjei törekednek az elmúlt évtizedek nagy kiterjedésű feltárásai során múzeumokba került, felmérhetetlen mennyiségű és tudományos jelentőségű leletanyag folyamatos feldolgozására, a kutatási eredmények igényes, de érthető nyelvezetű közzétételére.

Az intézet nagy hangsúlyt fektet arra, hogy kutatásait a művelt laikus közönség is megismerje. Ennek érdekében megújult a honlapja és egy jellemzően fiatal, internetes tájékozódású érdeklődő réteg számára interaktív kapcsolattartást lehetővé tevő Facebook-oldalt is létesített. Az intézet rendezvényei nyilvánosak, Magyarországon megrendezett konferenciáit nagy társadalmi érdeklődés övezte. Munkatársai bekapcsolódtak a Magyar Régészet Napjának

nyilvános rendezvényeibe is, de ezen túlmenően is számos helyszínen tartottak ismeretterjesztő előadásokat, vállaltak szerepet aktuális kérdéseket feszegető rádió- és tv-műsorokban, internetes interjúkban, valamint kiállítások rendezésében. A munkatársak több olyan, szélesebb körű figyelemre igényt tartó munkát is írtak, amelyek a nemzettudat és honismeret gyarapodásához járulnak hozzá, a mostanában széles körben terjedő tévtanok tudományos igényű kritikájával.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi kapcsolatai 2014-ben

Az intézet összesen 9 nemzetközi, valamint 5 hazai tudományos rendezvényt szervezett önállóan, illetve együttműködő partnerekkel. A hazai rendezésű események közül országosan kiemelkedő jelentőségű volt az MTA Filozófiai és Történettudományok Osztályának tudományos ülése „Vándorlás, változás, kontinuitás – évezredek tanulságai a jövőnek” címmel a Magyar Tudomány Ünnepehez kapcsolódóan és a „Bronzkor kutatásának helyzete Magyarországon” című konferencia. A nemzetközi rendezvények közül szélesebb szakmai közönséget vonzottak az Európai Régészek Szövetségének (EAA) isztambuli éves gyűlésén az intézeti újkőkori és bronzkori kutatásokkal foglalkozó munkacsoportjainak tagjai által szervezett szekciók („Approaching Different Settlement Patterns between the Northern Balkans and Northwestern Europe in the Neolithic”, „Bayesian Chronologies for the European Neolithic”, „Bringing down the Iron Curtain: paradigmatic changes in research on the Bronze Age in Central and Eastern Europe”). További jelentős nemzetközi rendezvény volt a Römisch-Germanische Kommission-nal és a Römisch-Germanisches Zentralmuseum-mal közösen „Bioarchaeology and archaeology in Neolithic Europe: the Carpathian Basin” címmel Mainzban megrendezett műhelykonferencia. Az intézet munkatársai szakkurátorként vettek részt az MNM új, „A Kárpát-medence a Karoling-korban és a honfoglalás korában” című kiállításának megrendezésében.

Az intézet 17 külföldről érkezett és 1 hazai vendégkutatót fogadott hat hónapnál rövidebb időre. Egy külföldi kutató 6 hónapnál hosszabb idő töltött az intézményben. Az intézet munkatársai közül 5 kutató végzett külföldi szakmai munkát összesen 6 intézményben (Cseljabinszki Dél-Urali Egyetem; Freie Universität, Berlin; Mimar Sinan Egyetem, Isztambul; Permi Állami Egyetem; Römisch Germanisches Zentralmuseum, Mainz; University of Edinburgh). Két hazai intézményben dolgozott egy-egy szakembere vendégkutatóként (Déri Múzeum, Debrecen; Janus Pannonius Múzeum, Pécs).

Tizenegy kutató végez rendszeres felsőoktatási tevékenységet (Babeş–Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár; Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem; Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest; Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ, Szombathely; Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba; Pécsi Tudományegyetem; Szegedi Tudományegyetem), ők összesen 28 elméleti és 27 gyakorlati kurzust tartottak a 2013/14. tanév II. félévében és a 2014/15. tanév I. félévében. Doktori iskolákban törzstag, külső alapító tag 10 kutató. Az intézet 9 szakembere összesen 5 BA/BSc, 15 MA/MSc hallgató szakkolgozati témavezetője, valamint szintén témavezetőként járulnak hozzá 39 PhD-hallgató doktori disszertációjának elkészültéhez.

Egy kutatóprofesszort a Katalán Bölcsészeti Akadémia (Reial Acadèmia de Bones Lletres, Barcelona) levelező tagjává választotta.

IV. A 2014-ben elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

Újkőkori közösségek a Balkán és Közép-Európa érintkezési övezetében a Kr. e. 6. évezred második felében. / OTKA K 112366 / 2015.01.01–2018.12.31. / 27 928 000 Ft. A program célkitűzése a Közép-Európa és a Balkán közötti érintkezési zónát képező Délkelet-Dunántúl neolitikus megalapításának kutatása. A kiindulási alapot három nagy felületen feltárt település jelenti. A vizsgálatok egymással összevethető településtörténeti modelleket fognak eredményezni a terület földrajzilag és kulturálisan is eltérő pontjairól.

Bronzkori települések kutatása a Duna völgyében: Kakucs-Turján, Tárnok-Szőlőhegy. / NKA/3234/261 / 2014.07.01–2015.04.30. / 2 000 000 Ft. Az MTA BTK RI bronzkoros kutatócsoportja az elmúlt években a Duna Budapesttől délre fekvő völgyében folytatott kutatásokat. A Dunától nyugatra található Benta völgyi és a Dunától keletre található Kakucs mikrorégióban egyaránt a középső bronzkor időszakára keltezhető Vanya-kultúra települési viszonyait vizsgálják.

A múlt változó arcai az eurázsiai sztyeppén és annak periferiáin. / OTKA 113199 / 2015.01.01–2017.12.31. / 32 749 000 Ft. A projekt az eurázsiai sztyeppevidéken és annak periferiáin élt kora középkori nomád népségeket és kultúrákat a korabeli Európa civilizációival való kölcsönhatásait vizsgálja. Foglalkozik az ethnicitás kérdésével, a nomadizmus sokféleségével és e kora középkori népeknek a modern korban átpolitizált kezelésmódjával is. A kutatás alapkérdése a nomádok és letelepültek közötti kölcsönhatás, interakció, így a projekt az európai értékrenden kívüli sztyeppe társadalmak akkulturációját, az alkalmazkodáshoz való képességeket, illetve ezek hiányát vizsgálja.

Hatalom és kultúra a Kárpát-medencében a korai középkorban. / OTKA K 111853 / 2015.01.01–2018.12.31. / 64 992 000 Ft. A kora középkor kulturális hagyományát a régészet hagyományos módszereinek és eszközeinek alkalmazásával sokféleképpen vizsgálták, majd a különböző természettudományos vizsgálati módszereket is alkalmazó értékeléseknek köszönhetően fontos részeredmények születtek. A program célja annak a bonyolult viszonyrendszernek a komplex vizsgálata, hogy milyen módjai, megjelenési formái vannak a hatalom és kultúra találkozásainak, és ezek hogyan változtak.

A középkori Kárpát-medence környezettörténete. / OTKA K 112318 / 2014. 09. 01–2018. 08. 31. / 66 658 000 Ft. A pályázat több tudományág (történettudomány, régészet, geológia, biológia, környezet- és klímakutatás) együttműködésével a középkori Kárpát-medence környezettörténetének átfogó elemzésére törekszik, saját, releváns kutatási eredmények alapján, figyelembe véve a Kárpát-medence erőteljes mozaikosságát. A projekt keretében a kutatócsoport a Kárpát-medence egy-egy megfelelően kiválasztott teszt-területén végez intenzív kutatásokat és feldolgozásokat (középkori klímátörténet, vízhasznosítási, vízszabályozási problémák, a kultúrnövények, valamint a háziállatfajok eredete és fajtamegoszlása, erdőirtások, kertkultúra stb.)

Nagy felbontású, roncsolásmentes felületi diagnosztika, mintavétel és 3D képkészítés régészeti leleteken. / „INFRA 2014” MTA infrastrukturális fejlesztési pályázata / 2014.01.15–2015.06.30. / 76 000 000 Ft. Nagy felbontású, roncsolásmentes felületi diagnosztikai labor kiépítése. Megtörtént a diagnosztikai műszerek és mintavételi eszközök tesztelése, elindult a röntgenberendezés üzemeltetéséhez szükséges hatósági eljárás.

Régészeti lelőhely diagnosztikát és lelőhelyelemzést támogató műszerek, kutatói munkát támogató szoftverek beszerzése. / MTA Kutatási infrastruktúra-fejlesztési pályázata / 2014.11.15–2015.06.30. / 25 000 000 Ft. A műszerek és szoftverek beszerzése folyamatban van, a műszerek a régészeti lelőhelyek roncsolásmentes kutatását, a szoftverek a térinformatikai laboratórium kiépítését, valamint az Archeogenetikai laboratórium technológiai fejlesztését, megújítását szolgálják.

V. A 2014-ben megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Horváth T.: The prehistoric settlement at Balatonőszöd–Temetői-dűlő. The Middle Copper Age, the Late Copper Age and Early Bronze Age Occupation. *Varia Archaeologica Hungarica* 29. Budapest: MTA BTK Régészeti Intézet, Archaeolingua (2014). ISBN 978-963-9911-54-3 REAL-link: Szerzői jogi akadályok miatt jelenleg nem létezik.
2. Szőke B. M.: The Carolingian Age in the Carpathian Basin: Permanent Exhibition of the Hungarian National Museum. Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum, 141. (2014) ISBN: 978 615 5209 17 8 REAL-link: <http://real.mtak.hu/id/eprint/20927>
3. Török L.: Herodotus in Nubia. *Mnemosyne Supplements. History and Archaeology of Classical Antiquity* Vol. 368. Leiden–Boston: Brill, 163. (2014) ISBN 978-90-04-26913-2 (hardback), ISBN 978-90-04-27388-7 (e-book) REAL-link: Szerzői jogi akadályok miatt jelenleg nem létezik.
4. Zalai-Gaál I., Grisse A., Osztás A., Köhler K.: Die durchbohrten Steingeräte des südtransdanubischen Neolithikums (5. Jahrtausend v. Chr.) *Varia Archaeologica Hungarica* 30. Budapest: Archaeolingua, 185. (2014) ISBN 978-963-9911-59-8 REAL-link: Szerzői jogi akadályok miatt jelenleg nem létezik.
5. Kreiter A., Riebe D. J., Parkinson W. A., Pető Á., Tóth M., Pánczél, P., Bánffy E.: Unique in its chaîne opératoire, unique in its symbolism: undressing a figurine from the 6th Millennium BC Körös culture, Hungary. *Journal of Archaeological Science* 44 (2014) 136–147. REAL-link: Szerzői jogi akadályok miatt jelenleg nem létezik.
6. Benkő E.: *Reginam occidere* In Bárány A., Dreska G., Szovák K. (szerk.), *Arcana tabularii. Tanulmányok Solymosi László tiszteletére. II. kötet.* Budapest–Debrecen: Kapitális Kft. (2014) ISBN: 978-963-473-759-9 REAL-link: <http://real.mtak.hu/id/eprint/209286>
7. Benkő E.: Gertrúd királyné sírja a pilisi ciszterci monostorban. In: Majorossy J. (szerk.): *Egy történelmi gyilkosság margójára. Merániai Gertrúd emlékezete, 1213–2013.* Szentendre: Ferenczy Múzeum, 173–188. (2014) ISBN: 978-963-9590-77-9 REAL-link: Szerzői jogi akadályok miatt jelenleg nem létezik.
8. Bíró Á.: Methodological considerations on the archaeology of rigid, reflex, composite bows of Eurasia in the pre-Mongol period. *Acta Militaria Mediaevalia IX* (Kraków-Rzeszów-Sanok). 2013. 7–38. REAL-link: Szerzői jogi akadályok miatt jelenleg nem létezik.
9. Bollók Á.: Bellerophon and Crucifixion? A brief note on late antique circular box brooches from Pannonia. In O. Heinrich-Tamáská, P. Straub (Hrsg.), *Mensch, Siedlung und Landschaft im Wechsel der Jahrtausende am Balaton / People, Settlement and Landscape on Lake Balaton over the Millennia. Castellum Pannonicum Pelsonense* 4. Budapest–Leipzig–Keszthely–Rahden/Westf.: Verlag Marie Leidorf GmbH 259–279. (2014) REAL-link: <http://real.mtak.hu/id/eprint/20842>

10. Kiss V., Kulcsár G., V. Szabó G., Váczi G. (szerk.): A bronzkor kutatásának helyzete Magyarországon. A 2014. december 17–18-án rendezett konferencia előadásainak kivonatai / State of the Hungarian Bronze Age Research. Abstracts of the conference papers held between 17th and 18th of December 2014. Budapest 2014. ISBN 978-963-9627-89-5 Konferenciakiadvány. REAL-link: Feltöltése folyamatban.
11. Kolláth Á.: 16–19. századi kerámiatípusok Pápán. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 2010–2013 (2013) 151–181. ISSN: 0231-133X REAL-link: <http://real.mtak.hu/id/eprint/10957>
12. Kovács Gy., Bartosiewicz L., Éder K., Gál E., Miklós Zs., Rózsás M., Tóth J. A., Zatykó Cs.: Medieval and Ottoman Period (14th–17th c.) archaeology in the Drava river region, Hungary. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 65, 155–168. (2014) ISSN: 0001-5210 (Print); 1588-2551 (Online) REAL-link: Szerzői jogi akadályok miatt jelenleg nem létezik.
13. Kovács Gy., Rózsás, M.: Kora újkori cseréppipák a Dráva vidékéről. Egység és regionalitás, kereskedelem (Early-modern-age clay tobacco pipes from the river Drava region. Uniformity, regionality, trade). *Archaeologiai Értesítő* 139, 239–259. (2014) ISSN: 0003-8032 (Print); 1589-486X (Online) REAL-link: Szerzői jogi akadályok miatt jelenleg nem létezik.
14. Langó P.: A honfoglaló magyarok régészeti kutatásának története. In Sudár B., Petkes Zs. (szerk.), *A honfoglalók viselete*. Budapest: Helikon kiadó, 13–26. (2014) ISBN: 9789632276250 REAL-link: Szerzői jogi akadályok miatt jelenleg nem létezik.
15. Merva Sz.: The Analysis of Pottery from the 10th–11th-century Graves in the Carpathian Basin. In L. Doncheva-Petkova, Cs. Balogh, A. Türk (szerk.), *Avars, Bulgars and Magyars on the Middle and Lower Danube*. Sofia–Piliscsaba: Archaeolingua Alapítvány, 197–262. (2014) ISBN: 978-963-9911-55-0 REAL-link: <http://real.mtak.hu/id/eprint/20923>
16. Alt K. W., Knipper C., Peters D., Müller W., Maurer A-F., Kollig I., Müller C., Karimnia, S., Brandt G., Roth C., Rosner M., Mende B., Schöne B. R., Vida T., von Freeden U.: Lombards on the move – An integrative study of the Migration Period cemetery of Szólád, Hungary. *PLOS ONE* 11,9 1–14. (2014) <http://www.plosone.org/article/fetchObject.action?uri=info:doi/10.1371/journal.pone.0110793&representation=PDF> REAL-link: <http://real.mtak.hu/id/eprint/20932>
17. Szécsényi-Nagy A., Keerl V., Jakucs J., Brandt G., Bánffy E., Alt K. W.: Ancient DNA Evidence for a Homogeneous Maternal Gene Pool in Sixth Millennium cal BC Hungary and the Central European LBK. In A. Whittle, P. Bickle (szerk.), *Early Farmers. The view from Archaeology and Science*. Oxford: Oxford University Press, 71–94. (2014) ISBN 978-0-19-726575-8 REAL-link: Szerzői jogi akadályok miatt jelenleg nem létezik.
18. Szécsényi-Nagy A., Brandt G., Keerl V., Jakucs J., Haak, W., Moeller-Rieker S., Köhler K., Mende B. G., Fecher M., Oross K., Marton T., Osztás A., Kiss V., Pálfi Gy., Molnár E., Sebők K., Czene A., Paluch T., Šlaus M., Novak M., Pećina-Šlaus N., Ósz B., Voicsek V., Somogyi K., Tóth G., Kromer B., Bánffy E., Alt K.W.: Tracing the genetic origin of Europe's first farmers reveals insights into their social organization. Available on bioRxiv. <http://dx.doi.org/10.1101/008664>
19. Takács, M.: Die ungarische Staatsgründung als Modellwechsel und/oder möglicher Akkulturationsprozess. Die Aussagekraft der archäologischen Funde und Befunde. In R.

Härtel (kiadó), *Akkulturation im Mittelalter. Ostfildern*: Jan ThorbeckeVerlag 165–205. (2014) ISBN: 978-3-7995-6878-4 REAL-link: <http://real.mtak.hu/id/eprint/20941>

20. Zalai-Gaál I., Osztás A., Somogyi K.: Zur relativen Chronologie der Lengyel-Kultur im Westlichen Karpatenbecken. Präliminarien zur Bayesischen Analyse. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 65, 285–334. (2014) ISSN: 0001-5210 (Print); 1588–2551 (Online) REAL-link: Szerzői jogi akadályok miatt jelenleg nem létezik.

MTA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT

TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET

1014 Budapest, Országház u. 30.; 1250 Budapest, Pf. 9

telefon: (1) 224 6755; fax: (1) 224 6756

e-mail: tti.titkarsag@btk.mta.hu; honlap: www.tti.btk.mta.hu

I. A kutatóhely fő feladatai 2014-ben

A 2012. január 1-jén érvénybe lépett akadémiai szervezeti átalakítás és intézeti igazgatóváltás eredményeként 2014-ben, az előző évhez hasonlóan, a folyamatosság és a változás egyszerre jellemezte az intézet működését. A *korábbi eredményekre építve* így az intézet 2014-ben is az alapvető kézikönyvek készítését, az államalapítástól 1990-ig terjedő időszak egyetemes történeti összefüggésekbe ágyazott magyar történetére vonatkozó alap kutatások végzését (különös figyelemmel a forráskiadásra), az eredmények szakszerű, széles körű (külföldi és hazai) publikálását és a magyar társadalom történeti gondolkodásának formálását tekintette legfontosabb feladatainak. Az intézet e feladatokat azzal teljesíti, hogy hosszú távra tervezett alap kutatásokat végez és biztosítja az infrastruktúrát a kutatási eredmények gyors és magas színvonalú publikálásának elősegítéséhez. Rendezvényei (intézeti előadások, műhelytanácskozások, fiatal kutatók fóruma) a folyamatban lévő és lezárt kutatásokról szóló beszámolókkal és műhelyvitákkal, újonnan megjelent művek bemutatásával, kisebb és nagyobb konferenciákkal járulnak hozzá e feladatok ellátásához. Hagyományainak megfelelően az intézet biztosítja a magyarországi központi történettudományi intézmények és folyóiratok (MTA Történettudományi Bizottsága, Magyar Történelmi Társulat, Századok, Történelmi Szemle, Világtörténet, The Hungarian Historical Review) működésének infrastrukturális hátterét és a szakma nemzetközi intézményeivel való kapcsolattartást.

Az év folyamán egyre inkább láthatóvá vált *változtatás* fontos eleme az, hogy az egyéni kutatások mellett nagyobb hangsúlyt kapott a csoportos, projektkeretekben végzett munka. A projektek a történettudomány nagy nemzetközi témáihoz illeszkednek, és megvalósításukhoz egyre több a magyar és nemzetközi pályázatokon elnyert forrás. A legsikeresebb projekt a *Lendület*-pályázat keretében a magyar politikatörténetben különös fontosságú uralkodókoronázások és a Szent Korona históriájával kapcsolatos 2012-ben indult kutatás. Az év során különösen sok energiát fordítottak az idegen nyelvű (angol, francia, német, olasz, horvát, szerb, szlovák) publikációkra, így új angol nyelvű szakmai folyóiratuk 4 kötetét tették közzé.

Az intézet lényeges célkitűzése társadalmi súlyának növelése és a nyilvános történelem (public history) szakavatott befolyásolása. Ennek elsődleges eszköze az internet és az intézeti honlap, amely 2012-ben megújult és azóta naprakészen frissül. Nem csupán az intézetben zajló kutatókról és kutatásokról, hanem konferenciákról és a nemzetközi, valamint a hazai történetírást foglalkoztató aktuális kérdésekről is tudósít. Az intézet vezető szerepet vállalt a kormány Árpád-ház Programjának előkészítésében.

II. A 2014-ben elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

A *Középkori Témacsoport* tagjai angol nyelvű monográfiát publikáltak a szlavóniai Körös megye nemesi társadalmának késő középkori történetéről. A középkori Szlavónia története a

magyar történetírásban soha nem tartozott az intenzíven kutatott területek közé, annak ellenére, hogy forrásadottságai viszonylag kedvezőek. A nagyjából helyi szlávok (szlavónok) által lakott terület a középkori Magyar Királyság részeként Közép-Európa és a mediterrán világ határvidékén feküdt, ami sajátosan egyéni fejlődést alapozott meg. Az igen széles körű forrásfeltárással alapozott kötet a magyar középkor kutatásában nagy hagyományokkal rendelkező társadalomtörténeti szempontokat állítja elemzéseinek középpontjába, ezért a magyar és a horvát mellett az osztrák, olasz, szlovén és bosznia-hercegovinai történetírás figyelmére is számot tarthat. A Zsigmond király sienai tartózkodásáról készített monográfia a középkori politikatörténet ezen kevésbé ismert rövid epizódját a teljesség igényével dolgozta fel: az olvasó nyomon követheti a kor nagypolitikai játszmáit, egyúttal azonban a középkori életmód- és művelődéstörténet számos jelenségével is megismerkedhet a kivételesen szerencsés forrásadottságoknak köszönhetően. Kismonográfiát publikáltak egy méltatlanul elfelejtett székely személyiségről, aki pedig a kor fontos háttérszereplője volt, abból a fajtából, akik ritkán kerülnek reflektorfénybe, ellenben a kormányzat hétköznapi munkája nem képzelhető el nélkülük. Monografikus igényű tanulmánykötetet publikáltak Nagyváradon Bihar megye kora Árpád-kori történetéről. A témacsoport nagyobb, hosszabb távú projektjeinek megvalósítása (az archontológiai program, az Erdélyi Okmánytár következő, IV. kötete, az 1505. évi bécsi fejedelmi találkozók forrásainak és történetének feltárását célzó kutatás) során is több publikációt tettek közzé.

A Kora Újkori Témacsoport hosszú távú projektje Bél Mátyás 18. századi történeti–földrajzi–államismereti műve, a „Notitia” kritikai kiadása. Ehhez kapcsolódva egy historiográfiai tanulmánykötet és számos forráskritikai tanulmány jelent meg. A tanulmánykötet jelentősége, hogy 1975 óta ez az első komolyabb összegzés a kora újkori magyarországi történetírásról. A kötet szerzői az irodalomtörténet, politika- és vallástörténet terén az elmúlt évtizedekben elért jelentősebb eredmények, valamint a témához felhasználható újabban publikált források felhasználásával tekintették át a 16–18. századi hazai történetírás műveit. A tanulmányok a legfrissebb európai eszmetörténeti és historiográfiai szakirodalommal való összevetést sem nélkülözik.

A francia forradalmi és a napóleoni háborúk kora (1792–1815) politika-, társadalom- és hadtörténetéről számos eddig ismeretlen információt összegez egy az év során megjelent, sokéves alapkutatásra építő monográfia a császári-királyi huszárság törzstiszti karáról. Több tanulmányt publikáltak Firenze és Magyarország 16–17. századi kapcsolatairól és egy évtizedek óta nem művelt szakmai kutatási területről, a 16–17. századi erdélyi nemesérbányászatról, a korabeli bányaigazgatás kormányzati struktúrájáról. A témacsoport számos tagja publikált a kora újkori Erdély történetéről, ezen belül leginkább a fejedelemség államiságának sajátosságairól, a nyugatra és keletre (Oszmán Birodalom, Moldva, Havasalföld) irányuló külpolitikai kapcsolatokról, jogtörténetről, a kormányzati politikáról, a román-magyar együttélés változásairól.

A témacsoporton belül az utóbbi években egyre élénkülő egyháztörténeti kutatások is folynak, amelyek főként a 17–18. századi rekatolizáció történetével foglalkoznak. Az e tárgyban született jelentősebb magyar és német nyelvű publikációk témái: Carlo Caraffa bécsi nuncius az 1622. évi soproni országgyűlésen, a szentszéki diplomácia és Magyarország a harmincéves háború első időszakában, a Jászság és az egri egyházmegye történetének a rekatolizációval kapcsolatos mozzanatai.

Értékes publikációkat eredményezett a Szepességben a 15–17. század folyamán született városi krónikák, feljegyzések történeti, művelődéstörténeti szempontú feltárása is.

A témacsoportban zajló nagy hagyományú oszmanisztikai kutatások eredménye a hódoltsági Magyarországon létezett dzsámik és mecsetek rendkívül kiterjedt forrásfeltáráson alapuló, az egész kutatási terület számára alapvető kézikönyvül szolgáló, kismonográfiával bevezetett adattára. Igen sok alapkutatói eredményt tesz közzé az oszmán-török hatalom szerkezetéről és a magyar-török érintkezésekről szóló tanulmánykötet is. A kora újkori kutatóműhellyel együttműködő külső szerző publikálta az intézet kiadásában a 16. század második felében zajló délnyugat-dunántúli oszmán terjeszkedést vizsgáló monográfiát.

A témacsoport munkájához kapcsolódik az intézet *Lendület Szent Korona Kutatócsoport* tevékenysége. Tagjai 2014-ben tovább folytatták levéltári és múzeumi alapkutatásaikat számos magyarországi intézményben és több európai ország (Ausztria, Francia-, Olasz- és Spanyolország, Szlovákia) gyűjteményeiben. Legfontosabb kutatási eredményeik: a Bethlen Gábor Emlékév (2013) folytatásaként a magyar korona Bethlen általi birtoklásának (1619–1622) részletes feltérképezése, legfőbb felségjelvényünk eddig szinte teljesen ismeretlen soproni tartózkodásainak és az 1663–1664. évi nagy török háború idején lezajlott kalandjának, valamint a Szent Korona legkorábbi (16. század közepi) hiteles ábrázolása keletkezéstörténetének kismonográfia terjedelmű feltárása. Friss eredményeikről közel félszáz előadásban számoltak be – Párizstól és Londontól kezdve Spanyol- és Németországon, Bécsen és Prágán át Kolozsvárig és különböző magyarországi műhelyekig. Emellett szerepet vállaltak nagyszabású hazai és külföldi kiállítások szervezésében. Ezek közül kiemelkedik a székesfehérvári „István, a szent király” című kiállítás és a magyar koronázási érmek bemutatása a pozsonyi várban, valamint a kiállítások katalógusainak összeállítása. A Kutatócsoport kötetet publikált a 16–18. századi magyarországi történetírásról, valamint a Szent Korona soproni emlékhelyeiről. Az utóbbi kismonográfia Sopront is visszaemelte koronázó városaink sorába. A Kutatócsoport tagjai számos magyar, angol, német, francia, szlovák, orosz nyelvű tudományos közleményt is publikáltak.

Több, sokéves alapkutatások eredményeit összefoglaló könyvet tettek közzé az *újkori témacsoport* tagjai. Az egyik terjedelmes monográfia a reformkortól az első világháborúig terjedő időszakban elemzi a zsidók vallásváltását Magyarországon. A témakörrel más európai nemzetek vonatkozásában sem foglalkoztak még ilyen mélységben. Így várható a munka eredményei iránti nemzetközi érdeklődés, ugyanúgy, mint a Balkán-félsziget társadalmainak 19–20. századi történetét az európai és helyi gazdasági folyamatokba beágyazó, két kötetre tervezett nagymonográfia iránt. A szintézis év folyamán megjelent első kötete számos új szempontot felvetve tárgyalja a Balkán és az európai régiók közötti különbségek okait és természetét, valamint Bulgária gazdaság- és társadalomtörténetét a 18. század utolsó éveitől a II. világháború végéig.

A témacsoportban OTKA-pályázat segíti az intenzív 19. századi nacionalizmus-kutatást. Eredményeket összegezett a nemzetépítést szolgáló nacionalizmust tárgyaló két, összesen 20 előadót mozgósító konferencia. A tény és fikció kapcsolatának témájában rendezett tanácskozás fő eredménye volt a tudomány és művészet közötti átjárás, a „szabad határok” kérdésének konkrét példákon át való megvilágítása. Az antikvitás és a nacionalizmus kapcsolatáról tartott műhelykonferencia fő tanulsága az volt, hogy az ókor nem jelentéktelen referenciaként hatott a modern közösségtudat formálására is. A témacsoport tagjainak számos közleménye közül különösen nagy visszhangot keltett a struktúra és a történelmi esemény bonyolult viszonyát elemző angol nyelvű publikáció egy Németországban publikált tanulmánykötetben.

Az év kommemorációs témái közül elsősorban az első világháború kirobbanásának százéves évfordulója teremtett alkalmat munkatársaiknak publikációkra, tudományos előadásokra és közszereplésre. Intézeti munkatárs állította össze a Magyar Tudomány 2014. novemberi számában az I. világháborúról szóló blokkot.

A *Horthy-korszak* történetével foglalkozó *témacsoport*ban PhD-disszertációként megvédett monográfia készült a Horthy-kultusz történetéről, második kiadásban jelent meg az itt készült eddigi legátfogóbb Horthy-életrajz. Az intézet publikálta „A történelemhamisítás és politikai propaganda. Illés Béla elmeszüleményei a magyar szabadságküzdelmek orosz támogatásáról” című, a ma oly elterjedt emlékezetpolitikai vitákhoz is kapcsolható monográfiát.

A Holokauszt 70. évfordulójának évében a témacsoport vonatkozó tanulmányai közül kiemelkedők az 1941. évi kamenyec podolszki tömegmészárlással kapcsolatos, nemzetközi együttműködés eredményeként közzétett írások. Sajtóbeszélgetésen összegezték az 1944. évvel kapcsolatos eredményeiket. Több tanulmányban, tudománynpszerűsítő írásban, rádiós és televíziós műsorban, valamint az október 15-i kiugrási kísérlet évfordulóján szervezett sajtóbeszélgetésen összegezték az 1944. évvel kapcsolatos eredményeiket.

A két világháború közötti korszak diplomáciatörténettel foglalkozó munkatársak a magyar revíziós külpolitika nagyhatalmi összefüggéseit, a szomszéd országokkal kialakult kisebbségpolitikai és határviták rendezésére irányuló magyar törekvésekkel kapcsolatos kutatások eredményeit összegezték. Két munkatárs is részt vett a Horthy-korszak meghatározó miniszterelnökének, gróf Bethlen István életének és politikai pályafutásának átfogó értékelését elvégző kötet megírásában. Közel ezer hazai és külföldi forrás összegyűjtésével, adatbázisba rendezésével. Sikeresen zárult a „The Life and Political Role of János Esterházy in Archival and Press Sources” című kutatás, amelyet a Visegrádi Alap támogatott. A csoport tagjai harmincnál több külföldi nemzetközi (nyugat-európai, amerikai, japán, oroszországi stb.) konferencián tartottak előadást a Horthy-korszak történetének kérdéseiről.

A Külügyminisztérium kérésére a csoport tagjai elkészítették az 1920–1931 közötti nemzetközi segélyakció keretében Magyarországról indított „gyermekvonatokkal” kapcsolatos szakanyag előtanulmányait a témakör magyarországi levéltárakban, könyvtárakban található legfontosabb forrásairól, szakirodalmáról. A magyarországi katolikus, református és evangélikus egyház, illetve a Magyar Vöröskereszt és az Országos Magyar Gyermekvédő Liga korabeli tevékenységének adatait, a kérdés eddigi szakirodalmi feldolgozásait sikerült részletesen feltárniuk.

A *Jelenkor-történeti Témacsoport* tagjainak fő kutatási területe Magyarország, Kelet-Közép-Európa és a nemzetközi kapcsolatok második világháború utáni története. Kutatásaik középpontjában 2014-ben is két nagy témakör állt: a nemzetközi kapcsolatok és az 1945 utáni, különösen a Kádár-korszak társadalomtörténete. A kutatás nemzetközi kiterjesztése céljából 2013-ban rendezett nemzetközi konferencia („Memory of Everyday Collaboration with the Communist Regimes in Eastern Europe”) eredményeire is épített angol nyelvű tanulmánykötetük a Berghahn kiadónál áll megjelenés előtt. Az ebbe a körbe tartozó nemzetközi tematikájú tanulmányok másik része a *The Hungarian Historical Review* 2015/1-es tematikus számában jelenik meg a témacsoport egyik tagjának szerkesztésében.

Megjelent a témacsoport kollaborációs kutatásának eddigi eredményeit összegző tanulmánykötet „Az ügynök arcai. Mindennapi kollaboráció és ügynökkérdés” címen, amely

a szakmán túl is nagy visszhangot váltott ki. A kötet a nemzetközi összehasonlításon túl arra keresi a választ, hogyan kapcsolható egymáshoz a társadalom és mindennapok, valamint az ún. titkosszolgálati akták története. Egyik fontos eredménye, hogy leszámol az „ügynökvadász” beszédmóddal, egyúttal a téma kutatásában meghonosítja a társadalomtudományi és nemzetközi összehasonlító módszertant.

A témacsoport eredményei közül kiemelkedik a „Fabricating Authenticity in Soviet Hungary. The Afterlife of the First Hungarian Soviet Republic in the Age of State Socialism” című monográfia, amelynek magyar változata is megjelent. A könyv egy Kádár-kori forráscsoporton keresztül arra keresi a választ, hogy mi tett elvont történeti értelmezéseket hitelessé a Kádár-korszakban.

A témacsoport másik fontos eredménye, hogy 2014 őszén magyarul is megjelent az a Kelet-Közép-Európa huszadik századi történetét összehasonlító szintézis, amely a maga nemében egyedülálló a magyar könyvpiacra, így hamar könyvsikerré is vált („A várva várt Nyugat. Kelet-Európa története 1944-től napjainkig”). A könyv nem csupán régióink huszadik századi történetét hasonlítja össze a nyugati fejlődéssel a második világháborútól az ezredfordulóig, hanem számos kérdést visszavezet a Kelet-Európa fogalom születésének körülményeire. A témacsoport egy új kutatójával a lengyel összehasonlító kutatás irányába is nyitni tudott. Az ő szerkesztésében jelent meg a „Lengyel, magyar ’két jó barát’. A magyar–lengyel kapcsolatok dokumentumai, 1957–1987” című forráskiadvány, amely a közeljövőben lengyelül is napvilágot lát. A közzétett, összesen több mint százhusz lengyel és magyar levéltári forrás jelentősen növeli ismereteinket a két ország közösnek determinált politikai útvjáról és kapcsolatairól.

A nemzetközi kapcsolatok kutatása terén a témacsoport egyik tagja véglegesítette a második világháború és hidegháború lezárása közötti időszak amerikai-magyar kapcsolatait vizsgáló monográfiáját, amely a közeljövőben jelenik meg az Indiana University Pressnél. Ugyanazon szerző Magyarország 1945–1956 közötti szerepét vizsgáló tanulmánya kiemelkedő fejezete annak a tanulmánykötetnek, amely a The Harvard Cold War Studies Book Series „Imposing, Making and Tearing Open the Iron Curtain: The Cold War in East-Central Europe, 1945–1989” című kötetében jelent meg 2014-ben.

Az intézet nemzetközileg elismert Kína-szakértője tanulmánykötetet szerkesztett Kína nemzetközi kapcsolatairól, amely „New Sources, New Findings: the Relationships between China, the Soviet Union and Eastern Europe” címen jelent meg Pekingben kínai és angol nyelven.

A *Tudománytörténeti Témacsoport* legfontosabb eredménye egy 2009 óta OTKA támogatással zajló projekt lezárása volt: a 85 év terjedelmű adattár a magyar történettudomány történetéhez 610 történész tudományos életrajzát, valamint 117 történettudományi intézmény bemutatását tartalmazza. Elkészült két tanulmánygyűjtemény kézirat, az egyik címe „Történettudomány a megszállás idején 1945–1990” (41 szerzői ív), a másik pedig 10 tanulmányban tekinti át a magyar történelem legfontosabb korszakainak historiográfiáját (45 szerzői ív). Folytatták a „Magyar történettudomány határokon belül és kívül” című konferenciasorozatukat: hazai és határokon kívüli magyar szakemberek a levéltárügy és a történettudomány viszonyáról nagy szakmai visszhangot kiváltva értekeztek.

Az *Egyháztörténeti Kutatócsoport* az elnyert és 2016 közepéig futó programban a 18–20. századi nemzeti, egyháztartományi, egyházmegyei zsinatok és a katolikus nagygyűlések

feldolgozását tűzte ki célul. Lezárult a kalocsai és az esztergomi főegyházmegye anyagainak, valamint az 1858-as esztergomi, 1863-as és az 1941-es kalocsai zsinat feldolgozása. 1643 után újabb nemzeti zsinatra 1822-ben került sor. A készülő forráskiadás bevezető tanulmányát is megalapozó elemzés megjelent nyomtatásban. A program keretében megrendezték második műhelykonferenciájukat. Az előadásokat „Katolikus zsinatok és nagygyűlések Magyarországon a 16–20. században” címmel publikálták. A 2014. szeptember 20-án Bécsben megrendezett „Konzil und Fürst” című konferencián (Universität Wien, Institut für Historische Theologie) az MTA BTK zsinatkutató csoportja volt a „díszvendég”, mert a magyarországi zsinatkutatás eredményeinek bemutatása állt a központban.

Kiemelendő az intézet új angol nyelvű folyóiratával kapcsolatos tevékenység. A *The Hungarian Historical Review* (az *Acta Historica Academiae Scientiarum Hungaricae* című folyóirat 2012-ben indult új folyama) az egyetlen olyan folyóirat, amely kifejezetten magyar történelemmel foglalkozik angol nyelven, évente négy lapszámban. Ezáltal elérhetővé teszi a nemzetközi tudományos világ számára a magyar történettudomány legújabb eredményeit, olyan magyar és nemzetközi kutatásoknak biztosít fórumot, amelyek érthetőbbé teszik a magyar és közép-európai történelem mélyebb összefüggéseit. A folyóirat élénkíti a párbeszédet a térségünkkel foglalkozó hazai és külföldi kutatók között. A lapban megjelenő cikkek a nyomdai megjelenés után fél évvel a folyóirat honlapjáról (www.hunghist.org) ingyenesen letölthetők. A recenziók azonnal, megjelenéskor bekerülnek a nemzetközi www.recensio.net online adatbázisba (ennek aloldala: <http://www.recensio.net/rezensionen/zeitschriften/hungarian-historical-review/hungarian-historical-review>), ahonnan ingyenesen letölthetők. A cikkek – szerződés alapján – megjelenés után egy évvel elérhetők a rangos JSTOR és EBSCO nemzetközi adatbázisokból is. A cikkeket az MTA intézményeiben, a partnerintézményekben, a nagyobb magyar egyetemeken és levéltárakban dolgozók számára azonnal hozzáférhetővé teszik a www.hunghist.org honlapon keresztül IP-cím alapon.

Az intézet *tudományos információs* témacsoportja az intézet (és részben a kutatóközpont) tudományos kiadványait, folyóiratait gondozza, végzi e munkák olvasószerkesztését, korrektúrázását, tördelését, azaz teljes nyomdai előkészítést, valamint a nyomtatás munkáinak szervezését és a megjelent kötetek terjesztését. A témacsoport feladatköréhez tartozik az intézet rendezvényeihez kapcsolódó kisnyomtatványok (meghívók, szórólapok, névtáblák stb.) elkészítése (2014-ben 47 darab meghívó grafikai tervezését végezte el a témacsoport), valamint az MTA BTK, az MTA BTK TTI magyar és angol nyelvű honlapjának, illetve a *The Hungarian Historical Review* angol nyelvű honlapjának gondozása, szerkesztése, technikai kezelése is munkatársaikra hárul (naponta megújulnak az öt honlap tartalmi, köztük külön figyelemfelhívó hírként közlik pl. az új kiadványok adatait, a munkatársak szerepléseit, az előadások, konferenciák, előadások, folyóiratok anyagait). (A honlapok címei: <http://www.btk.mta.hu>; <http://www.tti.btk.mta.hu/>, <http://www.tti.btk.mta.hu/en/>; <http://www.hunghist.org>.) Az intézetben rendezett előadásokról és konferenciákról a témacsoport munkatársai készítenek összefoglalókat, illetve képillusztrációkat a honlapokra.

A témacsoport végezte 34 könyv, illetve folyóirat-szám nyomdai előkészítését, nyomdatechnikai gondozását. Az intézeti sorozatok (a 2012-ben indított „Magyar Történelmi Emlékek” alsorozatai) részeként 2014-ben 12 kötet jelent meg a témacsoport tagjainak gondozásában. Sorozaton kívül jelent meg az év végén az egyik nagy érdeklődésre számot tartó kiadványuk: „Ezt köztünk! Isten áldja!” Széchenyi István válogatott levelei”, amelynek teljes nyomdai előkészítését szintén a témacsoport végezte.

A folyóirat-szerkesztőségek és a témacsoport együttes munkáját dicsérik a 2014-ben is megjelentetett Történelmi Szemle, Világtörténet és The Hungarian Historical Review című folyóirataink 1–4. számai. Így összesen 12 folyóirat számot gondozott a témacsoport. Elvégezték a folyóiratok archiválását és a folyóirat-támogatási feltételek szerint a honlapon hozzáférhetővé tették cikkeiket.

b) Tudomány és társadalom

Az intézetben folyó alap kutatások eredményei hozzájárultak a magyar közvélemény napjainkban foglalkoztató történelmi kérdések megismeréséhez és széles körű megismertetéséhez az őskortól a Kádár-korszakig. Az intézet munkatársai kutatómunkájuk mellett ez év során is jelentős mértékben vették ki részüket a szakmainál szélesebb közvéleményt foglalkoztató történelmi kérdések tisztázására irányuló ismeretterjesztő tevékenységből. E tevékenység egyik eredménye a „Dicsőséges századok 1301–1526” c. kötet, amely az egyik legnehezebb műfaj, a gyerekeknek szóló ismeretterjesztés révén járul hozzá a tudományosan megalapozott nemzeti önismeret kialakításához. Ezen túlmenően az intézet tagjai jelentős számú ismeretterjesztő írást publikáltak, ill. előadást tartottak 2014 folyamán, gyakran határon túli magyar közösségek felkérésének téve eleget, s emellett gyakran foglalkoztatott szakértők a Magyar Rádió „Regényes történelem” c. műsorában. Az intézet egyik munkatársa a Vidékfejlesztési Minisztérium Földrajzinév-bizottságának tagjaként tevékenykedik.

Oroszlánrészt vállalt az intézet a kormány által kezdeményezett, 2038-ig szóló Árpád-ház Program kidolgozásában. Az intézet vezetője lett az Operatív Testület elnöke, több munkatársa pedig az érintett szakterületek terveinek összehangolását irányította.

Az intézet több vidéki város önkormányzatával együttműködési szerződést kötött, amelyek értelmében közös konferenciák szervezésével, helyi kutatások támogatásával és hosszú távú kulturális projekteken való részvétellel segíti a regionális területfejlesztést és kulturális emlékhelyek szakmailag megalapozott létesítését vagy modernizálását ((Balatonfüred, Szombathely, Székesfehérvár).

A társadalmat megszólító intézeti tevékenységek közül ebben az esztendőben mindenekelőtt a Jagelló- és Zrínyi-konferenciák, az első világháború kitörésének 100. évfordulójához kapcsolódó előadások, a Holokauszt 70. évfordulójáról megemlékező három konferencia emelkedtek ki. Különösen nagy társadalmi figyelem kíséri *Lendület*-kutatócsoportjuk munkáját. A beszámolási évben harmadszor került fel az Origo internetes portál címlapjára, egy nap alatt több mint 30 000 ember olvashatott eredményeikről. A MNO.hu is több beszámolót közölt a kutatócsoportról, de számos TV-felvétel is született a kutatócsoport tudományos felfedezéseiről. A köztársasági elnök felkérésére elvégezték történelmi zászlóink használatának tudományos vizsgálatát.

Intézeti munkatárs kezdeményezte az MTA május 13-i rendkívül nagy társadalmi visszhangot kiváltott „Történelmi emlékezet és történettudomány” c. konferenciáját.

A munkatársak többsége televízió- és rádióműsorok rendszeres szereplője, és számos ismeretterjesztő előadással is szerepet vállalt a kutatási eredmények népszerűsítésében mind idehaza, mind a határon túli magyarság körében, Béctől Léván és Nagyváradon át Kolozsvárig. A Moszkvában és Rómában dolgozó intézeti munkatársak szintén fontos szerepet játszanak a magyar tudomány és kultúra hatékony nemzetközi képviseletében. A

társadalmat intenzíven foglalkoztató jelenkor-történeti témákat elemző konferenciáikról is számos híradás jelent meg. Különös figyelmet keltett a kommunista rendszerekkel folytatott mindennapi kollaboráció kérdéskörének szentelt rendezvény.

A jelenkortörténet iránti fokozott érdeklődés miatt e témákkal foglalkozó munkatársakat gyakran hívják a magyar televíziók és rádiók tudományos-ismeretterjesztő és közéleti műsoraiba. Rendszeresen nyilatkoznak történelmi kérdésekről a legolvasottabb napilapoknak, hetilapoknak és online-portáloknak.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi kapcsolatai 2014-ben

Az intézet feladatának tartja, hogy áttekintéssel rendelkezék a magyar történetkutatás egészéről, elősegítse a különböző műhelyek közötti eszmecserét, infrastruktúrájával és teljes szellemi kapacitásával támogassa a szakma országos szervezetei: az MTA Történettudományi Bizottsága, a Magyar Történelmi Társulat és az akadémiai történész vegyes bizottságok munkáját, összefogja és szervezze a történész világkongresszusok magyar részvételét. Az intézet ezért szoros kapcsolatot tart fenn valamennyi jelentős magyarországi történettudományi kutatóhellyel.

Az intézet átlagosan havi négy-öt, különböző típusú szakmai rendezvényt szervez. Legrangosabb az *Intézeti előadások* sorozata, melynek keretében 2014-ben 5 intézeti és 5 külföldi (angol, amerikai, francia, lengyel) szakember szerepelt. Különösen nagy szakmai visszhangra talált a neves amerikai történész, Anne Applebaum előadása az egész világon gyors sikert aratott Kelet-Európa 1944–1956 közötti történetét bemutató könyvéről, Georges-Henri Soutou párizsi professzor áttekintése Franciaország első világháború alatti és utáni politikájáról, valamint a Harmadik Birodalom egyik legnevesebb kutatója, a cambridge-i Richard J. Evans szereplése. A munkatársak rendkívül sok bel- és külföldi konferencián adtak elő. A saját vagy részben saját rendezésű események közül különösen sikeres volt a horvát–magyar közös múlt kérdéseivel foglalkozó nemzetközi konferencia, a konstanzi zsinat emlékezetére Debrecenben szervezett konferencia, valamint a Jagelló-kort érintő új kutatási eredményekről beszámoló konferencia. Nemzetközi konferenciát szerveztek a szentgotthárdi csata és a vasvári béke 350. évfordulója alkalmából. A munkatársak jelentős részt vállaltak a Zrínyi Miklós halálának 350. évfordulója alkalmából a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeummal és a Nemzeti Közszerzői Egyetemen közösen megrendezett „Határok fölött – Nemzetközi tudományos konferencia Zrínyi Miklós halálának 350. évfordulóján” című nemzetközi tudományos konferencia megszervezésében, amelyen szakmai előadást is többen tartottak. Nemzetközi részvétellel zajlott a kora újkori témacsoport által a Dózsa-féle felkelés 500. évfordulóján szervezett konferencia „Peasant Uprisings in Late Medieval and Early Modern Europe” címmel. A hazai centenáriumi rendezvényeken kívül munkatársaik Bécsben, Belgrádban, Moszkvában tartottak előadást az első világháborúról. Meghatározó szerepet játszottak az évforduló legjelentősebb nemzetközi tudományos rendezvénye, a szarajevói „The Great War: Regional Approaches and Global Contexts” című, 20 országból 150 szakértőt mozgósító konferencián, ahol a bevezető előadást munkatársuk kommentálta. Budapesten az intézet szervezte a világ legjelentősebb oszmanisztikai szakmai szervezetének (CIEPO) konferenciáját. A földkerekség minden részéről mintegy 160 oszmanista vett részt a tanácskozáson, amelynek fő témái a következők voltak: politikai, etnikai és vallási átalakulás Anatóliában a 11–13. században; oszmán hadtörténet; etnikai és kulturális akkulturáció, vallásváltások, konfesszionizmus és autonómiák a birodalomban; Európa és az oszmánok kapcsolatai; központi és tartományi elitek, nomádok és félnomádok; irodalom, művészet,

építészet és tudomány az oszmán identitásépítés szolgálatában. A rengeteg visszajelzés szerint ez volt az eddigi legjobb és legjobban szervezett CIEPO-konferencia. Jól dokumentálható pozitív szakmai visszhangra talált jelenkortörténészeik szereplése a témacsoportjuk és a lengyel Nemzeti Emlékezet Intézet által Poznanban rendezett „Új nézőpontok a kommunista korszak történetének kutatásában” című nemzetközi konferencia. A konferencia két szekciója is szorosan kapcsolódott a titkosszolgálatok társadalomtörténeti kutatásához, egyúttal szélesebb kontextusba, a szocialista korszak összehasonlító társadalomtörténetébe helyezte a témakört.

Jól látható az intézet jelenléte az Anjou-kutatásban, több kutatójuk hangadóként vett részt az École française de Rome, az Agence Nationale de la Recherche és a Seconda Università di Napoli által rendezett nápolyi nemzetközi konferencián. Együttműködés épült ki a Nantes-i Egyetem CRHIA kutatóközpontjával, amellyel együttműködési szerződést kötöttek, főlelevenítették a kapcsolatot a párizsi Sorbonne IV. Egyetem történészeivel, elkészült a „Histoire, économie & société” c. folyóiratnak a magyar kora újkor történetével foglalkozó száma. Felvették a kapcsolatot a madridi Autonóma egyetem történeti intézetével is, e kapcsolat révén egyik munkatársuk tagja lett a 2013-ban létrehozott nemzetközi kutatócsoportnak: „Red de Investigación: La facción española. Las relaciones de la Casa de Austria a través de grupos informales”; (alapító/támogató intézmények: Marie Curie Action; Deutsches Historisches Institut in Rom; Instituto Universitario la Corte en Europa). Egyik munkatársuk az USA-ban, Londonban, Oxfordban, Firenzében és Velencében tartott előadásokat az észak-itáliai városállamok és Magyarország késő középkori és kora újkori kereskedelmi kapcsolatairól. Az Egyesült Államokban a kelet-európai Holokausztról egyetemi kurzust tartó kollégájuk több európai országban is tartott a témához kapcsolódó előadást. Egyik Balkán-szakértőjük Nagojában a Japán–Magyar Balkán-kutató Csoport konferenciáján Macedónia két világháború közötti történetéről beszélt, majd a szapporói Hokkaido Egyetem Szláv Központjában „Régiók Jugoszláviában a két világháború között” címmel mutatta be kutatási eredményeit. A közös kínai–magyar hidegháború-történeti kutatások keretében Budapesten jártak a Kínai Társadalomtudományi Akadémia képviselői, akikkel megállapodtak a további együttműködésről. Egyik munkatársuk szervezi a 2015-ös történész világtudományi kongresszus egyik várostörténeti (ST4: „Urban villagers”) szekcióját, amely iránt a beérkező absztraktok alapján nagy érdeklődés érzékelhető.

Meg kell említeni végül a munkatársak hazai és külföldi folyóirat-szerkesztőségekben kifejtett aktív tevékenységét. A legfontosabb szerkesztőbizottsági vagy szerkesztőségi tagságok nemzetközi lapoknál: *Austrian History Yearbook*, *Archivum Ottomanicum*, *Časopis Matice moravske*, *Dimensioni e Problemi della Ricerca Storica*, *Ekonomika i ekohistorija*, *The Hungarian Historical Review*, *Review of Croatian History*, *Journal of Turkish Studies*, *Opera historica*, *Osmanlı Araştırmaları*, *Podravina*, *Scrinia Slavonica*, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti*, *Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, *Zeitschrift für internationale Freimaurerforschung*. A hazai folyóiratok közül említendő: *Acta Orientalia*, *Hadtörténelmi Közlemények*, *Keletkutatás*, *Lymbus*, *Rubicon*, *Múlt-kor*, *Századok*, *BUKSZ*, *Történelmi Szemle*, *Turul*, *Urbs Várostörténeti Évkönyv*, *Világtörténet*, *Korall*, *Tanulmányok Budapest Múltjából* c. évkönyv stb. A kutatók hazai (pl. L'Harmattan, A múlt ösvényén) és külföldi könyvsorozatok (pl. Berlin, Edition Ungarische Geschichte) sorozatszerkesztőiként szintén növelik az intézet nemzetközi tudományos beágyazottságát.

A munkatársak tanulmányai és könyvfejezetei jelentős részben vezető európai és hazai folyóiratokban láttak napvilágot, így például a cambridge-i *Journal of Ecclesiastical History*, a római *Rivista di Studi Ungheresi*, a francia *Revue d'histoire diplomatique*, az örmény kutatások egyik vezető fóruma, a *Haigazian Armenological Review*, *Galéria: Ročenka*

Slovenskej národnej galérie v Bratislave, Hungarian Studies, Metropolitan Museum Journal, Revue historique des armes, illetve Aetas, Fons: Forráskutatás és Történeti Segédtudományok, Hadtörténelmi Közlemények, Keletkutatás, Korunk, Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, Magyar Sion, Öt kontinens, Soproni Szemle, Történelmi Szemle, Századok, Világtörténet, The Hungarian Historical Review. Ugyanez igaz a könyvfejezetekre és gyűjteményes kötetekre is. Többen publikáltak angolul a neves Brill kiadó, a német Böhlau–Oldenbourg konzorcium, a Franz Steiner és LIT Verlag kötetében, a Törökországban vezető szakmai fórumnak számító The Isis Press, a szlovákiai Pro Historia kiadványaiban.

Az intézet munkatársai hazai és nemzetközi (bilaterális) tudományos testület tagjaiként és vezetőiként, kuratóriumokban (European Science Foundation, EURIAS, Imre Kertész Kolleg, Jena, GWZO, Lipcse, Romanian Research Council) és tudományos tanácsokban is dolgoznak. Többen tagjai az MTA Történettudományi Bizottságának és akadémiai történész vegyes bizottságoknak (magyar–bolgár, magyar–szerb, magyar–szlovák, magyar–török stb.). A Magyar Történelmi Társulat főtítkára és több vezetője az intézet munkatársa. Rendszeresen segítik a külföldi magyar kulturális intézeteket tanácsadással és előadók küldésével.

Munkatársaik folyamatosan oktatnak valamennyi jelentős magyarországi egyetemen, több doktori iskolában vesznek részt, külön megállapodás keretében működnek közre az ELTE BTK történelem államvizsgáin; opponensként, bizottsági tagként dolgoznak a tudományos minősítés fórumain és a hazai tudományos pályázatok elbírálásában, az OTKA, TÁMOP, Nemzeti Kiválóság Program, az Akkreditációs Bizottság és a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj tisztségviselőiként és szakértőiként. Egy munkatársuk a komáromi Selye János Egyetemen, két munkatársuk az Egyesült Államokban oktatott.

Egyik kollégájuk Szily Kálmán-díjban részesült, egy másik a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjét kapta, munkatársuk látja el az OTKA Történettudomány–Tudomány- és Technikatörténet zsűri elnöki tiszttét, nyugdíjba vonult munkatársuk pedig a Holokauszt Dokumentációs Központ kuratóriumi elnöki feladatait.

IV. A 2014-ben elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

Az OTKA támogatását a 2014. évben nemzetközi kutatócsoport nyerte el egy az „Anjou-dinasztia országainak 13–15. századi hatalmi elitjé”-t összehasonlító társadalom- és kormányzattörténeti megközelítésben vizsgáló kutatómunkára (K111049 – 30,679 M Ft). A programban részt vevő kutatók azonos szempontok szerint, egy közös adatbázisba gyűjtik az összes egykor Anjouk uralma alatti országok összes tisztségviselőjének adatait, amelyet együttműködve, közös szempontok alapján dolgoznak fel. A program tíz intézmény – École Française de Rome, Université de Saint-Étienne, Université d’Angers, Université de Moncton, Université d’Aix-Marseille, Université de Nice, Seconda università di Napoli, Università di Bergamo, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete – kutatóinak, valamint az adatbázis számítógépes tárolását, hozzáférését biztosító UMR LIRIS, INSA de Lyon számítástechnikai szakembereinek az együttműködésével jött létre.

Az alábbi tevékenységekre nyertek még támogatást:

A magyar katolikus püspökkari tanácskozások történetének kutatására és az 1945–1948 közötti jegyzőkönyvei kiadására (PUB-F113469 – 610 E Ft);

A „Kollektivizálás és állami erőszak” c. tanulmánykötet megjelentetésére (PUB-K113345 – 303 E Ft);

Az „Egy globális humanitárius akció hétköznapijai”. A magyar menekültek segélyezésének szervezésére létrehozott Koordinációs Bizottság összefoglaló jegyzőkönyvei (Genf, 1956. november 13.–1957. október 29.) kiadására (PUB-F 111030 – 300 E Ft). (<http://www.tti.hu/on-line-kiadvanyok/148-on-line-kiadvanyok/1375-egy-globalis-humanitarius-akcio-hetkoznapjai.html>);

A „Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába” c. nagyszabású kutatási segédkönyvsorozat kiadása (PUB-K 113579 – 1,237 M Ft).

A „Politikai kultúrák és válságkezelések a poszt-sztálini korszakban (1953–1968). Kelet-közép-európai összehasonlító vizsgálat” c. program megvalósítására (PD105866 – 5,12 M Ft). A kutatás célja a poszt-sztálini korszakban Magyarország, Lengyelország és Csehszlovákia kommunista berendezkedéseiben bekövetkezett változások és állandóságok átfogó összehasonlító kutatása.

A „Kelet-közép-európai nacionalizmusok az első világháború éveiben” c. kutatási programra (K113004 – 20,702 M Ft), amely az első világháború időtartama alatt az ideológiai, területi és politikai programok nemzet- és államépítésben betöltött szerepét vizsgálja.

A Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium támogatta a 2014-ben megrendezett magyar-horvát történeti konferenciát (IX-14/5/1/2014 – 2 M Ft). Az MTA BTK Történettudományi Intézet, a Horvát Történettudományi Intézet, a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia Történettudományi Intézete közös konferenciája a „A magyar–horvát együttélés fordulópontjai: intézmények, társadalom, gazdaság, kultúra” címet viselte.

Az NKA támogatta a Zrínyi Miklós halálának 350. évfordulója alkalmából a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeummal, a Nemzeti Közszerződés Egyetemmel együtt megrendezett „Határok fölött – Nemzetközi tudományos konferencia Zrínyi Miklós halálának 350. évfordulóján” című nemzetközi tudományos konferenciát (3808/02084 – 800 E Ft).

Az NKA támogatta Tóth Ferenc: „Egy magyar származású diplomata Kelet-Európában a 18. század második felében. Francois baron de Tott (1733–1793) életpályája” című kötetének kiadását (4337/01479, 300 E Ft).

Az NKA rendszeresen megjelenő folyóiratokat és könyvkiadásokat támogatott a 2014. évben (The Hungarian Historical Review, 3341/00093 – 2 M Ft; Világtörténet 3341/00091 – 1 M Ft; Történelmi Szemle, 3341/00092 – 1,6 M Ft).

V. A 2014-ben megjelent jelentősebb tudományos publikációk

1. Apor Péter: *Fabricating Authenticity in Soviet Hungary: The Afterlife of the First Hungarian Soviet Republic in the Age of State Socialism* London; New York: Anthem Press, 228. (2014) <http://real.mtak.hu/18962/>; <http://www.anthempress.com/fabricating-authenticity-in-soviet-hungary>
2. Balogh Margit: *Kardinal József Mindszenty: Ein Leben zwischen kommunistischer Diktatur und Kaltem Krieg*. Berlin: OEZ Verlag, 671. (2014.)
3. Borhi László: *Hungary's Role in the Soviet Bloc, 1945-1956*. In Mark Kramer, Vít Smetana (szerk.), *Imposing, Making and Tearing Open the Iron Curtain: The Cold War in East-Central Europe, 1945-1989*. New York: Lexington Books, 2013. 87-99. (The Harvard

- Cold War Studies Book Series) (megjelent 2014-ben) Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet, 228. (2014)
4. Stefano Bottoni: A várva várt Nyugat: Kelet-Európa története 1944-től napjainkig Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet, 364. (2014) <http://real.mtak.hu/18968/>
 5. Cieger András: Interests and Strategies: An Investigation of the Political Elite of Sub-Carpathian Region in the Age of Dualism (1867-1918). In Pál, Judit – Popovici, Vlad (eds.), *Elites and Politics in Central and Eastern Europe (1848-1918)*. Wien: Peter Lang, 191-210.(2014)
<http://www.peterlang.com/index.cfm?event=cmp.ccc.seitenstruktur.detailseiten&seitentyp=produkt&pk=79203&concordeid=264939>
 6. Csákó Judit: A Magyar–lengyel Krónika és a hazai elbeszélő hagyomány. *Századok* 148. 289–334. (2014)
 7. Demeter Gábor: A Balkán és az Oszmán Birodalom I. Gazdasági és társadalmi átalakulások a 18. század végétől a 20. század közepéig. Általános rész és Bulgária. Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet, 767. (2014) <http://real.mtak.hu/15516/>
 8. Demeter Gábor – Csaplár Degovics Krisztián: Social Conflicts, Changing Identities and Everyday Strategies of Survival in Macedonia on the Eve of Ottoman Central Power (1903-1912). *Hungarian Historical Review*, 609-650. (2014)/3 <http://real.mtak.hu/15522/>
 9. E. Kovács Péter: Zsigmond király Sienában. Budapest: Corvina, 308. (2014) <http://real.mtak.hu/21223/>
 10. Fodor Pál: Szülejmán Szultántól Jókai Mórig. Tanulmányok az oszmán-török hatalom szerkezetéről és a magyar–török érintkezésekről. Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet, 448. (2014)
 11. Fónagy Zoltán: Bosznia-Hercegovina integrációja az okkupáció után: Hatalmpolitika és modernizáció a közös minisztertanácsi jegyzőkönyvek tükrében. *Történelmi Szemle*, 27–60. (2014)/ 1
 12. Gyáni Gábor: Historical Event and Structure, and Their Relationship. In Zoltán Kulcsár-Szabó, Csongor Lőrincz (Hg.), *Signaturen des Geschehens. Ereignisse zwischen Öffentlichkeit und Latenz*. Transcript, Bielefeld, 391-411. (2014)
 13. Gyáni Gábor: Image and Reality of a Splitting Country: The Case of Hungary. In Włodzimierz Borodziej, Stanislav Holubec, Joachim von Puttkamer (eds.), *Mastery and Lost Illusions. Space and Time in the Modernization of Eastern Europe*. De Gruyter, Oldenbourg, 53-70. (2014)
 14. Janek István: The Issue of Hungarian-Slovak Diplomatic Connections in the Hungarian Parliament in 1939-1940. *Prague Papers on the History of International Relations*. 128-141. (2014) 2
 15. Horváth Richárd: Voievodul transilvănean Ștefan Bátori și frontul turcesc între 1479 și pacea din anul 1483. In *Banatica* 24: II. Istorie. Cluj-Napoca: Editura Mega, 289–307. (2014) <http://real.mtak.hu/18852/>
 16. Horváth Sándor (szerk.) *Az ügynök arcai: Mindennapi kollaboráció és ügynökkérdés*. Budapest: Libri Kiadó, 460. (2014)
 17. Huang Lifu, Vámos Péter, Li Rui (szerk.) *新史料、新发现：中国与苏东关系 New Sources, New Findings: the Relationships between China, the Soviet Union and Eastern Europe* Beijing: Chinese Academy of Social Sciences Press, 469. (2014)

18. Kármán Gábor: Turks Reconsidered: Jakab Harsányi Nagy's Changing Image of the Ottoman. In Firges, Pascal W., Graf, Tobias P., Roth, Christian, Tulaşođlu, Gülay (Eds.), *Well-Connected Domains: Towards an Entangled Ottoman History*. Leiden-Boston: Brill Academic Publishers, 110-130. (2014) <http://real.mtak.hu/19102/>
19. Kecskés D Gusztáv Egy globális humanitárius akció hétköznapijai: A magyar menekültek segélyezésének szervezésére létrehozott Koordinációs Bizottság összefoglaló jegyzőkönyvei (Genf, 1956. november 13.–1957. október 29.) Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 189. (2014) <http://real.mtak.hu/12954/>
20. Konrád Miklós: Zsidóságon innen és túl. Zsidók vallásváltása Magyarországon a reformkortól az első világháborúig. Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet, 672. (2014)
21. Mihalik Béla: Turkismus und Gegenreformation. Die Osmanen und die konfessionellen Konflikte im Ungarn der 1670er Jahre. In Born, Robert, Puth, Andreas (Eds.), *Osmanischer Orient und Ostmitteleuropa: Perzeptionen und Interaktionen in den Grenzzonen zwischen dem 16. und 18. Jahrhundert*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 321-336. (2014) <http://real.mtak.hu/19284/>
22. Mitrovits Miklós (szerk.) Lengyel–magyar – „két jó barát”: A magyar–lengyel kapcsolatok dokumentumai, 1957–1987. Budapest: Napvilág Kiadó, 848. (2014) <http://real.mtak.hu/19083/>
23. Molnár Antal: Il Sant'Uffizio e le missioni balcaniche prima della fondazione della Congregazione de Propaganda Fide (1622). In: *Ad ultimos usque terrarum terminos in fide propaganda. Roma fra promozione e difesa della fede in età moderna. A cura di Massimiliano Ghilardi–Gaetano Sabatini–Matteo Sanfilippo–Donatella Strangio*. Viterbo: Sette Città, 255–278. (2014) <http://real.mtak.hu/id/eprint/19512>
24. Neumann Tibor: A gróf és a herceg magánháborúja (Szapolyai István és Corvin János harca a lipitói hercegségért). *Századok* 148. 387–426. (2014) <http://real.mtak.hu/18834/>
25. Nógrády Árpád: Sáros megye egyházas települései a 14. század elején. In Bárány Attila, Dreska Gábor, Szovák Kornél (Szerk.), *Arcana tabularii: Tanulmányok Solymosi László tiszteletére I–II*. Debrecen–Budapest, 415–428. (2014)
26. Oborni Teréz: Az unió kérdése az 1614. évi medgyesi rendi gyűlésen. In Dáné Veronka, Horn Ildikó, Lupescu Makó Mária, Oborni Teréz, Rűsz-Fogarasi Enikő, Sipos Gábor (Szerk.), *Bethlen Erdélye, Erdély Bethlene. A Bethlen Gábor trónra lépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 249-258. (2014) <http://real.mtak.hu/id/eprint/21341>
27. Pálffy Géza: A Szent Korona Sopronban: Nemzeti kincsünk soproni emlékhelyei Sopron-Budapest: Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron megyei Soproni Levéltára; MTA BTK Történettudományi Intézet, 104. (2014) <http://real.mtak.hu/19231>
28. Pálffy Géza: Soltész Ferenc Gábor; Tóth Csaba: *Coronatus Posonii... Bratislavské korunovačné medaily a žetóny (1563–1830) / Coronatus Posonii... A pozsonyi magyar uralkodókoronázások érmei (1563–1830): Spoločná výstava Slovenského národného múzea-Historického múzea a Maďarského národného múzea / A Szlovák Nemzeti Múzeum – Történeti múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum közös kiállítása*. Bratislavský hrad Pozsony–Budapest: Szlovák Nemzeti Múzeum-Történeti Múzeum; Magyar Nemzeti Múzeum, 156. (2014)

29. Paksa Rudolf: A numerus clausus és módosítása. In Nagy Zsejke (szerk.), Gróf Bethlen István és kora. Konferencia helye, ideje: Budapest, Magyarország. Budapest: Osiris Kiadó, 137–157. (2014)
30. Pálosfalvi Tamás: The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400–1526.) Budapest MTA BTK Történettudományi Intézet, 526. (2014) <http://real.mtak.hu/19581/>
31. Péterfi Bence: Egy székely két élete: Kövendi Székely Jakab pályafutása. Pécs–Budapest: Kronosz Kiadó – Magyar Történelmi Társulat, 168 (2014)
32. Pók Attila: Klios Schuld, Klios Sühne. Historie und Politik im Karpatenbecken. Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet 182. (2014)
33. Réfi Attila: A császári-királyi huszárság törzstiszti kara a francia forradalmi és a napóleoni háborúk korában (1792–1815) Budapest–Sárvár: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont; Nádasdy Ferenc Múzeum, 541. (2014) <http://real.mtak.hu/19258/>
34. Schmidt-Schweizer Andreas Umbruch in Ungarn 1985-1990 Marburg: Verlag Herder-Institut, 50. (2014)
35. Soós István: Felzárkózás vagy lemaradás? Történetírás a 18. századi Magyarországon. In Tóth Gergely (Szerk.), Clio inter arma. Tanulmányok a 16–18. századi magyarországi történetírásról. Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet, 227–252. (2014)
36. Stark Tamás (Társszerző: George Eisen): Az 1941-es galíciai deportálás és a kamenyec-podolskiji tömegmészárlás: a magyar holokauszt első fejezete, Valóság, Társadalomtudományi Közlöny 77-99. (2014) 9
37. Szarka László: A közös történelem nehéz öröksége, Regio (22). 156-192. (2014) 1 <http://real.mtak.hu/19067/>
38. Sudár Balázs: Dzsámik és mecsetek a hódolt Magyarországon. Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet, (ISBN: 9789639627703) (Magyar történelmi emlékek–Adattárak) (2014)
39. Sz Bíró Zoltán: Oroszország és a posztszovjet térség In Háda Béla, Tóth Péter (szerk.), Regionális biztonsági tanulmányok. 216 p. Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 65-87. (2014)
40. Szentpéteri József: The hrings – Political centres of the Avar Khaganate. Центры власти Аварского Каганата – хринги. Pliska–Preslav 11 313–323. (2014)
41. Tóth Ferenc, Philippe Roy: La défaite ottomane: Le début de la reconquête hongroise (1683), Paris: Economica, (2014) <http://real.mtak.hu/11302/>
42. Tringli István: Mittäter oder Anstifter? Die Rolle der Helfer bei den Fehdehandlungen im spätmittelalterlichen Ungarn. In Mathis Prange, Christine Reinle (Hg.), Fehdehandeln und Fehderuppen im spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Europa. Göttingen: V&R Unipress, 163–194. (2015)
43. Turbucz Dávid: Horthy Miklós. Budapest: Napvilág Kiadó, 293. (2014)
44. Varga, Bálint: Multilingualism in Urban Hungary, 1880-1910. Nationalities Papers, 965-980. (2014)/6 <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00905992.2014.942619#.VNi0MC5UXkc>

45. Vörös Boldizsár: Történelemhamisítás és politikai propaganda. Illés Béla elmeszüleményei a magyar szabadságküzdelmek orosz támogatásáról. Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet, 335. (2014) <http://real.mtak.hu/19509/>
46. Völgyesi Orsolya: Eötvös József és a titkosrendőrség az 1839-1840-es országgyűlésen. Történelmi Szemle, 481-495. (2014)/3
47. Weisz Boglárka: A 15. századi váradi vámpér Árpád-kori gyökerei. In Zsoldos Attila (Szerk.), Nagyvárad és Bihar a korai középkorban. Tanulmányok Biharország történetéről 1. Nagyvárad, 147–165. (2014)
48. Zeidler Miklós: Revíziós törekvések és külpolitika. In Nagy Zsejke (szerk.), Gróf Bethlen István és kora. Budapest: Osiris, 21–48. (2014)

MTA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT ZENETUDOMÁNYI INTÉZET

1014 Budapest, Táncsics Mihály u. 7.; 1250 Budapest, Pf. 9
telefon: (1) 356 68 58; fax: (1) 375 92 82
e-mail: zti-igazgato@btk.mta.hu; honlap: www.zti.hu

I. A kutatóhely fő feladatai 2014-ben

A Zenetudományi Intézet tevékenysége a magyar zenetudomány Kodály Zoltánig és Szabolcsi Bencéig visszanyúló módszertani hagyományai szellemében komplex módon ötvözi a történeti zenei és a zene-, illetve táncfolklorisztikai kutatásokat. A kutatások a filológiai tudományok metodikájához igazodva elsősorban a források gyűjtésére, feldolgozására, értékelésére és közzétételére irányulnak. Ebben kivételes lehetőséget jelent, hogy a Magyar Tudományos Akadémia sok évtizedes támogatása révén az intézet – a nemzeti kultúra szempontjából kimagasló jelentőséggel bíró gyűjtemények részeként – számos elsődleges forrást maga őriz a Bartók Archívumban, a népzenei hang- és lejegyzésgyűjteményben, a néptánc-filmek gyűjteményében, valamint a Zenetörténeti Múzeumban. Ezeknek az elsődleges forrásgyűjteményeknek a gyarapítása, őrzése, állagmegóvása, hordozóik folyamatos modernizálása az intézet egyik jelentős kapacitásokat lekötő feladata, amelynek eredménye áttételesen jelenik meg a publikációs termésben.

A gyűjtemények, illetve az azokkal párhuzamosan kifejlődött kutatási témák meghatározzák a kutatóhely fő kutatási feladatait: a régi zenetörténet, elsődlegesen a középkori és kora-újkorai liturgikus egyszólamúság kutatása, a magyar zenetörténet 16–21. századi történetének kutatása, Bartók-kutatás, a magyar, magyarországi és szomszédnépi népzene gyűjtése, archiválása, rendszerezése, közreadása, a magyar néptánc kutatása és közreadása, zenei muzeológia, valamint a *Studia Musicologica* című nemzetközi zenetudományi folyóirat szerkesztése.

II. A 2014-ben elért kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

a) Kiemelkedő kutatási és más jellegű eredmények

Zenetörténeti kutatások

Régi zenetörténet

A Váradai („Zalka”) Antifonále kritikai kiadásának előkészülete keretében a szlovák nemzeti levéltár két gyűjteményi egységében felfedeztek három további töredéket, amelyek két Mária-ünnep zsolozsmájának részleteit tartalmazzák. A Gyertyaszentelő-napi tételrend különösen érdekesnek bizonyult, hiszen nemcsak az esztergomi, de az erdély-váradai officium összeállításától is különbözik. A kiadáshoz csatlakozó monográfia előkészületeként mintafejezetben foglalták össze mindazon szerkesztési, repertoárbeli és dallami elemeket, melyekkel a kódex tételkészlete beilleszkedik a középkori erdély-váradai zsolozsmahagyományba, és elkülönül a központi esztergomi gyakorlattól.

A Gradualia projekt keretében elkészült a szentek ünnepeinek teljeskörű feldolgozására alkalmas számítógépes rendszer. Ugyancsak elvégezték a Temporale rendszerének a mise énekelt és szöveges komponenseinek összehasonlításra alkalmas átdolgozását. A közép-

európai régió (magyar, cseh-morva, lengyel, horvát, szlovén) forrásainak bevonásával 190 új dallammal, illetve 140 új dallam- vagy szövegalkalmazással bővítették a nemzetközi szakirodalomban ismert alleluiaik számát. Az eredményekről nemzetközi fórumon is beszámoltak.

A zágrábi mise-rítus repertoárjának változását elemző projekt keretében vizsgálták a Sanctoralét, összehasonlították tételeit az esztergomi rítuséval, illetve párhuzamokat azonosítottak a domonkosok liturgiájában. Elkészítették a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia Archívuma 14. századi graduáléjának átírását, és egybevetették azt egy 18. századi graduáléval (237 + 256 tétel). Vizsgálták a Futaki Graduále rokonságát a zágrábi hagyománnyal. Részletes összehasonlítás alá vetették a karácsonyi és vízkereszti, a Mária-ünnepek továbbá a magyar szentek ünnepeinek dallamanyagát; a Mária-ünnepekéről készült eredményeket nemzetközi fórumon is bemutatták.

A mikrofilm-digitalizálási program keretében 22 forrás digitális változatával gyarapították a gyűjteményt. A CANTUS nemzetközi gregorián adatbázis számára feldolgozták a 13. századi esztergomi Breviarium Notatum tételjegyzéke alapján az esztergomi rítus officium temporale anyagát (3638 incipit); 40 eddig regisztrálatlan tétel a cantusindex.org oldalára külön is felkerült, ezek a tételek regisztrációs számot kaptak.

A Corpus Hollandrinum nemzetközi kutatócsoport működése keretében megjelentették négy traktátus és tonárius kottapéldáit és kommentárjait. Magyar javaslatra a kiadványsorozat következő kötetében önálló fejezetet szentelnek az elméleti korpusz háttérében meghúzódó közép-európai liturgikus énekgyakorlatnak, feltárva a késő középkori zeneelmélet és énekgyakorlat egymásba fonódó szálait. Így a filológia és a klasszikus szövegkritika eszközeivel készülő kiadás zenetörténeti szempontból is vizsgálja azt a kérdést, hogy vajon a traktátusok zenei példaanyagában kitapintható-e a mindenkori regionális liturgikus-zenei praxis, s az miként alakul át a traktátushagyomány életidegen közegében. A kutatás eredményeiről két előadásban számoltak be a hazai és nemzetközi közönség előtt.

A CAO-ECE sorozatban megjelentették az aquileiai rítus Sanctoraléját bemutató kötetet. Tanulmányban vizsgálták Havas Boldogasszony közép-európai zsolozsmáit. Tanulmányban mutatták be a Várad Antifonále újonnan előkerült töredékeit. Tanulmányt jelentettek meg a Szent Lászlóról készült gregorián énekekről, az aquileiai rítus ordináriumairól és a pálos mise-ordinárium formuláiról. Előadásban vizsgálták a Corpus Christi ünnepére közölt tételsort. Vizsgálták a tonárius és a zoltárdifferentia kutatástörténetét és terminológiai problémáit, a zoltárdifferentiák rangsorának, a hozzájuk rendelt incipiteknek és a mintapéldaként közölt antifonák repertoárjának időben változó szisztémáját.

Magyar zenetörténet

A 16–17. századi magyar nyelvű antifonák kiadása keretében elvégezték a Csonka Antifonálé, a Felvinczy, Kálmáncai, Eperjesi, Komjátszegi, Patay, Spáczy, Bélyei és az Öreg graduál antifóna-tételeinek ellenőrzését, az alaptétel kialakításához szükséges javításokat, a dallam- és szövegvariánsok regisztrálását. A Vietoris tabulatúrák könyv második kiadásához szlovák-magyar együttműködésben elvégezték a háromnyelvű (magyar, szlovák, német) tanulmány és jegyzetanyag végleges szövegének kialakítását. Az első fennmaradt kéziratoss graduál, a Csáti graduál (1602) közreadásához elkészült a bevezető tanulmány, így az irodalmi hivatkozásokkal, a kritikai jegyzetekkel és a kétféle (alfabetikus és műfaji) regiszterrel bővítve a kötet kiadásra készen áll. Elkészítették az Anna Hannsen Schuman kódex öt tételből álló Anna-officiumáról szóló tanulmány német nyelvű változatát. Az 1958-ban kiadott XVI.

századi magyar dallamok bővített kiadása számára elvégezték az 1560-ban megjelent Huszár Gál énekeskönyv dallamainak feldolgozását és az ebből adódó redakciós munkálatokat. Tanulmányt jelentettek meg a magyar és szlovák kora-újkor zenetörténet problémáiról, a szlovák népének 17. századi változásairól és a genfi zsoltároknak az evangélikus és református egyházzeneben betöltött szerepéről.

A piarista rend 18. századi zeneéletének kutatása keretében áttekintették az idevágó levéltári gyűjtések anyagát, feltárták a magyarországi forrásokat, bécsi és kolozsvári kutatóutak révén összehasonlító gyűjtéseket végeztek. Előadásban ismertették a piaristák váci központjában fennmaradt forrásokat és zenei gyakorlatot, illetve a 18. századi vokális-hangszeres repertoár elemzésének szempontjait. Tanulmányozták Michael Haydnnak az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában fellelhető kottás hagyatékát.

Az Erkel Ferenc Operái Kritikai Kiadás keretében befejezték a Dózsa György című opera mintegy 600 partitúraoldalának kottagrafikáját (2014-ben elkészült 157 oldal), elkészült a nyitány és az opera 1–7. számainak első korrektúrája (360 oldal). Sor került kb. 1500 oldal kéziratos szólam rendezésére és digitalizálására. A közreadás számára elkészítették 420 oldal munkapartitúráját, amelyben jelezték a szerzői kézirat, illetve a szólamanyag közti eltéréseket. Elkészült a szövegkönyv magyar nyelvű, olvasódrámaszerűen szerkesztett szövege, valamint ennek angol prózafordítása. Ugyancsak elkészült a Sarolta című opera szövegkönyvének közreadása, valamint angol fordítása. Ugyancsak elvégezték Erkel Gyula hagyatékának digitalizálását (kb. 2000 oldal). Tanulmányt jelentettek meg az Erzsébet című opera azon részleteiről, ahol a kompozíciós források és a szerzői partitúra alapján Erkel egyszemélyben döntött a mű végső formájáról. Tanulmányozták Szerdahelyi József Tündérlak című vígoperájának, illetve az opera előzményét képező Hirschfeld Tündérlak Magyarhonban című vígjátékához írt zenei betéteinek viszonyát.

Tanulmánykötetet jelentettek meg az 1940 és 1956 közötti magyar zeneélet és zeneszerzés meghatározó irányairól és személyiségeiről. Tanulmányozták Bárdos Lajos népdalfeldolgozásait, illetve ezeknek az ötvenes évekbeli ideológiai megközelítéseit.

Bartók-kutatás

A Bartók Archívumban zajló kutatómunkát jelentős mértékben korlátozta, hogy a Zenetudományi Intézet tervezett költöztetésével kapcsolatos bizonytalanságok miatt Vásárhelyi Gábor, a Bartók Hagyaték tulajdonosa a gyűjteményre vonatkozó letéti szerződést 2014. augusztus elején felmondta. Ennek következtében az év utolsó harmadában több kutató munkaidejének kb. 40%-át lekötötte a hagyatéki tételek (eddig kb. 2500 tétel) leltár szerinti átadása, az érintett tételekről készülő gyorslista, majd részletes jegyzék elkészítése. Ugyancsak a letéti szerződés felmondása tette sürgőssé a visszaadandó dokumentumok szkennelését (kb. 5000 oldal). Jegyzékbe foglalták Bartókné Pásztory Ditta hagyatékának mindeddig feldolgozatlan, kottákat tartalmazó részét (319 katalógusegység).

A Bartók Béla zeneművei kritikai összkiadását előkészítő projekt keretében elkészült a teljes Mikrokosmos (153 darab, valamint gyakorlatok) nyomdai kézirata. Elkészült és korrektúra fázisban van A csodálatos mandarin legkorábbi teljes műalakjának rekonstruált zongorakivonatából készült kottagrafika. A Bartók Béla Írásai 2. kötetének előkészítése keretében elkészült a tervezett tartalomjegyzék és diszpozíció, Külön figyelmet szenteltek a Beethoven-zongoraszonáták Bartók-féle közreadásához készült magyarázatok és jegyzetek önálló írás értékű részeinek értelmezésének. Folytatták a Bartók Béla Írásai sorozat 4. kötetének 2009-ben, a korábbi szerkesztő halála miatt megakadt szerkesztését, revideálták a

források alapján 29 írás szövegét, bizonyos esetekben újragondolva a közreadás módját, szerkesztési elveit. Ugyancsak e projekt keretében készül a Bartók-levelezés (több mint 8000 levél) adatbázisa, valamint a Bartókhoz írt levelek digitalizált alakját tartalmazó, adatbázis (3400 levél).

A Béla Bartók Thematic Catalog számára elkészítették 14 címszóhoz a nyomtatott kiadásokat és a kiadástörténetet ismertető részt, 27 címszó levelezésbeli említéseinek feldolgozását és 42 címszó szakirodalmi hivatkozásainak listáját.

Tanulmányozták Bartók első, 1909–10-es bihari román népzenei gyűjtésének dokumentumait, erről román nyelvű tanulmányt készítettek. Azonosították az 1913–14-es hunyadi gyűjtőút során rögzített 161 fonográflemez 454 dallamának helyszíni gyűjtéskori első lejegyzéseit és összevetették azokat későbbi, támlapokon, illetve kiadványokban rögzített lejegyzésekkel. Azonosították Bartók 1914-es budapesti előadása során rögzített 12 gramofonlemez 25 dallamfelvételét, és erről előadásban számoltak be.

Előadást tartottak Bartók Beethoven-recepciójáról a lipcsei egyetem konferenciáján. 12 000 leütés terjedelmű szócikket készítettek Bartók Harvard egyetemi előadásairól a német Lexikon Musiktheorie/Musikästhetik számára. Nemzetközi konferencián mutatták be a Bartók-levelek őrzésének, katalogizálásának, közreadásának módját, valamint az aktuálisan készülő adatbázist. Angol, illetve magyar nyelvű előadásokban foglalkoztak Bartók I. világháború idején életeseeményeivel és alkotómunkájával. Megjelentették A folklorista Bartók című kiállítás gazdagon illusztrált kétnyelvű katalógusát. Tanulmányt adtak közre Bartók olaszországi kapcsolatairól és Az éjszaka zenéje tételtípusáról. Az eredetihez képest átdolgozott, szlovák fordításban megjelentették a Bartókról szóló legfrissebb magyar nyelvű monográfiát, ami nemcsak tudományos, hanem egyúttal jelentős kultúr-diplomáciai hozadékkal is járhat.

20–21. századi magyar zenei történelmi kutatások

A Lendület-pályázat támogatásával 2012-ben létrejött 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum és Kutatócsoport szervezésében Magyarországra szállították Dohnányi Ernő amerikai hagyatékának az örökösök által őrzött részét. A hagyaték tartalmazza Dohnányi személyes tárgyait, könyv- és kottatárát, levelezését, családi fényképeit, valamint feleségének, Zachár Ilonának a naplóit és leveleit. A tárgyak egy részét a Zenei Történelmi Múzeumban rendezett kamarakiállításon mutatták be a közönségnek. Folyamatosan bővülő Dohnányi-honlapon mutatják be a zongoraművész-zeneszerző életútját, műveit, hangfelvételeit, a róla szóló szakirodalmat.

Az archívum gyűjteménye számára 2014 folyamán átvették Bozay Attila, Dávid Gyula, Decsényi János, Dobos Kálmán, Ránki György, Sulyok Imre, Szervánszky Endre hagyatékát. E hagyatékok átvételével párhuzamosan zajlott a dokumentumok adatszerű feldolgozása, illetve digitalizálása is. Elvégezték Lajtha László hagyatékának rendezését, aminek keretében mintegy 3200 dokumentumot azonosítottak. Rendezték, Budapestre szállították és digitalizálták László Ferenc kolozsvári zenei történelmi gyűjteményét. Felmérték és rendezték Kadosa Pál, Petrovics Emil, Czövek Lajos és Vujicsics Tihamér hagyatékát, listázták Lendvai Kamilló és Sári József zeneszerzői gyűjteményét.

Megkezdtek az Archívum gyűjteményi adatbázisának feltöltését: ennek részeként elkészítették és tesztelték az Archívum összes gyűjteményének adatlapját, illetve zeneszerzői adatlapjait, valamint a különböző dokumentumtípusokhoz tartozó sablonokat. Folyamatosan

bővült a Budapesti Hangversenyek Adatbázisa, illetve A magyar zenetudomány bibliográfiája. A magyar operaénekesek adatbázisa számára feltárásokat végeztek a Zeneakadémia Irattárában és Zenetörténeti Kutatókönyvtárában, a Magyar Állami Operaház Emléktárában, Országos Széchényi Könyvtárban és Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban, valamint a berlini Staatsbibliothek színlapgyűjteményében, a lipcei Stadtarchivban, a Gesellschaft für Historische Tonträger bécsi archívumában, az EMI londoni archívumában, valamint bel- és külföldi magángyűjteményekben. A magyar komolyzenei előadóművészet történetének kutatása keretében feltárták Dohnányi Ernő budapesti zongorista-növendékeinek hagyatékait. Előkészítették a Magyar populáris zene sajtóbibliográfiája (1945–1974) című online adatbázist. Életút-interjút készítettek a magyar populáris zene hőskorának négy jelentős előadójával

A 20. századi zeneszerzés-történeti kutatások keretében előadásokat és tanulmányokat készítettek Eötvös Péter 1990 előtti műveinek jellegzetességeiről, Bozay Attila 1971 és 1989 közötti pályájának alakulásáról, Kodály Hány Jánosának húszas évekbeli politikai kontextusáról, a Holokauszt recepciójáról az 1956 utáni magyar zeneszerzésben, illetve Ligeti György magyarországi zeneszerzői recepciójáról. Kiadásra előkészítették a Dohnányi Ernő amerikai éveiről szóló monográfiát, részletes, forrásértékű honlapot állítottak össze Dohnányi életéről és működéséről. Vizsgálták Jacques Offenbach ausztriai és magyarországi recepcióját, a magyar operett 1950-es évekbeli történetét, valamint a kulturális migráció kérdését. Külföldi konferencián ismertették a jazz fogalmának és esztétikai megítélésének változásait az 1950–60-as években és az 1960–70-es évek magyar populáris zenéjében megfigyelhető klasszikus zenei hatásokat. Vizsgálták a 20. század első felének filozófiai igényű zenei gondolkodását, s azon belül Prahács Margit zeneértés-koncepcióját.

Népzene kutatás és archiválás

Népzenei gyűjtőutakat tettek 16 erdélyi faluban. Elvégezték 285 óra hangzó anyag digitalizálását (többek között Sárosi Bálint 1960-as évekbeli cigányzenekari gyűjtéseiből és Méry Margit pozsonyi gyűjteményéből). Befejezték a falukartonok 2013-ban megkezdett digitalizálását. Rendezték Kovalcsik Katalin népzene kutató hagyatékát. A játékgyűjtemény számára 31 új játékot gyűjtöttek Mezőkölpényben, 410 új játékot osztottak be, és 16 új típust állítottak fel.

Az OTKA támogatásával készítik elő a Magyar Népdaltípusok Katalógusának második kötetét, amihez elvégezték a támlapanyag digitalizálását (30.800 darab), véglegesítették a típusokat bemutató dallamok válogatását, elkészítették 250 dallam kottagrafikáját, valamint 120 típuskommentárt, azaz a főtípus leírását altípusaival együtt. A Kodály-Rendben őrzött 18–19. századi népdalok és a korabeli kottás források viszonyát kutató projekt keretében véglegesítették, grafikázták és ellenőrizték a készülő kiadványban közölni kívánt 372 dallamot. Elkészítették a vajdasági énekes-zenés jelesnap szokásokkal foglalkozó kötet kéziratát, grafikázásra előkészítették a közölni kívánt 353 dallamot. Az Irodalomtudományi Intézettel együttműködésben elkészítették Arany János népdalgyűjteményének kritikai kiadása számára a kézirat emendált fekszimiléjét, összehasonlító kutatásokat végeztek a népzenei típusrendben és zenetörténeti kiadványokban.

Tanulmányozták az Apponyi-kézirat népzene tudományi jelentőségét, az erdélyi és moldvai cigányzenészek repertoárjában előforduló zsidó dallamokat, Bartalus István kéziratosa és nyomtatott népdalgyűjteményét, Rajeczky Benjamin népzenei írásait, Vargyas Lajos

népzene kutatói életművét. Amerikai felkérésre angol nyelvű enciklopédiacikket készítettek a verbunkosról, a magyarnótáról és a magyar népzeneről.

A Magyar Tudományos Akadémia és a Román Akadémia közötti együttműködés keretében DVD-ROM-on megjelentették Jagamas János Kolozsvárott őrzött népzenei gyűjtéseit (7236 dallamváltozat, 3038 hangklip, 9512 kéziratoldal). Válogatást tettek közzé a szegedi Móra Ferenc Múzeum népzenei fonográf felvételeiből és kiemelkedő népi énekesek előadásából. Bővített változatban, interneten tették közzé a szabadságharc zenei emlékeit feldolgozó népzenei antológiát. Tanulmányt közöltek a törökök említéséről a népi játékok szövegében, az utóbbi négyszáz év székely zenei emlékeiről, a korai gramofonlemezeken cigányzenekari felvételeiről, Bartók népzene kutató munkásságának az 1907 körüli stílusváltozásban játszott szerepéről, a Fehér László-ballada szöveg-dallam viszonyáról, Bartók és Kodály I. világháború idején gyűjtött katonadalairól, Erdélyi János népköltési közreadásairól. Kiállítást rendeztek Balla Péter népzene kutatóról és Lajtha László kőrispataki gyűjtéséről.

A törökségi népzene kutatása körében egy összehasonlító monográfia előkészületeként tanulmányozták a dél-szibériai népek (jakut, nogaj, karaim) hozzáférhető dallamrepertoárját, elkészítették 500 ujjur és 600 kazak dallam lejegyzését. Megjelentették a Kyrgyz Folksongs című kötetet 1600 dallamlejegyzéssel, kb. 400 video- és audio-felvételt tartalmazó DVD-vel. Az eredményeket több nemzetközi konferencián és angol nyelvű tanulmányban ismertették.

Néptánc kutatás és archiválás

A hagyományos tánc mint közösségi tudás, társadalmi gyakorlat és kulturális örökség című OTKA projekt keretében három monográfiát jelentettek meg: A Régi tánc kultúra egy baranyai faluban című kötetben a helyszíni gyűjtések és a publikált szakmunkák alapján mintegy száz évet áttekintve mutatják be a táncélet néprajzi hátterét és a táncok készletét, ezen keresztül a 20. századi polgári kultúra diktálta változások és a tudatos hagyományápolás feszültségét. A kötetben közölt tánc elemzés újdonsága a motívum típusok elvont ábrázolásának módszere. A Mezőföldi ugrósok – Tánc elemzések kötet elemzései a korábban közölt mezőföldi táncok motívumait típusokba sorolja. Az elemzések azt bizonyították, hogy a látszólag egyszerű szerkezetek alatt változatos táncalkotási mikrovilág fedezhető fel.

Ugyanennek a projektnek a keretében elkészült az internetes Néptánc Tudástár további hat adatbázisa: a Fotók, Táncírások, illetve Motívumok a Néptánc Archivum Filmtárának és Kézirattárának ellenőrzött metaadatait tartalmazzák; a Táncok 414 táncfolyamatban ad mintát a magyar néptáncok típusairól és dialektusairól; a Táncdallamok az ugrós táncdallamok adatait és szkennelt kottáját tesz közzé; a Kapcsolatok pedig helység és felvételi időpont szerint kapcsolja össze az archivum elemeit. A projekt keretében kifejlesztették a LabanGraph elnevezésű alkalmazást, amely egyszerűsíti a kötetek táncírásainak kiadvány minőségű előállítását.

A projektben vállalt feladatokon túl az archivumi adatok közreadásának keretében listázták 400 filmtári tétel 6900 táncának adatait. Az MTA INFRA 2013 pályázat eredményeként beszerzett professzionális filmszkenner üzembe helyezésével megkezdődött a Filmtár 16 mm-es filmjeinek digitális mentése; eddig 460 m film szkennelése és restaurálása történt meg. Az MTA INFRA 2014 pályázat támogatásával pedig megkezdődött a nagy kapacitású digitális tároló rendszer kiépítése.

Néptáncgyűjtéseket végeztek a Rábaközben és a Mezőségben. Tanulmányozták a közép-erdélyi nemesség hatását a paraszti tánc kultúrára. Elkészítették a kalotaszegi legényes tánc 101 rögzített táncfolyamatának motívumkatalógusát. Megjelentették a Magyar táncfolklorisztikai szöveggyűjtemény II/B kötetét. Tanulmányban vizsgálták a 20. század elejének társastáncait a magyar falusi kultúrában és a kalotaszegi legényes kettős előadásmódját.

Zenei muzeológia

40/30 – A 40 éves Zenetudományi Intézet 30 éve az Erdődy-palotában címmel rendezett kiállításon az intézet valamennyi részlegének hozzájárulásával mutatták be a zenetörténeti és zenefolklorisztikai kutatásokat egyaránt végző intézmény elmúlt évtizedeinek történetét. Az október 1-jén megnyílt kiállítás védnökségét Magyarország köztársasági elnöke vállalta.

Ugyancsak október 1-jén nyílt meg a Magyar hegedűkészítő műhely és mesterhegedűk című kiállítás, amelyen a Zenetörténeti Múzeuma 20. század első feléből származó hangszerei mellett a 19. század végétől 2007-ig folyamatosan működő Pilát–Sáránszky hegedűkészítő műhely berendezéseit és emléktárgyait is bemutatják. A kiállításához kapcsolódóan katalógus, illetve a hangszerek hangját rögzítő CD is megjelent. Elkészítették a Telcs Ede éremművészetét bemutató monográfia első kötetét. Tanulmányokban elemezték a tambura és a népi hegedűfélék történetét.

Konferencia

Az intézet munkatársai által szervezett nemzetközi konferenciákon vizsgálták Eötvös Péter életművét, a Kodály-módszer pedagógiai gyakorlatát, illetve a néptánc társadalmi szerepét. Hazai kutatók részvételével szimpóziumokat rendeztek a magyar könnyűzene 20. századi történetéről, a zenetudományi kutatások utóbbi négy évtizedéről, a holokauszt, illetve az I. világháború zenei emlékeiről, az intézményes tánc kutatás kezdeteiről, Rajeczky Benjamin, illetve Kovalcsik Katalin kutatói munkásságáról, valamint Évfordulók nyomában címmel 20. századi zeneszerzőkről és előadóművészekről.

Kiadás

A Zenetudományi Dolgozatok jubileumi kötetében részletes beszámolókat közöltek az intézet egyes részlegeinek forrásértékű gyűjteményeiről és az ezek kutatásával összefüggő módszertani kérdésekről. A Studia Musicologica 2013-as évfolyama keretében megjelentették a 2011-ben rendezett Liszt-konferencia előadásait, valamint egyéb tanulmányokat.

b) Tudomány és társadalom

A Zenetörténeti Múzeum 2009-ben megújult kiállítóterében rendezett zenetörténeti kiállítások jelentős közművelődési szerepükön túl az intézet aktuális tudományos eredményeinek publikációs fórumaként is szolgálnak. A Zenetörténeti Múzeum a tárgyév folyamán összesen 12.289 látogatót fogadott; 112 szervezett tárlatvezetés résztvevőinek többsége rövid hangversenyt is hallhatott (89 hangversenyre került sor). Kiemelt rendezvény volt 2014. június 21-én a Múzeumok Éjszakája, amelyen a 18 órától 24 óráig tartó programoknak összesen 1800 látogatójuk volt.

Az intézet munkatársai folyamatos közönségszolgálati teendőket láttak el zenetörténeti, népzenei és néptánc témákban. Több könyvbemutatón ismertették az intézet munkatársainak közreműködésével készült kiadványokat. Az intézeti publikációk közül különösen a kottás kiadványok (Musicalia Danubiana-sorozat) a zenetudományi szakmán kívül a gyakorló muzikusok között is folyamatosan hatnak.

Jelentős érdeklődői kört vonzanak az intézet honlapján közzétett dokumentumok (különösképpen a népzenei és néptánc-felvételek): az éves egyedi látogatószám 126 000 volt.

Az intézet munkatársai a zene- és táncstudomány szűkebb körén túl a zeneélet számos területén tevékenykednek. A zenetörténet kutatói zenei és kulturális folyóiratokban kritikusként elemzik a kortárs magyar zeneszerzést, zenei előadóművészetet, operajátszást. A népzene- és néptánc-kutató munkatársak többsége tanácsadóként, zsűritagként folyamatosan részt vállal a népzenei és néptánc mozgalom irányításában.

A Magyar Művészeti Akadémia támogatásával átadták a Tiszta forrás település emléktáblát Bogyiszló, Felsőireg, Mezőkövesd és Mohács képviselőinek az adott településről gyűjtött népzenei anyag válogatott és dokumentált hangfelvételei kíséretében.

Az Emberi Erőforrás Minisztérium megbízásából lebonyolították az állami tulajdonban levő mesterhangszerek szemlét.

III. A kutatóhely hazai és nemzetközi kapcsolatai 2014-ben

Felsőoktatás

Az előző évekhez hasonlóan az intézet szorosan együttműködött a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Zenetudományi Tanszékével a zenetudományi képzésben, annak fontos gyakorló-kutató bázisát alkotja. Több kutató is tagja a zenetudományi PhD doktori tanácsnak, és előadóként, témavezetőként, bírálóként is tevékenykedik. Az intézet munkatársa vezeti a Népzenei Tanszék munkáját, és az oktatásban is több munkatárs közreműködik.

A munkatársak valamennyi kutatási témában rendszeresen fogadnak magyar és külföldi doktorandusokat és kutatókat alkalmi konzultációra. A néptánc- és táncíráskutatás területén tevékenykedő munkatársak a felsőfokú néptánc-oktatás több intézményében tanítanak, illetve időszakos tanfolyamokat tartanak. 2014 folyamán az intézet munkatársai kinevezett oktatóként vagy óraadóként a következő felsőoktatási intézményekben tevékenykedtek: ELTE BTK (Zenei Tanszék), Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem (Zenetudományi Tanszék, Népzenei Tanszék, Egyházzenei Tanszék, Kodály Zoltán Zenepedagógiai Intézet), Szegedi Tudományegyetem (Néprajzi és Kultúrantropológiai Tanszék), Magyar Táncművészeti Főiskola (Néptáncpedagógiai Tanszék). A néptánc kutatói részt vesznek a Choreomundus programban, amelyben külföldi hallgatókat ismertetnek meg a magyar kutatás módszereivel.

Tudományos együttműködések

Az intézetnek érvényes együttműködési megállapodása van a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Zenetudományi Tanszékével és Egyházzene Tanszékével, az ELTE BTK Folklore Tanszékével, a Magyar Táncművészeti Főiskolával, a Néprajzi Múzeummal, az OSzK-val, az Egyetemi Könyvtárral és az Esztergomi Hittudományi Főiskola Könyvtárával. A tudományos

együttműködést segítik a szakmai szervezetekkel, a Magyar Néprajzi Társasággal, a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társasággal, Magyar Táncstudományi Társasággal kialakított jó kapcsolatok. Az intézet munkatársainak az akadémiai bizottságokban való részvétele (Zenetudományi Bizottság, Néprajzi Bizottság, Művelődéstörténeti Bizottság, Táncstudományi Munkabizottság) a kapcsolatokat még intenzívebbé teszi. Az intézet munkatársai szakmai kapcsolatokat ápolnak a Hagyományok Házával, az Európai Folklór Intézettel, az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottságával.

Nemzetközi kapcsolatok

A Magyar Tudományos Akadémia Mobilitás-pályázata biztosítja a Román Akadémia folklórintézeivel Bartók román népzenei gyűjtései kritikai kiadása céljából folytatott együttműködés hátterét, aminek révén 2014-ben több csereút is megvalósulhatott. A munkatársak aktívan részt vesznek a nemzetközi szakmai szervezetek munkájában, s többen tisztséget is viselnek ezek bizottságaiban. Ilyenek a Nemzetközi Zenetudományi Társaság (IMS), a Nemzetközi Hagyományos Zenei Tanács (ICTM), Nemzetközi Tánc Tanács (CID), a Lábán Kinetográfia Nemzetközi Tanácsa (ICKL). Intézeti kutató vezeti az ICTM Dance Study Group keretében a Movement Analysis Substudy Groupot.

A régi zenetörténet, a magyar zenetörténet és Bartók életművének kutatói Berlinben, Brüsszelben, Cambridge-ben, Genfben, Hannoverben, Kielben, Lipszében, Luzernban, Salzburgban, Velencében és Zágrábban, a népzene- és néptánckutatók Aveiróban, Isztambulban, Rigában és Vilniusban vettek részt nemzetközi konferenciákon. Tanulmányutakat tettek Ecuadorban, Angliában és Németországban.

IV. A 2014-ben elnyert fontosabb hazai és nemzetközi pályázatok rövid bemutatása

Új OTKA-témaként kezdődött Erkel Ferenc zeneszerzői műhelyének vizsgálata. Hét további zenetörténeti és népzenei kutatási téma részesült folytatólagos OTKA-támogatásban, többek között a GRADUALIA, a cantus planus nemzetközi összefüggéseinek vizsgálata, a magyar népdaltípusok katalógusának elkészítése és a Kádár-kor zeneéletének tanulmányozása (éves ösztámogatás: 90.235 E Ft). Az OTKA által támogatott témák változatossága és a támogatásoknak a humán tudományok terén jelentősnek mondható összege jól kifejezi az intézet kutatási területeinek sokoldalúságát, illetve ennek a tudományos közösség általi elismerését.

A Nemzeti Kulturális Alap támogatta a *Zenetudományi Dolgozatok* jubileumi évkönyv, illetve a CAO-ECE IV/B Aquileia című kötet megjelentetését, a 20. századi magyar hegedűműhely című kiállítás megrendezését, valamint több munkatárs részvételét az IMS Cantus planus velencei konferenciáján.

2014 szeptemberétől az intézet munkatársa elnyerte a Bolyai János Ösztöndíjat a magyarországi Offenbach-recepció kutatásának témájában.

V. A 2014-ben megjelent jelentősebb tudományos publikációk

Önálló kötetek

1. Brauer-Benke J: A népi hangszerek története és tipológiája. Budapest: MTA BTK Zenetudományi Intézet, 429. (2014)
2. Fügedi J – Varga S: Régi tánckultúra egy baranyai faluban. Budapest: L'Harmattan – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 363. (2014) (<http://real.mtak.hu/20098/>)
3. Pávai I – Zakariás E (ed.): The Ethnomusicological Collection of János Jagamas at the Folklore Archive of the Romanian Academy. Cluj-Napoca – Budapest: Institutul Arhiva de Folclor a Academiei Române – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Hagyományok Háza, 96. + DVD-ROM (2014) (<http://real.mtak.hu/19774/>)
4. Sipos J: Kyrgyz Folksongs. Budapest: L'Harmattan – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 416. (2014)
5. Tallián T: Magyar képek. Fejezetek a magyar zeneélet és zeneszerzés történetéből 1940–1956. Budapest: Balassi Kiadó, 459. (2014)

Tanulmányok folyóiratban vagy kötetben

6. Czagány Zs: Mitteleuropäische Offizien zum Fest Beatae Mariae Virginis de Nive. De musica disserenda 9/1–2, 223–240. (2014)
7. Dalos A: György Kurtág's Hungarian Identity and The Sayings of Péter Bornemisza (1963–1968). *Studia Musicologica* 54, 319–330. (2014) (<http://real.mtak.hu/18394/>)
8. Ferenczi I: Die Umformung der slowakischen Kirchenlieder im Laufe der Arbeiten am Tabulaturbuch Vietoris. *Musicologica Istitopolitana* 10–11, 415–423. (2014)
9. Kiss G: The Mass Ordinary Formulas of the 18th-century Hungarian and Croatian Pauline Provinces. In: R Klugseder (ed.): *Cantare amantis est. Festschrift zum 60. Geburtstag von Franz Karl Praßl*. Purkersdorf: Verlag Brüder Hollinek, 172–187. (2014)
10. Kusz V: A Wayfaring Stranger in the New World: Ernst von Dohnányi's American Rhapsody. *American Music* 32, 201–222. (2014) (<http://real.mtak.hu/20755/>)
11. Paksa K: Népzene-történeti tabló a vajdasági jeles napok-időszakok dallamairól. In: Salat-Zakariás E (ed.): *Pontosan, szépen. Almási István 80. születésnapjára*. Kolozsvár: Mega Könyvkiadó, 131–163. (2014) (<http://real.mtak.hu/20734/>)
12. Richter P: Analóg felvétel – digitális adat. A Zenetudományi Intézet Népzenei és Néptánc Archívuma. In: Kiss G (ed.): *Zenetudományi Dolgozatok 1978–2012*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 177–194. (2014)
13. Riskó K: Városi cigányzenekarok hangfelvételei a 20. század elejéről. *Magyar Zene* 52 (2014), 28–42 (<http://real.mtak.hu/21205/>)
14. Szacsvai Kim K: Erkel egyedül. Az Erzsébet néhány talányos kéziratoldala. *Magyar Zene* 52 (2014), pp. 270–315.